VOL. LXXV SERIES VII AN. 1950 - FASC. IV

MONITOR ECCLESIASTICUS

Fundatus a. 1876 ab E.mo Card. Casimiro GENNARI
peculiari S. Sedis adprobatione continuatur

MODERANTIBUS

ARCADIO LARRAONA
Secretario S. C. De Religiosis

FLORENTIO ROMITA
A Studiis S. C. Concilii

VINCENTIO FAGIOLO A Secretis
Off. S. C. De Disciplina Sacramentorum

ADIUVANTIBUS

ANTONELLI F. O. F. M., Relator. Gener. Sect. Hist. S. C. Rituum — BARTOCCETTI V., Subsecr. S. C. De Disciplina Sacramentorum — BENDER L. O. P., in Pont. Atheneo *Angelicum* Professor. Juris Cononici — BIDAGOR R. S. J., Cons. S. C. De Disciplina Sacramentorum — CAPPELLO F. M. S. J., Cons. S. C. Concilii — DE ANGELIS S., Substit. S. Paenitentiariae Apostolicae — GUTIERREZ A., A Studiis S. C. De Religiosis — INDELICATO S., Off. S. C. Rituum — LENTI PROF. J., Adv. S. Romanae Rotae — OESTERLE G. O. S. B., Cons. S. C. Pro Ecclesia Orientali — PAVENTI X., A Studiis S. C. De Propaganda Fide — ROMANI S., Subpromot. Fidei S. C. Rituum — ROMEO A., A Studiis S. C. De Semin. et Univers. Stud. — ZERBA C., Subsecr. S. C. De Disciplina Sacramentorum

Aliisque S. Romanae Curiae Officialibus, Consultoribus et Advocatis.

DESCLÉE & C[i] — EDITORES PONTIFICII

ROMAE (117) PIAZZA GRAZIOLI N. 4 — TEL. 64.395 — C. C. P. 1-4270

Periodico Trimestrale - *Sped. in Abb. Post.* - Gruppo IV

IMPRIMATUR

Sorae, 1-XII-1950.

† Michaël Fontevecchia
Ep. Soran., Aquinat. et Pontiscurvi

OMNIA IURA PROPRIETATIS VINDICABUNTUR

TIP. EDIT. M. PISANI - ISOLA DEL LIRI

SUMMARIUM

ADNOTATIONES IN ACTA S. SEDIS

Acta Pii PP. XII

Constitutio Apostolica « Munificentissimus Deus » († A. FARES Archiep. Ep. Squillacen.) . . . . . Pag. 515

S. S. C. S. Officii

Decretum: Proscriptio Libri J. KLEIN, *Grundlegung und Grenzen des kanonischen Rechts* (L. BENDER O. P.) . . . . . » 537

Adnotationes ad Decreta diei 16 junii et 18 julii 1950 (*** — F. CARPINO) . . . . . » 541

Adnotationes ad Monitum diei 28 julii 1950. (A. CARDINI) . . » 545

S. C. Concilii

Adnotationes ad Decretum diei 29 julii 1950 (G. OESTERLE O. S. B.) » 549

S. C. De Propaganda Fide

Epistula qua renovantur particulares Facultates Ordinariis Missionum Americae Latinae (X. PAVENTI) . . . . . » 562

S. C. Rituum

Nova Missa in Assumptione B. Mariae V. approbatur . . . » 566

S. Paenitentiaria Apostolica

Decretum de precibus et piis operibus Indulgentiis ditatis, nova collectione (S. DE ANGELIS) . . . . . » 569

JURISPRUDENTIA TRIBUNALIUM ECCLESIASTICORUM

Tribunal Regionale Insubre

Mediolanen. Nullitatis Matrimonii ex capite exclusionis boni fidei et Sacramenti . . . . . » 579

STUDIA ET CONSULTATIONES

A. HERMAN S. J. - De novissima lege processuali Ecclesiae Orientalis edita Motu Proprio « De Judiciis » . . . . . » 599

V. F. - De sepultura ecclesiastica communistarum . . . . » 621

C. BAISI - De hospitiis paroecialibus vulgo « Case della Carità » . » 629

JUS ECCLESIASTICUM

Italia

Modifiche ai provvedimenti legislativi per le riparazioni degli edifici di culto. . . . . Pag. 633

Matrimonio Sottufficiali e Militari di truppa delle Forze Armate . » 635

Congo Belga

Proibizione dei matrimoni poligamici . . . . . » 635

Polonia

Nuovo regime dei beni ecclesiastici . . . . . » 636

Repubblica di S. Marino

La legislazione matrimoniale della Repubblica di S. Marino nel diritto vigente e *in jure condendo* (Prof. Avv. G. LENTI) . . » 637

France

Les ministres du culte catholique au regard de la législation de la sécurité sociale (P. ARRIGHI) . . . . . » 644

Hispania

Conventiones inter Sanctam Sedem et Gubernium Hispanicum (Prof. L. DE ECHEVERRIA) . . . . . » 652

RECENSIONES

P. CIRLA, *Matrimonio e Lavoro*, (A. PUGLIESE) . . . . . » 681

A. CANCE, *Le Code de Droit Canonique* (C. L.) . . . . . » 681

J. BOUDON, *Memento canonique et pratique pour l'usage du privilège paulin* (C. L.) . . . . . » 682

A. MARTIN, *Le Mariage. Précis théologique et canonique* (C. L.) . » 682

R. NAZ. *Traité de Droit Canonique* (C. L.) . . . . . » 683

R. NAZ. *Dictionnaire de Droit Canonique*, Fasc. XXIII: *D'Argentré-Disparité du culte* (C. L.) . . . . . » 684

R. NAZ. *Dictionnaire de Droit Canonique*, Fasc. XXIII: *Disparité du culte-Droits acquis* (C. L.) . . . . . » 684

E. JOMBART, *Manuel de Droit Canonique* (C. L.) . . . . . » 685

Directorium Seminariorum (in Sinis), auctoribus Missionariis Congregationis Immaculati Cordis Mariae (Scheut) (X. PAVENTI) . . » 685

Errata - Corrige . . . . . » 687

INDEX GENERALIS Vol. LXX (1950) . . . . . » 689

ADNOTATIONES
IN
ACTA SANCTÆ SEDIS

Digitized by the Internet Archive
in 2024

https://archive.org/details/monitor-ecclesiasticus_1950_75_4

CONSTITUTIO APOSTOLICA

QUA FIDEI DOGMA DEFINITUR
DEIPARAM VIRGINEM MARIAM CORPORE ET ANIMA
FUISSE AD CAELESTEM GLORIAM ASSUMPTAM

PIUS EPISCOPUS

SERVUS SERVORUM DEI
AD PERPETUAM REI MEMORIAM

Munificentissimus Deus, qui omnia potest, cuiusque providentiae consilium sapientia et amore constat, arcano suae mentis proposito populorum singulorumque hominum dolores intersertis temperat gaudiis, ut, diversis rationibus diversisque modis, ipsum diligentibus omnia cooperentur in bonum (Cfr. *Rom.* 8, 28).

Iamvero Pontificatus Noster, quemadmodum praesens aetas, tot curis, sollicitudinibus angoribusque premitur ob gravissimas calamitates ac multorum a veritate virtuteque aberrationes; cernere tamen magno Nobis solacio est, dum catholica fides publice actuoseque manifestatur, pietatem erga Deiparam Virginem vigere ac fervescere cotidie magis, ac fere ubique terrarum melioris sanctiorisque vitae praebere auspicia. Quo fit ut, dum Beatissima Virgo sua materna munia pro Christi sanguine redemptis amantissime explet, filiorum mentes animique ad studiosiorem eius privilegiorum contemplationem impensius excitentur.

Deus reapse, qui ex omni aeternitate Mariam Virginem propensissima singularique intuetur voluntate, « ubi venit plenitudo temporis » (*Galat.* 4, 4), providentiae suae consilium ita ad effectum deduxit, ut quae privilegia, quas praerogativas liberalitate summa eidem concesserat, eadem perfecto quodam concentu refulgerent. Quodsi summam eiusmodi liberalitatem perfectumque gratiarum concentum Ecclesia semper agnovit ac per saeculorum decursum cotidie magis pervestigavit, nostra tamen aetate privilegium illud corporeae in Caelum Assumptionis Deiparae Virginis Mariae clariore luce profecto enituit.

Quod quidem privilegium, cum Decessor Noster imm. mem. Pius IX almae Dei Parentis immaculatae conceptionis dogma

sollemniter sanxit, tum novo quodam fulgore illuxit. Arctissime enim haec duo privilegia inter se conectuntur. Christus quidem peccatum et mortem propria sua morte superavit; et qui per baptismum superno modo iterum generatus est, per eumdem Christum peccatum et mortem vicit. Attamen plenum de morte victoriae effectum Deus generali lege iustis conferre non vult, nisi cum finis temporum advenerit. Itaque iustorum etiam corpora post mortem resolvuntur, ac novissimo tandem die cum sua cuiusque gloriosa anima coniungentur.

Verumtamen ex generali eiusmodi lege Beatam Virginem Mariam Deus exemptam voluit. Quae quidem, singulari prorsus privilegio, immaculata conceptione sua peccatum devicit, atque adeo lege illi permanendi in sepulcri corruptione obnoxia non fuit, neque corporis sui redemptionem usque in finem temporum exspectare debuit.

Ideo cum sollemniter sancitum fuit Deiparam Virginem Mariam hereditaria labe immunem inde ab origine fuisse, tum christifidelium animi incensiore quadam spe permoti fuere, futurum ut a supremo Ecclesiae Magisterio dogma quoque corporeae Assumptionis Mariae Virginis in Caelum quamprimum definiretur.

Siquidem cernere fuit non modo singulos christifideles, sed eos quoque, qui Nationum vel ecclesiasticarum provinciarum quasi personam gererent, ac vel etiam non paucos Concilii Vaticani Patres hoc instanter ab Apostolica Sede postulare.

Decursu autem temporum huiusmodi postulationes ac vota, nedum remitterent, cotidie magis et numero et instantia succrevere. Etenim piae habitae sunt, hac de causa, precum contentiones; studia hac super re a pluribus eximiisque theologis vel privatim, vel in publicis ecclesiasticis Athenaeis et in ceteris scholis sacris disciplinis tradendis alacriter impenseque provecta; Conventus Mariales multis in catholici orbis partibus vel ex una tantum, vel ex pluribus Nationibus celebrati. Quae quidem studia pervestigationesque maiore in luce posuere in christianae fidei deposito, Ecclesiae concredito, dogma quoque contineri Assumptionis Mariae Virginis in Caelum; ac plerumque inde consecutae sunt postulationes, quibus ab Apostolica Sede suppliciter efflagitabatur, ut haec veritas sollemniter definiretur.

Hoc pio certamine christifideles miro quodam modo coniuncti fuere cum suis sacris Antistitibus; qui quidem eiusdem generis petitiones, numero profecto spectabiles, ad hanc divi Petri Cathedram miserunt. Propterea, cum ad Summi Pontificatus solium evecti fuimus, supplicationes eiusmodi ad milia bene multa ex quavis terrarum orbis parte et ex quovis civium ordine, ex Dilectis nempe Filiis Nostris Sacri Collegii Cardinalibus, ex Venerabilibus Fratribus Archiepiscopis et Episcopis, ex Dioecesibus, atque ex paroeciis ad hanc Apostolicam Sedem iam delatae erant.

Quamobrem, dum impensas ad Deum admovimus preces, ut ad gravissimam hanc causam decernendam lumen Sancti Spiritus menti Nostrae impertiretur, peculiares edidimus normas, quibus iussimus ut collatis viribus severiora hac de re inirentur studia; atque interea petitiones omnes colligerentur accurateque perpenderentur, quae inde a Decessore Nostro fel. rec. Pio IX ad nostra usque tempora de Assumptione Beatae Mariae Virginis in Caelum ad Apostolicam hanc Sedem missae fuissent (*Petitiones de Assumptione corporea B. Virginis Mariae in caelum definienda ad S. Sedem delatae;* 2 vol., Typis Poliglottis Vaticanis, 1942).

Cum vero tanti momenti tantaeque gravitatis causa ageretur, opportunum duximus Venerabiles omnes in Episcopatu Fratres directo atque ex auctoritate rogare ut mentem cuiusque suam conceptis verbis Nobis aperire vellent. Quapropter die 1 mensis Mai, anno MDCCCCXXXXVI, Nostras ad eos dedimus Litteras « Deiparae Virginis Mariae », in quibus haec habebantur: « An vos, Venerabiles Fratres, pro eximia vestra sapientia et prudentia censeatis: Assumptionem corpoream Beatissimae Virginis tamquam dogma fidei proponi et definiri posse, et an id cum clero et populo vestro exoptetis ».

Ii autem quos « Spiritus Sanctus posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei » (*Act.* 20, 28), ad utramque quaestionem quod attinet, unanima fere voce assentientes responderunt. Haec « singularis catholicorum Antistitum et fidelium conspiratio » (Bulla *Ineffabilis Deus, Acta Pii IX*, p. I, vol. I, p. 615), qui Dei Matris autumant corpoream in Caelum Assumptionem ut fidei dogma definiri posse, cum concordem Nobis praebeat ordinarii Ecclesiae Magisterii doctrinam concordemque christiani populi

fidem — quam idem Magisterium sustinet ac dirigit — idcirco per semet ipsam ac ratione omnino certa ab omnibusque erroribus immuni manifestat eiusmodi privilegium veritatem esse a Deo revelatam in eoque contentam divino deposito, quod Christus tradidit Sponsae suae fideliter custodiendum et infallibiliter declarandum (Cfr. Conc. Vat. *De fide catholica*, cap. 4). Quod profecto Ecclesiae Magisterium non quidem industria mere humana, sed praesidio Spiritus veritatis (Cfr. *Io.* 14, 26), atque adeo sine ullo prorsus errore, demandato sibi munere fungitur revelatas adservandi veritates omne per aevum puras et integras; quamobrem eas intaminatas tradit, eisdem adiciens nihil, nihil ab iisdem detrahens. « Neque enim — ut Concilium Vaticanum docet — Petri successoribus Spiritus Sanctus promissus est ut, eo revelante, novam doctrinam patefacerent, sed ut, eo assistente, traditam per Apostolos revelationem seu fidei depositum sancte custodirent et fideliter exponerent » (Conc. Vat. Const. *De Ecclesia Christi*, cap. 4). Itaque ex ordinarii Ecclesiae Magisterii universali consensu certum ac firmum sumitur argumentum, quo comprobatur corpoream Beatae Mariae Virginis in Caelum Assumptionem — quam quidem, quoad caelestem ipsam « glorificationem » virginalis corporis almae Dei Matris, nulla humanae mentis facultas naturalibus suis viribus cognoscere poterat — veritatem esse a Deo revelatam, ideoque ab omnibus Ecclesiae filiis firmiter fideliterque credendam. Nam, ut idem Concilium Vaticanum asseverat: « Fide divina et catholica ea omnia credenda sunt, quae in verbo Dei scripto vel tradito continentur, et ab Ecclesia sive sollemni iudicio, sive ordinario et universali Magisterio tamquam divinitus revelata credenda proponuntur » (*De fide catholica*, cap. 3).

Communis huius fidei Ecclesiae varia inde a remotis temporibus per saeculorum decursum manifestantur testimonia, indicia atque vestigia; eademque fides luculentiores in dies lumine panditur.

Siquidem christifideles, suorum Pastorum institutione ac ductu, a Sacris Litteris didicere Virginem Mariam, per terrestrem suam peregrinationem, vitam egisse sollicitudinibus, angustiis, doloribus effectam; ac praeterea id evenisse, quod sanctissimus senex Simeon cecinerat, acutissimum nempe gladium cor eius transverberasse ad Divini sui Nati crucem nostrique

Redemptoris. Parique modo haud difficile iisdem fuit assentiri magnam etiam Dei Matrem, quemadmodum iam Unigenam suum, ex hac vita decessisse. Hoc tamen minime prohibuit quominus palam crederent ac profiterentur sacrum eius corpus sepulcri corruptioni obnoxium fuisse numquam, numquam augustum illud Divini Verbi tabernaculum in tabem, in cinerem resolutum fuisse. Quin immo, divina collustrati gratia pietateque erga eam permoti, quae Dei Parens est suavissimaque Mater nostra, clariore cotidie luce mirabilem illam privilegiorum concordiam ac cohaerentiam contemplati sunt, quae Providentissimus Deus almae huic Redemptoris nostri sociae impertiit, et quae talem attigere celsissimum verticem, qualem praeter ipsam nemo a Deo creatus, excepta humana Iesu Christi natura, assecutus est umquam.

Hanc eamdem fidem innumera illa templa manifesto testantur, quae in honorem Mariae Virginis Caelo receptae Deo dicata fuere; itemque sacrae illae imagines inibi christifidelium venerationi propositae, quae singularem eiusmodi Beatae Virginis triumphum ante omnium oculos efferunt. Urbes praeterea, dioeceses ac regiones peculiari tutelae ac patrocinio Deiparae Virginis ad Caelum evectae fuere concreditae; parique modo religiosa Instituta, probante Ecclesia, excitata sunt, quae quidem ex eiusmodi privilegio nomen accipiunt. Neque silentio praetereundum est in mariali rosario, cuius recitationem Apostolica haec Sedes tantopere commendat, unum haberi mysterium, piae meditationi propositum, quod, ut omnes norunt, de Assumptione agit Beatae Virginis in Caelum.

Universali autem ac splendidiore modo haec sacrorum Pastorum ac christifidelium fides tum manifestatur, cum inde ab antiquis temporibus in Orientis et in Occidentis regionibus liturgica sollemnia hac de causa celebrantur; hinc enim Sancti Ecclesiae Patres atque Doctores lucem haurire numquam praetermisere, quandoquidem, ut omnibus in comperto est, sacra Liturgia, « cum sit etiam veritatum caelestium professio, quae supremo Ecclesiae Magisterio subicitur, argumenta ac testimonia suppeditare potest, non parvi quidem momenti, ad peculiare decernendum christianae doctrinae caput » (Litt. Enc. *Mediator Dei, A. A. S.* vol. XXXIX, p. 541).

In liturgicis libris, qui festum referunt vel *Dormitionis*, vel *Assumptionis Sanctae Mariae*, dictiones habentur, quae concordi quodam modo testantur, cum Deipara Virgo ex hoc terrestri exsilio ad superna pertransiit, sacro eius corpori ex Providentis Dei consilio ea contigisse, quae cum Incarnati Verbi Matris dignitate consentanea essent cum ceterisque privilegiis eidem impertitis. Haec, ut praeclaro utamur exemplo, in *Sacramentario* asseverantur, quod Decessor Noster imm. mem. Hadrianus I ad Imperatorem misit Carolum Magnum. In eo enim haec habentur: « Veneranda nobis, Domine, huius est diei festivitas, in qua sancta Dei Genetrix mortem subiit temporalem, nec tamen mortis nexibus deprimi potuit, quae Filium tuum Dominum nostrum de se genuit incarnatum » (*Sacramentarium Gregorianum*).

Quod vero heic verborum illa temperantia indicatur, qua Romana Liturgia uti solet, in ceteris vel orientalis. vel occidentalis antiquae Liturgiae voluminibus luculentius ac fusius declaratur. *Sacramentarium Gallicanum*, ut unum in exemplum afferamus, hoc Mariae privilegium dicit « inexplicabile sacramentum, tanto magis praeconabile, quanto est inter homines assumptione Virginis singulare ». Atque in Byzantina Liturgia corporea Mariae Virginis Assumptio non modo cum Dei Matris dignitate etiam atque etiam conectitur, sed cum aliis quoque privilegiis, peculiarique ratione cum virginea eius maternitate, singulari Providentis Dei consilio praestituta: « Tibi rex rerum omnium Deus ea, quae supra naturam sunt, tribuit; sicut enim in partu te virginem custodivit, sic et in sepulcro corpus tuum incorruptum servavit, et per divinam translationem conglorificavit » (*Menaei totius anni*).

Quod autem Apostolica Sedes, quae muneris est heres, Apostolorum Principi concrediti, in fide confirmandi fratres (Cfr. *Luc.* 22, 32), sollemniorem in dies auctoritate sua eiusmodi celebrationem reddidit, id profecto studiosam christifidelium mentem efficaciter permovit ad magis cotidie magisque huius commemorati mysterii gravitatem considerandam. Itaque Assumptionis festum ex illo honoris gradu, quem in ceteris Marialibus celebrationibus inde ab initio obtinuerat, ad sollemniorum celebrationum ordinem totius liturgici cycli evectum fuit. Ac Decessor Noster S. Sergius I, cum Litaniam seu Processio-

nem Stationalem, quae dicitur, in quattuor Marialibus celebrationibus habendas praescriberet, una simul festum *Nativitatis, Annuntiationis, Purificationis* ac *Dormitionis* Mariae Virginis enumerat (*Liber Pontificalis*). Deinceps vero S. Leo IV festum, quod iam titulo Assumptionis Beatae Genetricis Dei celebrabatur, sollemniore etiam modo recolendum curavit, cum pervigilium ante habendum iuberet, postea vero supplicationes in octavum diem; atque ipsemet, hanc opportunitatem libenter nactus, ingenti stipatus multitudine sollemnes eiusmodi celebrationes participare voluit (Ibid.). Ac praeterea pridie huius diei sacrum habendum ieiunium iam antiquitus fuisse praeceptum, ex iis omnino patet, quae Decessor Noster S. Nicolaus I testatur, cum de praecipuis ieiuniis agit, « quae... sancta Romana suscepit antiquitus et tenet Ecclesia » (*Responsa Nicolai Papae I ad consulta Bulgarorum*).

Quandoquidem vero Ecclesiae Liturgia catholicam non gignit fidem, sed eam potius consequitur, ex eaque, ut ex arbore fructus, sacri cultus ritus proferuntur, idcirco Sancti Patres magnique Doctores in homiliis orationibusque, quas hoc festo die ad populum habuere, non hinc veluti ex primo fonte, eiusmodi doctrinam hauserunt, sed de ea potius, utpote christifidelibus iam nota atque accepta, locuti sunt; eamdem luculentius declararunt; eius sensum atque rem altioribus rationibus proposuere, id praesertim in clariore collocantes luce, quod liturgici libri saepenumero presse breviterque attigerant: hoc nempe festo non solummodo Beatae Virginis Mariae nullam habitam esse exanimis corporis corruptionem commemorari, sed eius etiam ex morte deportatum triumphum, eiusque caelestem « glorificationem », ad Unigenae sui exemplum Iesu Christi.

Itaque S. Ioannes Damascenus, qui prae ceteris eximius traditae huius veritatis praeco exstat, corpoream almae Dei Matris Assumptionem cum aliis eius dotibus ac privilegiis comparans, haec vehementi eloquentia edicit: « Oportebat eam, quae in partu illaesam servaverat virginitatem, suum corpus sine ulla corruptione etiam post mortem conservare. Oportebat eam, quae Creatorem ut puerum in sinu gestaverat, in divinis tabernaculis commorari. Oportebat sponsam, quam Pater desponsaverat, in thalamis caelestibus habitare. Oportebat eam, quae Filium suum in cruce conspexerat, et, quem pariendo effugerat

doloris gladium, pectore exceperat, ipsum Patri considentem contemplari. Oportebat Dei Matrem ea, quae Filii sunt, possidere et ab omni creatura tamquam Dei Matrem et ancillam excoli » (S. Ioan. Damasc. *Encomium in Dormitionem Dei Genitricis semperque Virginis Mariae*, hom. II, 14; Cfr. etiam ibid. n. 3).

Haec quidem S. Ioannis Damasceni vox aliorum vocibus, eamdem asseverantium doctrinam, fideliter respondet. Etenim haud minus clarae accurataeque dictiones in orationibus illis inveniuntur, quas vel superioris vel eiusdem aevi Patres, per occasionem plerumque huius festi, habuere. Itaque, ut aliis utamur exemplis, S. Germanus Constantinopolitanus corpus Deiparae Virginis Mariae incorruptum fuisse et ad Caelum evectum non modo cum divina eius maternitate consentaneum putabat, sed etiam cum peculiari sanctitate eiusdem virginalis corporis: « Tu, secundum quod scriptum est, « in pulchritudine » appares; et corpus tuum virginale totum sanctum est, totum castum, totum Dei domicilium; ita ut ex hoc etiam a resolutione in pulverem deinceps sit alienum; immutatum quidem, quatenus humanum, ad excelsam incorruptibilitatis vitam; idem vero vivum atque praegloriosum, incolume atque perfectae vitae particeps » (S. Germ. Const. *In Sanctae Dei Genitricis Dormitionem*, sermo I). Alius vero antiquissimus scriptor asseverat: « Igitur ut gloriosissima Mater Christi Salvatoris nostri Dei, vitae et immortalitatis largitoris, ab ipso vivificatur, in aeternum concorporea in incorruptibilitate, qui illam a sepulcro suscitavit et ad seipsum assumpsit, ut ipse solus novit » (*Encomium in Dormitionem Sanctissimae Dominae nostrae Deiparae semperque Virginis Mariae* [S. Modesto Hierosol. attributum], n. 14).

Cum autem hoc liturgicum festum latius in dies impensioreque pietate celebraretur, Ecclesiae Antistites ac sacri oratores, crebriore usque numero, officii sui esse duxerunt aperte ac nitide explanare mysterium, quod eodem hoc festo recolitur, atque edicere illud esse cum ceteris revelatis veritatibus coniunctissimum.

In scholasticis theologis non defuere qui, cum in veritates divinitus revelatas altius introspicere vellent, atque illum praebere cuperent concentum, qui inter rationem theologicam, quae dicitur, ac catholicam intercedit fidem, animadvertendum pu-

tarent hoc Mariae Virginis Assumptionis privilegium cum divinis veritatibus miro quodam modo concordare, per Sacras Litteras nobis traditis.

Cum hinc ratiocinando proficiscerentur, varia protulere argumenta, quibus mariale eiusmodi privilegium illustrarent, quorum quidem argumentorum quasi primum elementum hoc esse asseverabant, Iesum Christum nempe, pro sua erga Matrem pietate, eam voluisse ad Caelum assumptam; eorumdem vero argumentorum vim incomparabili inniti dignitate eius divinae maternitatis atque etiam eorum omnium munerum, quae eam consequuntur; quae quidem sunt insignis eius sanctitas, omnium hominum angelorumque sanctitudinem exsuperans; intima Mariae cum Filio suo coniunctio; ac praecipuae illius dilectionis affectus, quae Filius dignissimam Matrem suam prosequebatur.

Ac saepenumero theologi occurrunt oratoresque sacri, qui Sanctorum Patrum vestigiis insistentes (Cfr. S. Ioan. Damasc. *Encomium in Dormitionem Dei Genitricis semperque Virginis Mariae,* hom. II, 2, 11; *Encomium in Dormitionem* [S. Modesto Hierosol. attributum]), ut suam illustrent Assumptionis fidem, quadam usi libertate, eventus ac verba referunt, quae a Sacris Litteris mutuantur. Itaque, ut nonnulla tantum memoremus, quae hac de re saepius usurpantur, sunt qui Psaltae sententiam inducant: « Surge, Domine, in requiem tuam, tu et Arca sanctificationis tuae » (*Ps. 131,* 8); atque *Arcam foederis*. incorruptibili ligno instructam atque in Dei templo positam, quasi imaginem cernant purissimi Mariae Virginis corporis, ab omni sepulcri corruptione servati immunis, atque ad tantam in Caelo gloriam evecti. Parique modo, hac de re agentes, Reginam describunt in regiam Caelorum aulam per triumphum ingredientem ac dextero Divini Redemptoris assidentem lateri (*Ps. 44,* 10, 14-16); itemque Canticorum Sponsam inducunt, « quae ascendit per desertum, sicut virgula fumi ex aromatibus myrrae et thuris », ut corona redimiatur (*Cant.* 3, 6; cfr. 4, 8; 6, 9). Quae quidem ab iisdem veluti imagines proponuntur caelestis illius Reginae, caelestisque Sponsae, quae una cum Divino Sponso ad Caelorum aulam evehitur.

Ac praeterea scholastici doctores non modo in variis Veteris Testamenti figuris, sed in illa etiam Muliere amicta sole,

quam Ioannes Apostolus in insula Patmo (*Apoc.* 12, 1 sq.) contemplatus est, Assumptionem Deiparae Virginis significatam viderunt. Item ex Novi Testamenti locis haec verba peculiari cura considerationi proposuere suae: « Ave, gratia plena, Dominus tecum, benedicta tu in mulieribus » (*Luc.* 1, 28), cum in Assumptionis mysterio complementum cernerent plenissimae illius gratiae, Beatae Virgini impertitae, singularemque benedictionem maledictioni Hevae adversantem.

Eam ob rem, sub Scholasticae Theologiae initio vir piissimus Amedeus Lausannensis Episcopus affirmat Mariae Virginis carnem incorruptam permansisse; — neque enim credi fas est corpus eius vidisse corruptionem — cum revera animae suae iterum coniunctum fuerit, atque una cum ea in caelesti aula excelsa redimitum gloria. « Erat namque plena gratia et in mulieribus benedicta (*Luc.* 1, 28). Deum verum de De vero sola meruit concipere, quem virgo peperit, virgo lactavit, fovens in gremio, eique in omnibus almo ministravit obsequio » (Amedeus Lausannensis, *De Beatae Virginis obitu, Assumptione in Caelum, exaltatione ad Filii dexteram*).

In sacris vero scriptoribus, qui eo tempore Divinarum Litterarum sententiis variisque similitudinibus seu analogiis usi, Assumptionis doctrinam, quae pie credebatur, illustrarunt ac confirmarunt, peculiarem locum obtinet Doctor Evangelicus S. Antonius Patavinus. Is enim, festo Assumptionis die, haec Isaiae prophetae verba interpretatus: « locum pedum meorum glorificabo » (*Is.* 60, 13), modo certo asseveravit a Divino Redemptore Matrem suam dilectissimam, ex qua humanam sumpserat carnem, summa ornatam fuisse gloria. « Per hoc aperte habes — ita ait — quod Beata Virgo in corpore, quo fuit locus pedum Domini, est assumpta ». Quamobrem sacer Psaltes scribit: « Exsurge, Domine, in requiem tuam, tu et Arca sanctificationis tuae ». Quemadmodum, ita ipse asserit, Iesus Christus ex triumphata morte resurrexit atque ad dexteram sui Patris ascendit, ita pariter « surrexit et Arca sanctificationis suae, cum in hac die Virgo Mater ad aethereum thalamum est assumpta » (S. Antonius Patav. *Sermones dominicales et in solemnitatibus. In Assumptione S. Mariae Virginis sermo*).

Cum autem, media aetate, Theologia Scholastica maxime floreret, S. Albertus Magnus, variis ad rem probandam collatis

argumentis, quae vel Sacris Litteris, vel sententiis a maioribus traditis, vel denique Liturgia rationeque theologica, quae dicitur, innituntur, ita concludit: « His rationibus et auctoritatibus et multis aliis manifestum est, quod Beatissima Dei Mater in corpore et anima super choros Angelorum est assumpta. Et hoc modis omnibus credimus esse verum » (S. Albertus Magnus, *Mariale sive quaestiones super Evang.* « *Missus est* » q. 132). In oratione vero, quam die Annunciationi sacro Beatae Mariae Virginis habuit, haec Angeli salutantis verba explanans: « Ave, gratia plena... », Doctor Universalis, dum Hevae Sanctissimam Virginem comparat, hanc clare significanterque asseverat quadruplici illa maledictione fuisse immunem, cui Heva obnoxia fuit (Idem, *Sermones de sanctis*, sermo 15: *In Annuntiatione B. Mariae;* cfr. etiam *Mariale*, q. 132).

Doctor Angelicus, insignis magistri sui vestigia premens; quamvis dedita opera eiusmodi quaestionem numquam agitaverit, quotiescumque tamen per occasionem eam attingit, una cum Catholica Ecclesia constanter retinet cum Mariae anima eius corpus in Coelum fuisse assumptum (Cfr. *Summa Theol.* 3, q. 27, a. 1 c.; ibid. q. 83, a. 5 ad 8; *Expositio salutationis angelicae; In symb. Apostolorum expositio*, art. 5; *In IV Sent.* D. 12, q. 1, art. 3, sol. 3; D. 43, q. 1, art. 3, sol. 1 et 2).

Eamdem sententiam amplectitur, in multis aliis, Doctor Seraphicus, qui quidem pro certo omnino habet, quemadmodum Deus Mariam Sanctissimam, sive concipientem, sive parientem, virginalis pudoris virginalisque integritatis violatione immunem servavit, sic minime permisisse ut eius corpus in tabem, in cinerem resolveretur (Cfr. S. Bonaventura, *De Nativitate B. Mariae Virginis*, sermo 5). Haec Sacrae Scripturae verba interpretans, eademque sensu quodam accommodato Beatae Virgini tribuens: « Quae est ista, quae ascendit de deserto, deliciis affluens, innixa super dilectum suum » (*Cant.* 8, 5) ita arguit: « Et hinc constare potest quod corporaliter ibi est... Cum enim... beatitudo non esset consummata nisi personaliter ibi esset, et persona non sit anima, sed coniunctum, patet quod secundum coniunctum, id est corpus et animam, ibi est: alioquin consummatam non haberet fruitionem » (S. Bonaventura, *De Assumptione B. Mariae Virginis*, sermo 1).

Sera autem Scholasticae Theologiae aetate, hoc est saeculo XV, S. Bernardinus Senensis ea omnia, quae medii aevi theologi hac super causa edixerant ac disceptaverant, summatim colligens ac diligenter retractans, non satis habuit praecipuas eorum referre considerationes, quas superioris temporis doctores iam proposuerant, sed alias etiam adiecit. Similitudo nempe divinae Matris divinique Filii, ad animi corporisque nobilitatem dignitatemque quod attinet — ob quam quidem similitudinem ne cogitare quidem possumus caelestem Reginam a caelesti Rege separari — omnino postulat ut Maria « esse non *debeat*, nisi ubi est Christus » (S. Bernardinus Senens. *In Assumptione B. M. Virginis*, sermo 2); ac praeterea rationi congruens et consentaneum est, quemadmodum hominis, ita etiam mulieris animam ac corpus sempiternam iam gloriam in Caelo assecuta esse; ac denique idcirco quod numquam Ecclesia Beatae Virginis exuvias requisivit ac populi cultui proposuit, argumentum praebetur, quod « quasi sensibile experimentum » (Idem, l. c.) referri potest.

Recentioribus vero temporibus, quas supra rettulimus, Sanctorum Patrum Doctorumque sententiae communi in usu fuere. Consensum christianorum amplectens, a superioribus aetatibus traditum, S. Robertus Bellarminus exclamavit: « Et quis, obsecro, credere posset, arcam sanctitatis, domicilium Verbi, templum Spiritus Sancti corruisse? Exhorret plane animus meus vel cogitare carnem illam virgineam, quae Deum genuit, peperit, aluit, gestavit, vel in cinerem esse conversam, vel in escam vermibus traditam » (S. Robertus Bellarminus, *Conciones habitae Lovanii*, concio 40: *De Assumptione B. Mariae Virginis*).

Parique modo S. Franciscus Salesius, postquam asseveravit dubitare fas non esse Iesum Christum perfectissimo modo divinum mandatum, quo filii iubentur proprios honorare parentes, ad rem deduxisse, hanc sibi quaestionem proponit: « Quinam filius, si posset, matrem suam ad vitam non revocaret, atque eam post mortem in Paradisum non adduceret? » (*Oeuvres de St. François de Sales*, Sermon autographe pour la fête de l'Assomption). Ac S. Alfonsus scribit: « Iesus Mariae corpus post mortem corrumpi noluit, cum in suum dedecus redundaret virginalem eius carnem in tabem redigi, ex qua suam ipse-

met carnem assumpserat » (S. Alfonso M. de' Liguori, *Le glorie di Maria*, parte 2, disc. 1).

Cum vero mysterium, quod hoc festo celebratur, iam in sua luce positum esset, haud defuere doctores, qui, potius quam de theologicis argumentis agerent, quibus demonstraretur conveniens omnino ac consentaneum esse corpoream credere Beatae Mariae Virginis in Caelum Assumptionem, mentem animumque suum ad ipsam converterent Ecclesiae fidem, mysticae Christi Sponsae non habentis maculam aut rugam (Cfr. *Eph.* 5, 27) quae quidem ab Apostolo nuncupatur « columna et firmamentum veritatis » (1 *Tim.* 3, 15); atque communi hac fide innixi, contrariam sententiam temerariam putarent, ne dicamus haereticam. Siquidem, ut alii non pauci, S. Petrus Canisius, postquam declaravit ipsum Assumptionis vocabulum non modo animae, sed corporis etiam « glorificationem » significare, atque Ecclesiam multis iam saeculis hoc mariale Assumptionis mysterium venerari ac celebrare sollemniter, haec animadvertit: « Quae sententia iam saeculis aliquot obtinet, ac piorum animis infixa totique Ecclesiae sic commendata est, ut qui Mariae corpus in Caelum negant assumptum, ne patienter quidem audiantur, sed velut nimium contentiosi, aut prorsus temerarii, et haeretico magis quam catholico spiritu imbuti homines passim exsibilentur » (S. Petrus Canisius, *De Maria Virgine*).

Eodem tempore Doctor Eximius, cum hanc de mariologia profiteretur normam, nempe « mysteria gratiae, quae Deus in Virgine operatus est, non esse ordinariis legibus metienda, sed divina omnipotentia, supposita rei decentia, absque ulla Scripturarum contradictione aut repugnantia » (Suarez F. *In tertiam partem D. Thomae*, quaest. 27, art. 2, disp. 3 sec. 5, n. 31), universae Ecclesiae communi fretus fide, ad Assumptionis mysterium quod attinet, concludere poterat hoc idem mysterium eadem animi firmitate credendum esse, ac Immaculatam Conceptionem B. Virginis; iamque tum autumabat veritates eiusmodi definiri posse.

Haec omnia Sanctorum Patrum ac theologorum argumenta considerationesque Sacris Litteris, tamquam ultimo fundamento, nituntur; quae quidem almam Dei Matrem nobis veluti ante oculos proponunt divino Filio suo coniunctissimam, eiusque semper participantem sortem. Quamobrem quasi impossibile vi-

detur eam cernere, quae Christum concepit, peperit, suo lacte aluit, eumque inter ulnas habuit pectorique obstrinxit suo, ab eodem post terrestrem hanc vitam, etsi non anima, corpore tamen separatam. Cum Redemptor noster Mariae Filius sit, haud poterat profecto, utpote divinae legis observator perfectissimus, praeter Aeternum Patrem, Matrem quoque suam dilectissimam non honorare. Atqui, cum eam posset tam magno honore exornare, ut eam a sepulcri corruptione servaret incolumem, id reapse fecisse credendum est.

Maxime autem illud memorandum est, inde a saeculo II, Mariam Virginem a Sanctis Patribus veluti novam Hevam proponi novo Adae, etsi subiectam, arctissime coniunctam in certamine illo adversus inferorum hostem, quod, quaemadmodum in protoevangelio (*Gen.* 3, 15) praesignificatur, ad plenissimam deventurum erat victoriam de peccato ac de morte, quae semper in gentium Apostoli scriptis inter se copulantur (Cfr. *Rom.* cap. 5 et 6; *1 Cor.* 15, 21-26; 54-57). Quamobrem, sicut gloriosa Christi anastasis essentialis pars fuit ac postremum huius victoriae tropaeum, ita Beatae Virginis commune cum Filio suo certamen virginei corporis « glorificatione » concludendum erat; ut enim idem Apostolus ait, « cum... mortale hoc induerit immortalitatem, tunc fiet sermo, qui scriptus est: absorpta est mors in victoria » (*1 Cor.* 15, 54).

Idcirco augusta Dei Mater, Iesu Christo, inde ab omni aeternitate, « uno eodemque decreto » (Bulla *Ineffabilis Deus*, l. c. p. 599) praedestinationis, arcano modo coniuncta, immaculata in suo conceptu, in divina maternitate sua integerrima virgo, generosa Divini Redemptoris socia, qui plenum de peccato eiusque consectariis deportavit triumphum, id tandem assecuta est, quasi supremam suorum privilegiorum coronam, ut a sepulcri corruptione servaretur immunis, utque, quemadmodum iam Filius suus, devicta morte, corpore et anima ad supernam Caeli gloriam eveheretur, ubi Regina refulgeret ad eiusdem sui Filii dexteram, immortalis saeculorum Regis (Cfr. *1 Tim.* 1, 17).

Quoniam igitur universa Ecclesia, in qua viget Veritatis Spiritus, qui quidem eam ad revelatarum perficiendam veritatum cognitionem infallibiliter dirigit, multipliciter per saeculorum decursum suam fidem manifestavit, et quoniam universi terrarum orbis Episcopi prope unanima consensione petunt, ut

tamquam divinae et catholicae fidei dogma definiatur veritas corporeae Assumptionis Beatissimae Virginis Mariae in Caelum — quae veritas Sacris Litteris innititur, christifidelium animis penitus est insita, ecclesiastico cultu inde ab antiquissimis temporibus comprobata, ceteris revelatis veritatibus summe consona, theologorum studio, scientia ac sapientia splendide explicata et declarata — momentum Providentis Dei consilio praestitutum iam advenisse putamus, quo insigne eiusmodi Mariae Virginis privilegium sollemniter renuntiemus.

Nos, qui Pontificatum Nostrum peculiari Sanctissimae Virginis patrocinio concredidimus, ad quam quidem in tot tristissimarum rerum vicibus confugimus, Nos, qui Immaculato eius Cordi universum hominum genus publico ritu sacravimus, eiusque praesidium validissimum iterum atque iterum experti sumus, fore omnino confidimus ut sollemnis haec Assumptionis pronuntiatio ac definitio haud parum ad humanae consortionis profectum conferat, cum in Sanctissimae Trinitatis gloriam vertat, cui Deipara Virgo singularibus devincitur vinculis. Futurum enim sperandum est ut christifideles omnes ad impensiorem erga caelestem Matrem pietatem excitentur; utque eorum omnium animi, qui christiano gloriantur nomine, ad desiderium moveantur Mystici Iesu Christi Corporis participandae unitatis, suique erga illam augendi amoris, quae in omnia eiusdem augusti Corporis membra maternum gerit animum. Itemque sperandum est ut gloriosa meditantibus Mariae exempla magis magisque persuasum sit quantum valeat hominum vita, si Caelestis Patris voluntati exsequendae omnino sit dedita ac ceterorum omnium procurando bono; ut, dum « materialismi » commenta et quae inde oritur morum corruptio, virtutis lumina submergere minantur, hominumque, excitatis dimicationibus, perdere vitas, praeclarissimo hoc modo ante omnium oculos plena in luce ponatur ad quam excelsam metam animus corpusque nostrum destinentur; ut denique fides corporeae Assumptionis Mariae in Caelum nostrae etiam resurrectionis fidem firmiorem efficiat, actuosiorem reddat.

Quod autem hoc sollemne eventum in Sacrum, qui vertitur, Annum Providentis Dei consilio incidit, Nobis laetissimum est; ita enim Nobis licet, dum Iubilaeum Maximum celebratur, fulgenti hac gemma Deiparae Virginis frontem exornare, ac mo-

numentum relinquere aere perennius incensissimae Nostrae in Dei Matrem pietatis.

Quapropter, postquam supplices etiam atque etiam ad Deum admovimus preces, ac Veritatis Spiritus lumen invocavimus, ad Omnipotentis Dei gloriam, qui peculiarem benevolentiam suam Mariae Virgini dilargitus est, ad sui Filli honorem, immortalis saeculorum Regis ac peccati mortisque victoris, ad eiusdem augustae Matris augendam gloriam et ad totius Ecclesiae gaudium exsultationemque, auctoritate Domini Nostri Iesu Christi, Beatorum Apostolorum Petri et Pauli ac Nostra pronuntiamus, declaramus et definimus divinitus revelatum dogma esse: Immaculatam Deiparam semper Virginem Mariam, expleto terrestris vitae cursu, fuisse corpore et anima ad caelestem gloriam assumptam.

Quamobrem, si quis, quod Deus avertat, id vel negare, vel in dubium vocare voluntarie ausus fuerit, quod a Nobis definitum est, noverit se a divina ac catholica fide prorsus defecisse.

Ut autem ad universalis Ecclesiae notitiam haec Nostra corporeae Mariae Virginis in Caelum Assumptionis definitio deducatur, has Apostolicas Nostras Litteras ad perpetuam rei memoriam exstare voluimus; mandantes ut harum transumptis, seu exemplis etiam impressis, manu alicuius notarii publici subscriptis, et sigillo personae in ecclesiastica dignitate constitutae munitis, eadem prorsus fides ab omnibus habeatur, quae ipsis praesentibus adhiberetur, si forent exhibitae vel ostensae.

Nulli ergo hominum liceat paginam hanc Nostrae declarationis, pronuntiationis ac definitionis infringere, vel ei ausu temerario adversari et contraire. Si quis autem hoc attentare praesumpserit, indignationem Omnipotentis Dei ac Beatorum Petri et Pauli Apostolorum eius se noverit incursurum.

Datum Romae, apud S. Petrum anno Iubilaei Maximi millesimo nongentesimo quinquagesimo, die prima mensis Novembris, in festo omnium Sanctorum, Pontificatus Nostri anno duodecimo.

Ego PIUS
Catholicae Ecclesiae Episcopus
ita definiendo subscripsi.

ADNOTATIONES

I. Promulgatio constitutionis.

Die I^{a} Novembris Anni Maximi Jubilaei, Summus Pontifex Pius XII, plaudente toto orbe christiano, Purpuratorum Patrum atque fere sexcentorum inter Patriarchas, Archiepiscopos et Episcopos ex omnibus terrae partibus eximia circundatus corona, coram peregrinis ex omni natione quae sub coelo est et ingenti romani populi multitudine, solemniter dogma fidei definivit: Deiparam Virginem Mariam fuisse corpore et anima ad coelestem gloriam assumptam.

Post editam definitionem, eiusdem Pontificis decreto vivae vocis oraculo prolato promulgata est Consitutio Apostolica « Munificentissimus Deus » in qua definitio Assumptionis continetur. Hanc Constitutionem primo loco refert fasciculus A. A. S. nuperrime, die 4 novembris 1950 editus. (vol. XXXXII n. 15 p. 753 ss.).

II. Brevis constitutionis apostolicae expositio.

Quo melius perspiciatur connexio veritatum et valor argumentorum quae in hac Constitutione exponuntur, iuvabit ex ipsa schema generale doctrinae desumere.

1. Prologus: describitur munificentia Dei eiusque Providentiae qua in vita nostra Deus solet miscere gaudia fletibus; et gaudium est praecise ex fervore pietatis qui ubique manifestatur erga B. V. Mariam.

2. Profundior nostra aetate est consideratio privilegii Assumptionis iam ex lata de Immaculata Virginis Conceptione definitione dogmatica per Pium IX die 8 Decembris 1854.

Hinc « motus assumptionisticus » qui dicitur, cuius variae phases describuntur.

3. Apostolica Sedes intervenit, iubendo:

— ut studia accuratiora totius quaestionis fierent;

— ut petitiones ad Apostolicam Sedem per saeculum fere missae ederentur.

4. Pontifex demum statuit « directe et ex auctoritate » Sacrorum Antistites totius orbis catholici interrogare:

— quid sentirent de definibilitate Assumptionis B. M. V.

— an exoptarent ut ad definitionem deveniretur.

5. Responsio Episcoporum hoc modo describitur: « unanima fere voce assentientes responderunt ». Haec responsio est certum et firmum argumentum de origine revelata Assumptionis.

6. Fides hodierna Ecclesiae in ipsa Ecclesia semper fuit, licet

modo non semper explicito: huiusmodi fides patet per testimonia, indicia atque vestigia quae habentur in omnibus aetatibus.

7. Haec omnibus patent:

— ex ratione generali cultus exhibiti;

— ex liturgicis solemnitatibus;

— ex libris antiquarum liturgiarum;

— ex actis antiquissimis Sanctae Sedis, litaniam et ieiunium statuentis et confirmantis in pervigilio festi Assumptionis;

— ex illustrationibus in dies clarioribus obiecti festi Assumptionis a Sacrorum Antistitibus et ab oratoribus et scriptoribus occasione festivitatis Assumptionis; inter hos eminent:

— S. Ioannes Damascenus;

— S. Germanus Constantinopolitanus;

— S. Modestus (?) Hierosolymitanus;

— ex studio theologorum scholasticorum, qui rationes theologicas mysterii et adumbrationes eiusdem in Sacra Scriptura Veteris et Novi Testamenti in lucem posuerunt; inter quos eminent:

— Amedeus Lausannensis;

— S. Antonius Patavinus, Doctor Evangelicus;

— S. Albertus Magnus;

— S. Thomas, Doctor Angelicus;

— S. Bonaventura, Doctor Seraphicus.

— S. Bernardinus Senensis.

Inter recentiores Doctores accensendi sunt:

— S. Robertus Bellarminus;

— S. Franciscus Salesius;

— S. Alfonsus M. De Ligorio;

— considerata doctrina Assumptionis in ordine ad sensum Ecclesiae, inter alios S. Petrus Canisius et Franciscus Suarez Doctor Eximius omnino excludunt sententiam Assumptioni contrariam.

8. In Sacra Scriptura quae dicuntur a Patribus et Theologis tamquam in suo fundamento innituntur:

— argumento globali: ex arctissima quae viget coniunctione inter B. V. Mariam et Christum Dominum in doloribus vitae et in corona gloriae;

— argumento speciali: ex parallelismo inter Mariam et Hevam: sicut Christus est novus Adam, teste S. Paulo, ita iam inde a saeculo II Maria exhibetur a Patribus tamquam nova Heva quae in victoria contra diabolum arctissime etiam unitur Christo: ergo etiam in glora, in qua habetur triumphus de morte. Immo in hoc habemus supremam privilegiorum Mariae coronam.

9. Conclusio: Ecclesia semper tenuit et tenet Assumptionem tamquam veritatem in deposito divinae revelationis comprehen-

sam; Ecclesia nunc petit ut solemniter hoc B. V. M. privilegium renuntietur; momentum divinae Providentiae pro hac definitione edenda advenisse putandum est.

Notanda est in hac conclusione enumeratio argumentorum circa doctrinam Assumptionis; haec veritas est:

— innixa Sacris Litteris;

— insita christifidelium animis;

— comprobata ecclesiastico cultu inde ab antiquissimis temporibus;

— consona ceteris veritatibus revelatis;

— explicata et declarata a theologis.

10. Cur hoc momentum proclamationis dogmatis Assumptionis est consilio divinae Providentiae praestitutum? Ex ratione historica, quam Pontifex sic exponit. Summus Pontifex, qui pontificatum suum concredidit patrocinio Virginis, qui universum hominum genus Immaculato Cordi B. V. M. sacravit, ex lata definitione sperat multa bona; inter quae sunt:

— incrementum pietatis in B. V. M.;

— reditus schismaticorum et haereticorum ad unitatem Ecclesiae;

— maior submissio fidelium voluntati Dei exemplo Virginis;

— horror in materialismum atheum ex consideratione destinationis aeternae animi et corporis nostri quam videmus iam in Virgine perfectam;

— fides firmior et actuosior in dogma de carnis nostrae futura resurrectione.

II. Laetitia magna est in Summo Pontifice eo quod in hoc Anno Jubilaei Maximi tempus inciderit definitionis Privilegii Virginis, erga quam incensissima pietate fertur.

12. Pars ultima definitionem continet quam his verbis complectitur: « Pronuntiamus, declaramus et definimus divinitus revelatum dogma esse: IMMMACULATAM DEIPARAM SEMPER VIRGINEM MARIAM, EXPLETO TERRESTRIS VITAE CURSU, FUISSE CORPORE ET ANIMA AD COELESTEM GLORIAM ASSUMPTAM ».

13. Sequitur statim censura de haeresi contra eos qui auderent vel negare vel in dubium revocare veritatem modo definitam.

Adduntur dispositiones et clausolae solitae ad habendum documentum authenticum huius Constitutionis. Ultimo loco ponitur: « Datum Romae, apud S. Petrum anno Iubilaei Maximi millesimo nongentesimo quinquagesimo, die prima Novembris, in festo omnium Sanctorum, Pontificatus Nostri anno duodecimo ».

14. Notanda est demum subscriptio Summi Pontificis, quae

ita se habet: « Ego PIUS, Catholicae Ecclesiae Episcopus, ita definiendo subscripsi ».

III. De valore dogmatico constitutionis « munificetissimus deus ».

Valor dogmaticus Constitutionis Apostolicae restringitur — uti evidens est — tantum ad verba definitoria quae supra integre retulimus. Omnia enim quae praecedunt vel subsequuntur definitoria verba pertinent ad historiam dogmatis Assumptionis declarandum, ad rationes opportunitatis ostendendas ex quibus ad definitionem deventum est, ad valorem argumentorum theologicorum in propria luce ponendum: sed minime pertinent ad ipsam essentiam dogmatis. Non erit hoc loco abs re ipsam definitionem latam breviter in suis elementis examinare, quae ad sequentia reduci possunt:

1. Agitur de dogmate divinitus revelato: est ergo veritas quam ipse Deus Ecclesiae manifestavit et quae ergo contineri debet ex toto in deposito divinae revelationis. Quomodo continetur? certo non explicite — secus definitio communiter loquendo lata non fuisset —; sed implicite: et hoc quod implicite continebatur in deposito fidei, paulatim factum est explicitum, sicut ex historia dogmatis supra relata ex Constitutione constat. Veritas Assumptionis est ergo formaliter in deposito fidei, sed implicite, et continetur potissime in fonte traditionis sacrae: innititur tantum in Sacra Scriptura.

2. Quaenam sunt elementa definitionis? Agitur de assumptione gloriosa Virginis ad coelum corpore et anima. Pressius examinando partes huius definitionis possumus dicere:

— subiectum definitionis est: « Immaculata Deipara semper Virgo Maria ». His verbis designatur persona Mariae, cuius inclyta privilegia simul enumerantur, videlicet quod sit *Immaculata* in sua Conceptione; *Dei Genetrix* — in quo est ratio ultima omnium privilegiorum quae Deus illi contulit; *semper Virgo* — quod est privilegium connexum cum maternitate divina et quod connexionem dicit cum dogmate nostro.

— quid praedicatur de B. V. Maria? quod fuerit assumpta ad coelestem gloriam corpore et anima. Plura sunt hic notanda. Et in primis quod assumpta fuerit: in textu dicitur: « fuisse... assumptam ». Agitur ergo de facto praeterito in quo B. V. M. passive se habuit. Et ratio dogmatis est praecise *in facto* assumptionis, quod non aliter cognosci poterat nisi per divinam revelationem. Maria passive se habuit eo sensu quod *fuit assumpta*: Christus ascendit in coelum virtute propria; Maria in coelum assumpta est per virtutem communicatam a Deo. Huiusmodi virtus derivata est

Mariae per gloriam seu per visionem beatam quae ab anima in ipsum manavit corpus quod in statum gloriosum transiit. Ex gloria sibi collata Maria corpore et anima ad coelestem gloriam assumpta est. Prae oculis semper habeatur totam quaestionem in praesenti fuisse non de animae Virginis gloria — de qua nullus dubitare poterat cum agatur de persona quae est « plena gratia »; sed directe de *corpore* Virginis et de *gloria corporis* seu de assumptione Virginis ad coelestem gloriam *corpore et anima.*

— Datur in definitione etiam determinatio temporis quo hoc factum evenit; idest « expleto terrestris vitae cursu ». Quid valet huiusmodi expressio? certissime datur determinatio generica temporis: post cursum huius vitae terrestris. Sed ulterius quaeri potest: quomodo B. V. Maria cursum vitae terrestris explevit? Per mortem corporalem an sine morte? Seu in fine vitae Virginis fuitne *prius* separatio animae a corpore seu mors; *deinde* iterata coniunctio animae glorificatae per visionem beatificam cum corpore seu resurrectio gloriosa et deinde assumptio in coelum? Vel etiam: in fine vitae Virginis, quin separaretur anima ipsius a corpore, in momento, gratia quam Ipsa plenissime habuit in anima excrevit in gloriam et ex redundantia gloriae animae repletum est et corpus, quod glorificatum et donis corporum glorificatorum donatum in integritate personae physicae Virginis in coelum assumptum est? In definitione dogmatica nihil edicitur de hac quaestione; asseritur tantum: « expleto terrestris vitae cursu », quia impossibile est — excepto Christo Domino — inveniri personam quae simul sit in statu viae et in statu termini.

IV. De valore argumentorum quae in constitutione recensentur.

Uti ex brevi synopsi ipsius Constitutionis supra relata facile est videre, plura argumenta recensentur ad Virginis privilegium statuendum. Non erit ergo supervacaneum adnotare aliquid de ipsis argumentis.

Si singulatim considerentur argumenta, quae ab ipsa Constitutione dividuntur in: « testimonia, indicia atque vestigia », evidens est quod non possint sibi vindicare valorem apodicticum in demonstratione privilegii mariani: habent quidem suum valorem, sed semper in relatione ad unicum factum quod est revera argumentum princeps et tali modo proponitur in Constitutione: videlicet fides universae Ecclesiae in privilegium Virginis: et cum privilegium sit aliquod *factum* quod aliter notum esse non potest *nisi* per divinam Revelationem a Deo factam et quidem publice toti Ecclesiae, idest per Apostolos, et ab Apostolis toti Ecclesiae transmissam, concludendum est revera privilegium Virginis con-

tineri in deposito Revelationis, hauriri ex solo deposito Revelationis, ideoque credendum esse fide divina et nunc — accedente definitione Summi Pontificis — credendum esse fide divina et catholica.

Aliis verbis, Summus Pontifex in Constitutione dicit: Ecclesia universa nunc credit Privilegium Assumptionis Virginis Mariae esse veritatem definibilem: ergo credit contineri in deposito divinae Revelationis (secus non posset definiri). Fides Ecclesiae *nunc* vigentis fuit *semper* fides quam omnes maiore vel minore claritate in saeculis anteactis, etiam antiquissimis, professi sunt: quod probatur per testimonia, indicia atque vestigia — quae ergo sunt signa manifestativa fidei Ecclesiae in tempore anteacto. Sed quod ubique, semper et omnes professi sunt est obiectum fidei divinae ideoque supponit divinam Revelationem. Ergo Assumptio B. V. M. est veritas revelata ideoque definibilis et data opportunitate definita.

Duo adhuc notanda sunt: post definitionem Conceptionis immaculatae B. V. M. Assumptio eiusdem « novo quodam fulgore illuxit ». Arctissime enim haec duo privilegia inter se conectuntur: profundior indagatio prioris privilegii melius patefecit rationes privilegii Assumptionis; et sicut implicite fuit revelata immaculata conceptio, ita etiam implicite ipsa Assumptio. Theologorum munus est indagare, dilucidare et proponere rationes ex quibus Assumptio demonstratur contineri implicite in deposito fidei.

Aliud, quod notandum est, respicit rationes theologicas Assumptionis quae diversis quidem locis et praecipue in citationibus allatis indigitantur, sed nullibi modo fere systematico proponuntur. In conclusione expositionis argumenti ex fide Ecclesae dicitur de Assumptione quod sit veritas « theologorum studio, scientia ac sapientia splendide *explicata* et *declarata* » seu theologi explicitum reddiderunt quod implicitum erat in fide, et modo claro et connexo cum aliis veritatibus proposuerunt doctrinam assumptionisticam: sed de ipsis argumentis theologicis et de ipsorum valore nihil dicitur et Constitutio omnino silet. Post definitionem tamen et sub ductu expositionis doctrinae quae in Constitutione Apostolica continetur theologi catholici profundius indagare possunt in ipsis fontibus revelationis et melius ostendere et factum existentiae fidei Ecclesiae in hoc privilegium et consonantiam rationum et veritatum quas Ecclesia profitetur de B. V. M.

+ Armandus Fares
Archiepiscopus-Episcopus Squillacen.
Coadiutor Archiep. Catacen.

SUPREMA
SACRA CONGREGATIO S. OFFICII

DECRETUM

PROSCRIPTIO LIBRI

Feria IV, die 20 Septembris 1950.

In generali consessu Supremae Sacrae Congregationis Sancti Officii, E.mi ac Rev.mi Domini Cardinales rebus fidei et morum tutandis praepositi, praehabito RR. DD. Consultorum voto, damnarunt atque in Indicem librorum prohibitorum inserendum mandarunt librum qui inscribitur:

Ioseph Klein, *Grundlegung und Grenzen des kanonischen Rechts* (Tübingen, 1947).

Et die dominica, 24 eiusdem mensis et anni, Ss.mus D. N. D. Pius Divina Providentia Pp. XII, in Audientia Exc.mo D. Adsessori Sancti Officii concessa, relatam sibi E.morum Patrum resolutionem adprobavit et publicari iussit.

Datum Romae, ex Aedibus S. Officii, die 2 Octobris 1950.

Marinus Marani, *Supr. S. Congr. S. Officii Notarius.*

ADNOTATIONES

Die 2 Octobris 1950 opus Joseph Klein *Grundlegung und Grenzen des kanonischen Rechts* decreto S. Officii in Indicem insertum est librorum prohibitorum.

Agitur de opusculo parvae molis, vix 30 scilicet paginarum, publici iuris facto sumptibus J. Mohr in Tübingen, anno 1947, tempore quo auctor erat professor in seminario archidiocoesano Coloniae Agrippinae. Ipsum refert orationem inauguralem, quam

Klein habuit die 17 Maii 1946, quo officium docentis assumpsit in universitate Bonnensi.

Plures sane in hoc opere inveniuntur defectus et errores, qui causam fuere eiusdem condemnationis. Principales et graviores sequentes esse videntur:

Opus procedit ex aliquo statu mentis, qui alienus est a sensu catholico. Auctor non veretur autumare Ecclesiam Catholicam per multa saecula, saltem a tempore Gratiani, corruptam esse et amisisse suam indolem originalem, a Christo ei assignatam. Causa huius corruptionis est ius canonicum! Ecclesia, quae proprie debet esse institutum *sacramentale* et institutum *praedicationis* (ad sanctificandum et docendum); institutum in quo auctoritas spiritualis praeëminet, facta est institutum *iuridicum*, quo praedominare coepit potestas iurisdictionis seu illa potestas iuridica, quae proprie est elementum societatis naturalis seu imperii temporalis. Ad hoc grave malum evocandum conduxerunt praeprimis canonistae; sed auctor etiam arguit Summos Pontifices, ut Innocentium III, et Concilia Oecomenica, ut Concilium Tridentinum et Concilium Vaticanum. Deinde auctor propugnat ut reiiciatur Ecclesia uti societas iuridica, utpote secumferens obligationem *iuridicam* ad amplectenda dogmata Fidei et ad ea retinenda; vi cuius Ecclesia sibi attribuit potestatem coërcendi vi et poenis personas, quae dogmata amplecti renuunt aut errores contrarios propugnant. Ecclesia debet redire ad suam puritatem originalem Christi voluntati et ordinationi unice consentaneam, relinquens hominibus libertatem amplectendi fidem et, si ipsis placeat, iterum reiiciendi eam.

Hoc hodie impossibile redditur iure canonico et doctrina canonistarum, qui declarant actum, quo quis renuit amplecti fidem aut quo quis fidem habitam iterum reiicit, esse non solum peccatum sed etiam delictum seu iuris violationem, quam potestas coërcitiva socialis, in casu potestas Ecclesiae, reprimere potest et debet. Ecclesia debet esse congregatio hominum, *libere* ei adhaerentium (eine Kirche der *freie* Gefolgschaft).

Hi sunt, ut videtur, defectus graviores dissertationis Rev. Klein, qui, simul sumpti, efficiunt ut ipsa pro multis lectoribus periculosa aut perniciosa esse possit. Praecipue cum hodie non desint catholici, qui, imbuti spiritu, cuius forsitan ipse Klein est victima, tendunt ad placendum protestantibus, perhibentes namque quaedam elementa, quae hodie in Ecclesia catholica inveniuntur et a quibus protestantes sunt aversi, quaeque tamen non sunt nisi abusus emendandi et emendabiles. Qui hoc modo procedunt optima quandoque moventur intentione, scilicet desiderio faciliorem reddendi unionem omnium qui Christum confitentur. Sed iste

zelus non est secundum scientiam et veritatem, quare nocet tam ipsis sic agentibus quam bono, quod attingere cupiunt.

Qui enim attente et cum iudicio opusculum legit, continuo notat conceptus et doctrinas erroneas; modos dicendi minus exactos; sententias tendentiosas gratis assertas, sed nullatenus probatas. Praeprimis auctor non habet conceptum genuinum de iure et de ordine iuridico. Putat ius esse aliquod elementum quod natura sua pertinet ad vitam hominum *materialem* aut *temporalem*. Ius concipit ut natura sua pertinens ad societatem *civilem;* Ecclesia, utpote societas spiritualis et supernaturalis, ad sphaeram pertinet quae est supra res iuridicas. Nihil autem commendat hunc iuris conceptum. Ius enim natura sua pertinet ad vitam socialem seu ad vitam humanam *quamcumque*. Utrum ius et ordo iuridicus cum suis elementis specificis locum habeat in vita *supernaturali* hominum, dependet ab hoc, an Christiani etiam quoad res supernaturales vivant et agant socialiter an non. Nemo negare potest ordinatione Christi etiam in rebus supernaturalibus homines vivere et agere socialiter et religionem a Christo institutam habere formam Ecclesiae seu societatis. Ex hoc autem sequitur ordinem iuridicum et ius merito esse elementum vitae christianae et in Ecclesia deesse non posse ius et complexum normarum iuridicarum seu legum, quarum quaedam a Deo, quaedam ab auctoritate humana a Christo in Ecclesia constituta, emanantur et conduntur. Ius proprie, quia ad ordinem pertinet *moralem*, aptum est ut assumatur etiam in disponenda vita supernaturali et societate religiosa. Sed iuri sic seu recte intellecto non applicatur definitio, quam quasi contumeliose profert auctor: *mathematica actuum humanorum*. Inepte igitur auctor proclamat: canonistae non volunt esse theologi; nam etiam hodie scientia canonica habetur ab omnibus pars scientiae theologicae et nullatenus pars scientiae naturalis. Inepte autumat auctor ius canonicum se proclamare ius divinum. Nam canonistae optime distinguunt ius divinum et ius canonicum ut duas partes iuris sacri. Quod si dicant ius canonicum niti iure divino, nihil speciale attribuunt iuri canonico; idem enim verum est de iure positivo civili. Inepte perhibet auctor auctoritatem docendi esse absorptam et transformatam in potestatem iuridictionis. Ceterum verba *auctoritas* et *potestas* nimis ab auctore premuntur tamquam necessario designantes res diversae naturae. *Potestas* iurisdictionis est *auctoritas* ad regendos fideles. Christus hanc potestatem regendi seu gubernandi Ecclesiae pastoribus seu rectoribus donavit.

Auctor non attendere videtur ad rem notam, scilicet quod in Codice Iuris Canonici aliquando habentur normae a Deo statutae et obligationem mere moralem seu non iuridicam imponentes. Se-

cus non renueret admittere, quod cum Wernz-Vidal canonistae docent, obligationem amplectendi veram fidem esse obligationem *ethicam*, ut aiunt. Ipse deducit indolem iuridicam normae in can. 1322 contentae ex assumptione huius normae in codicem. Hoc modo denuo sibi creat rationem arguendi indolem iuridicam immoderatam quam Ecclesia induit.

Loquens de iure matrimoniali auctor cum gaudio extollit illud novum quod Decretum *Ne temere* induxit et Codex Iuris Canonici adhuc extendit, scilicet exemptionem a lege de forma matrimonii pro iis, qui quamvis baptizati, tamen non sunt in Ecclesia Catholica baptizati. Magno plausu acceptat hanc innovationem, utpote primum gressum in via, qua regredimur ad ordinem idealem, quo huiusmodi personae baptizatae extra Ecclesiam Catholicam non ligatae declarantur legibus canonicis.

Transeamus nunc ad quaestionem difficilem, utrum sc. utile esset eximere baptizatos extra Ecclesiam ab omnibus legibus canonicis. Auctor tamen duplicem hic committit errorem.

Primo errat proponendo legem Decreto *Ne temere* promulgatam ut aliquid novum. Habetur potius nova et exigentiis temporum mutatorum melius adaptata forma legislationis antiquae, scilicet legis tridentinae. Nullus enim canonista ignorat iam in prima lege, quam Ecclesia statuit circa formam celebrationis matrimonii, in lege scilicet tridentina contenta in celebri capite *Tametsi*, a lege exemptas fuisse personas habitantes in paroeciis, in quibus hoc decretum non erat promulgatum. Ratio exemptionis (eiusdem naturae in lege tridentina et in decreto *Ne temere*, sed aliis limitibus circumscriptae), est ne multa matrimonia essent invalida propter defectum formae. Secundo, auctor exceptionem hanc intelligit et extollit ut exemptionem istorum baptizatorum a iurisdictione seu potestate legislativa Ecclesiae. At falsa est haec interpretatio. Huiusmodi personae nullatenus exemptae *declarantur*, quia utpote non catholice baptizatae non cadunt sub Ecclesiae potestate et auctoritate, sed voluntate legislatoris *eximuntur* a lege. Legislator, qui potest eas obligare, voluntarie legem condit pro solis catholice baptizatis et pro conversis ad Ecclesiam catholicam, seu pro *parte* suorum subditorum, Restringit legem ad eos. Alii non obligantur, quia non cadunt sub terminis legis.

Dissertatio ipsius Klein nimis abundat huiusmodi erroribus tam iuridicis quam theologicis, tum etiam logicis, ut omnes possint hac brevi nota refutari. Conscripta est cum errore fundamentali praeconcepto de iure canonico Ecclesiae corruptore. In falsa luce huius conceptus omnia videntur, iudicantur, censura plectuntur.

Dr. L. Bender. O. P. Prof. Iuris Canonici in Pont. Ath. *Angelicum*.

ADNOTATIONES

AD DECRETA DIEI 16 JUNII ET 18 JULII 1950

(*Cfr. Monit. Eccles.* 1950, fasc. III, pag. 349)

Liber, cui titulus *La Pelle,* a Curtio Malaparte conscriptus, narrare intendit ea, quae in Italia ac praesertim Neapoli evenerunt durante novissimo bello, annis 1943-1945.

Auctor huiusmodi subtitulum apposuit: historiam et fabulam (*Storia e racconto*). At eius narratio historica dici nequit, quatenus hic relata et exaggerata inveniuntur praecipue obscenitates ac monstruositates omnis generis, quin ulla eorum mentio fiat quae praeclare, imo aliquando et heroice, gesta sunt ab iis, qui christianas virtutes, rebus adversis non obstantibus, assidue profitebantur.

Est igitur fabula, quae, dum nigris pingit coloribus res et homines, de rebus ad religionem spectantibus irreverenter agit atque rerum obscenarum descriptionibus ac narrationibus scatet.

Hinc decretum S. Officii promulgatur ad normam can. 1399 nn. 3, 9) qui statuit: « Ipso iure prohibentur: ... 3°) Libri qui religionem aut bonos mores, data opera, impetunt: ... 9°) Libri, qui res lascivas seu obscenas, ex professo, tractant, narrant aut docent ».

Auctor autem de huiusmodi decreto conquestus est (cfr. *Il Tempo,* 17 Giugno 1950, pag. 3), cum, ut ipse ait, etsi laicismi assecla sit, christianum tamen se esse profiteatur: quod implicat in terminis, si laicismum sive historice sive philosophice obiective consideremus.

Praeterea idem Auctor ad sui libri iustificationem invocat ius libertatis ac veritatis: at aliud est libertas, aliud effrenata licentia; aliud est veritas, aliud verismus, ut aiunt. Ecclesia Catholica autem, eo ipso quod fuit et est ac semper erit martyr invicta libertatis atque magistra indefectibilis veritatis, fuit simul et est ac semper erit contra effrenatam licentiam et sic dictum verismum quocumque praetextu fucatum, sub specie etiam artis, quae quidem ab ethicitate praescindere nec potest neque debet, si vere talis sit ac dici queat.

Auctor tandem aegre tulit sui libri damnationem, quae insuper ab ephemeride « *L'Osservatore Romano* » (17 Giugno 1950, pag. 1 sub titulo « *Letteratura galeotta* ») illustrata fuit a P. Parente, dum alii libri adsunt obsceni vel communismi athei errores

profitentes, qui in Indicem librorum prohibitorum haud relati sunt.

Revera huismodi libri, item ac liber Auctoris citati, ipso iure prohibentur, ut notavimus. Attenta tamen eiusmodi Auctoris notorietate, praesertim in Litterarum republica, Suprema Sacra Congregatio S. Officii pro munere suo necessarium censuit prohibitionem illam explicite declarare, ut fideles a periculis, quae in praedicti libri lectione passim inveniuntur, sedulo avertat.

* * *

Finis, quem Bruno Ughi in libro *La Via* nuper damnato assequi intendit, ex titulo apparet, quem eidem apposuit: viam nempe sanctitatis et salutis fidelibus demonstare. Ast, quam longe a recta via indicanda ipse distet, scriptores quidam catholici iam animadverterunt, qui proinde, statim ac in lucem prodiit, librum censura afficere haud destiterunt. Et merito quidem.

Quod enim apprime animum movet in eiusmodi libro perlegendo, est altum silentium quod servat Auctor, opus sanctitatis cum describat ac congruentia media cum indicet, de munere Ecclesiae eiusque hyerarchiae in dicto opere perficendo. Media siquidem seu instrumenta homini data ad salutem assequendam, nonnisi haec tria ab Auctore recensetur: « La ragione che giudica certa; la coscienza che porge la mano alla ragione; la grazia illuminatrice, che, sorreggendole ed integrandole, nutre entrambe di certezza » (p. 115).

Explicite autem actio Ecclesiae a negotio salutis excluditur, cum contendat Auctor huiusmodi negotium directe et immediate agi inter Spiritum Sanctum et animam justi, quam luce sua Spiritus perfundit ac illuminat: « Non l'uomo, ma lo Spirito Santo guida ai nostri giorni i figli della luce alla vittoria; lo Spirito Santo, che tra il rombo d'un mondo che crolla, è speditissima e infallibile guida alle anime di buona volontà, odiante l'imprudentissima attardante prudenza di troppe inesperte guide. Certezza equivale a santità: ma ove l'uomo si sostituisca, non come maggiore fratello, ma quale plenipotenziario a Dio, lo Spirito di Gesù non fa più sentire all'anima i suoi gemiti d'amore, che sono lume di certitudine » (p. 117). « Lo Spirito Santo pervade ogni meandro della tua anima... Credi alle sue ispirazioni. Esse non ingannano » (p. 116). Simul cum Ecclesia, exclusa etiam, in hac salutis conceptione, sacramenta manent, quae Christus Ecclesiae concredidit ut ministerium gratiae ageret inter homines.

Unde exhibet Auctor peccatorum veniam ut fructum subiectivae cuiusdam in Deum fiduciae, quin Sacramentum reconcilia-

tionis, ab Ecclesia administratum, ullo modo commemoret: « Se cento volte mancherai verso di Lui, Dio non lo voglia, cento volte rialzati... e se i peggiori delitti tu hai commessi, credi al Suo perdono » (p. 126).

Ecclesiasticae hyerarchiae auctoritate in opere salutis praetermissa et exclusa, iam libera patet via ad novas revelationes, contra eiusdem hyerarchiae monita vel prohibitiones, asserendas, utpote quae ad animarum salutem ordinatae.

Nova revelatio, quae in hoc libro asseritur, quaeque singulas fere eiusdem paginas pervadit, respicit imminens regni Dei in terram adventum, seu millenarismum: « Il Regno di Dio è alle soglie » (p. 3). « Nello Spirito Santo che, procedendo dal Figlio, attuerà in terra il Regno di Cristo... la Santissima Trinità si manifesterà agli uomini di una guisa novella » (p. 12). « Ormai viene il giorno che su tutti i figli di Dio calerà l'onda dello Spirito a sommergerli tra le vampe dell'orazione, negli oceani della vita. Venga o Dio il tuo Regno » (p. 28). Cf. etiam p. 31, 51, 52, 64, 70, 71, 77, 106, 112, 118, 120.

Ad huiusmodi regnum Dei praeparandum tribulationes inserviunt, quos invicto animo perferre quisque debet: « Oggi, ai giorni che le apocalittiche tribolazioni preparano l'universale rinascimento degli spiriti, le prove hanno un che di collettivo nei loro tratti fondamentali e tutti gli uomini vi sono fatti gradualmente passare... Ognuno di voi, fratelli, si appresti a vincere la sua prova, se vuole essere trovato degno della incorruttibile corona del Regno » (p. 77).

Cum autem hoc regnum advenerit, destruetur peccatum, homo in pristinum innocentiae statum restituetur, ac filii regni, iam ab influxu materiae immunes, veluti spirituales efficientur: « La restaurazione di tutte le cose che lo Spirito promette ai tempi della fine, si compirà nella spiritualizzazione dei figli del Regno » (p. 20). « Il peccato d'origine sarà vinto e l'uomo restituito alla prima innocenza d'Amore » (p. 71).

Imminentem huius regni instaurationem, frequentes B. Mariae Virginis apparitiones praeannuntiant; inter quas eminet, quae in loco v. d. *Voltago* locum habuit. In his enim Caeli Regina manifestat proximam omnium rerum renovationem intuitu instantis regni Dei: « Come nei segni prenunziatori del Regno, terremoti, guerre, crisi, vi è un crescendo e un moltiplicarsi, a mano a mano che i termini del tempo approssimano, così anche questa celeste comparsa sarà precorsa da un moltiplicarsi crescente di apparizioni minori, fino ad dì del grande solare segno, visibile all'universo ». « Di recente ponendo il piede virgineo sulla terra a recare l'annunzio del Regno imminente del Figlio che tu, Im-

macolata compirai, dicesti: Io sono l'Immacolata, ma chiamatemi l'Addolorata » (*Voltago*) (p. 64). Dal profetico messaggio della Madre di Dio a *La Salette*, cent'anni or sono, tutti i grandi eventi del secolo trascorsi sono predetti e ancora l'ultima saliente fase del compimento del mistero del Regno ad oggi, la Regina del cielo e della terra ha ripetuto in decine di messaggi a molte nazioni i particolari dei grandi avvenimenti » (p. 120).

Verum quidem est quod et inter catholicos, pauci admodum huiusmodi revelationes et nuncios excipiunt ac intelligunt: « State in guardia, fratelli: mentre che l'aver messo in così scarso conto i messaggi celesti, dopo spenta in Efeso la solitaria voce dell'ultimo degli Apostoli, reca a questi danni » (p. 84). « Ma questo che è il più potente dei segni, perchè il più spirituale e intellettivo, l'apparizione dell'Immacolata agli uomini, lascia ignari i protestanti, beffardi tante volte i cattolici... Chi li conosce codesti messaggi, ricchi di biblico profetico sapore, immancabilmente seguiti dai fatti? Tra protestanti quasi da nessuno: tra cattolici da pochissimi e cioè da quelli che tra un mondo di morti ardono dalla sete dell'amore e giustizia » (p. 120). Firma tamen maneat fides: « Maria riporterà in Gerusalemme, tra gli eletti rientranti d'Israele, la Chiesa finalmente universale, nella città della pace, nella pace di Cristo... Maria chiamerà in terra il Regno di Gesù, che è il Regno dello Spirito d'amore » (p. 18).

Ex hac brevi huius libri descriptione iam sufficienter apparet quam merito Suprema Sacra S. Officii Congregatio ipsum in Indicem librorum prohibitorum inserendum decreverit. Errores siquidem renovat ac inter fideles spargit iam pridem ac pluries ab Ecclesia damnatos.

Franciscus Carpino
in Pont. Atheneo Lateranensi professor.

ADNOTATIONES

AD MONITUM DIEI 28 IULII 1950.

(Cfr. *Monit. Eccles.* n. 3 an. 1950 p. 350).

HISTORICA ANTECEDENTIA.

Doctrinae et praxis communistarum est pueros ac juvenes a fide et vita christiana removere pro viribus ut ab ineunte aetate uni auctoritati status subditi sint, illamque ceu summam et exclusivam habeant agendi normam.

Compertum est enim in Russia, statim ac novus ordo bolscevistarum fuit statutus, non solum in scholis quamcumque institutionem religiosam fuisse prohibitam, (art. 124 admodum vigentis constitutionis declarat: « Allo scopo di assicurare ai cittadini la libertà di coscienza... la scuola è separata dalla Chiesa »), sed positivum et systematicum opus inceptum fuisse ad corrumpendos pueros iuvenesque eosque a quacumque fidei professione arcendos. Quae in Russia patrata sunt etiam status, qui communistarum regimen suum fecerunt, cito inierunt adversus christianam juventutis institutionem sive in scholis sive etiam per peculiares associationes puerorum et juvenum. Novimus enim in Polonia, in Cechoslovacchia et Jugoslavia constitutas associationes puerorum perfecte assimilari iis quae in Russia exstant.

In Italia factio communistarum quam maximam partem conata est juvenum et puellarum in societatem cooptare, specie neutrius politici coloris re autem vera a marxistis directa.

Vulgo « Fronte della Gioventù » fuit ista consociatio appellata, cum sua sectione faeminina « Unione Ragazze d'Italia ».

At eventum nimiam spem conceptam abstulit et, loco trigies vel quadragies centena milia juvenum et puellarum, consociationes pseudocommunistae collegerunt quaedam centena milia assectarum; ceu dux eorum in Italia assus est in conventu Liburnensi exeunte mense aprili transacti anni.

Qua rerum vice observata, communistae ad primam aetatem oculos et insidias converterunt, cogitantes faciliorem primae aetatis esse vi vel dolo adquisitionem necnon stabiliorem futuram possessionem nam adulescentuli, fide christiana et bonis moribus orbati, vix ad bonam frugem reduci valent, iuxta illud « adolescens iuxta viam suam etiam cum senuerit non recedet ab ea ».

Ita anno 1949 exorta est associatio pro pueris et adulescentibus utriusque sexus, ab anno septimo ad quindecimum, quae

vulgo dicitur: « *Associazione Pionieri Italiani* » seu « A. P. I. ».

Ex parte socialistarum, qui propius communismum sequuntur, eodem tempore gemina associatio inita fuit et vulgo « Falchi rossi » appellata. Passim vero et aliae denominationes usurpatae sunt sed idem finis, eadem ratio imbuendi irreligionem bonosque mores impetendi.

Iam ab ineunte anno 1950 Episcopi dioecesium in quibus hae consociationes iam constitutae fuerant, vocem suam magno cum zelo levaverunt, praeeunt Episcopo Regiensi in Aemilia qui mense Januario scripsit in sua pastorali epistula:

« Che cosa insegnano i senza Dio alla disgraziata gioventù che cade nelle loro mani? Le danno ad intendere che Dio è vana chimera, che la dotrina cristiana è un complesso di fiabe, che la religione è un'invenzione dei preti per tener soggetti i popoli, che tutto è materia, che l'anima non esiste ecc. Oh! i poveri fanciulli che cadono in mano comunista come l'imparano presto questa triste lezione. Da queste mani bisogna strappare i pargoli! ».

Nec dissimilis fuit tenoris declaratio collegialis ab Episcopis Flaminiae regionis edita die 4 Mai 1950, vel monitum Em.mi Cardinalis Schuster medionalensis archiepiscopi, die octavo eiusdem mensis prolatum, et ita porro ex parte aliorum Anstistitum statim ac in sua dioecesi novissimum et prae omnibus gravissimum animarum periculum perceperunt.

Vox clamantium Ecclesiae Pastorum contra lupos in agnos saevientes plurimis suffulta est testimoniis quibus et mala doctrina et facta pexima cum temporis, loci, et personarum adiunctis omnibus patefacta sunt ita ut ipsi defensores partium communistarum ad insolitum silentium compulsi fuerint. Contra bolscevistarum insidias magno studio ac vi opem suam Ecclesiae praebuit Actio Catholica Italica quae a primo vere praeteriti anni documenta colligendo nefariae associationis, ea in ephemeridis edendo, et ubicumque verbo et opere contra agendo, animos civium commovit, ac inimici machinationes notas fecit.

Non mirum post haec, si etiam in Senatu italico usque tandem quaestio fuerit delibata et peculiares status normae praenuntiatae sint.

De S. Officii monito.

Ex praemissis neminem fugit momentum et tempestivitas documenti S. Congregationis S. Officii, prolati anno nondum elapso a Decreto contra marxismi asseclas, immo omnibus apprime visum est monitum de quo agitur ceu consectarium esse habendum memorati decreti.

Ex iis quae supra innuimus evidens quoque factum ex quo monitum originem trahit, nempe constitutio associationum « impulsu a ductu partium communistarum... ut pueros puellasque imbuant principiis et institutione quae materialismum sapiunt et mores christianos religionemque impetunt ».

Superest quod Monitum continet, examinandum.

a) - In primis quaedam statuitur norma quae directe appellat primum quaesitum citati Decreti. Quum enim consociationes constitutae, sive « A. P. I. » sive « Falchi Rossi » sive alio tegantur nomine, reapse in hunc finem adlaborent quem clare dux communistarum edixit his verbis: « Propagandare le dottrine del marxismo e del leninismo. Siamo mossi essenzialmente da questo obiettivo, da questa volontà... La gioventù comunista assolverà la sua funzione di orientamento e di guida se si rafforzerà ideologicamente e culturalmente attraverso lo studio del marxismo-leninismo ». (*Togliatti ad Conventum liburnense*), valet omnino responsionem ad primum quaesitum memorati Decreti.

Inde sequitur:

1° licitum non esse nomen dare associationibus pro pueris et puellis a marxistis constitutis, eisdemque favorem praestare sive directe sive indirecte

2° eorum associationum diaria vel folia praesertim quae « Pioniere » - « Noi Ragazzi » - « Falco Rosso » nuncupantur, vetitum esse edere, propagare, vel legere.

Quicumque contra praescriptum egerit, si *scienter* et *libere* fecerit, ad Sacramenta admitti nequit.

b) - *De parentibus* deque eorum locum tenentibus Monitum explicitam mentionem facit, eosque a Sacramentis recipiendis repellit si liberos praedictis associationibus imbuendos tradiderint.

Cautis utitur verbis documentum et sacerdotibus curam animarum habentibus multa perpendenda reliquit antequam unum vel alterum vel ambos parentes a sacramentis arceant.

Tamen omnino cavendum est ne ii quorum est pueros invigilare et educare, minis vel allectamentis communistarum praeter modum capti, assuescant quasi necessitati aut consuetudini filios associationibus ab Ecclesia damnatis tradendi. Imo monendi sunt ut institutiones, consociationes, incepta quaecumque pro pueris caute scrutentur priusquam filios illas celebrare sinant quum aperte vel occulte haud raro marxistas auctores habeant. Omnes norunt, e. g., per singulos annos communistas solitos esse ex quibusdam meridionis regionibus pueros deferre in septemtrionales urbes vel pagos, specie illos melius alendi et vestiendi, dum con-

tra persaepe in irreligiosas familias eos introducunt et dum valetudine corporis illis iuvant fide et moribus graviter nocent.

c) - *Magistros et educatores* associationum de quibus agitur, Monitum explicite respicit sub n. 2, eosque excomunicatione speciali modo Apostolicae Sedi reservata plectit, si socios imbuant contra fidem et christianos mores.

Clara sunt quae fidem spectant iuxta cc. 1323, 1325; nova e contra et minus definita videtur locutio « christianos mores » quae scientiae moralis et pastoralis est potius quam iuridicae. Ni fallor, legis naturalis et divino-positivae praecepta respicit, sed praesertim provinciam sexti et noni, in qua graviores atque frequentiores turpitudines testes referunt patratas in associationibus de quibus sermo.

d) - *Denique pueros ac puellas* Monitum explicite appellat eosque a Sacramentis arcet quousque huiusmodi associationibus participes sint.

Documenta ab Actione Catholica undecumque collata exempla tradunt etiam delicti, de quo in C. 2320, a pueris et puellis consociationum communistarum patrati, tamen latius patere videtur sollicitudo Matris Ecclesiae. Si enim puer libere et scienter communistas magistros celebrat in associationibus damnatis, in occasione proxima versatur et fidem christianos mores deserendi. Unde merito a Sacramentis recipiendis arcetur qui iam, quamvis puer, actu externo et libero in partes inimicorum Christi et Ecclesiae transivit.

Quod si pueri et puellae vel scientia vel libertate caruerint, quod frequentius forsan evenerit, quaestio erit pastoralis et in singulis casibus et adiunctis perpendenda, num scilicet oporteat et liceat illos vi Sacramentorum frequentius munire, quibus insidias et pericula contra fidem et mores necesse est superare.

Alojsius Cardini
A. C. I Adsistentis Ecclesiastici v. g.

ADNOTATIONES

AD DECRETUM S. C. CONCILII DIEI 29. JULII 1950

(Cfr. *Monit. Eccles.* 1950, fasc. n. 3, p. 35)

Ansam edendi hoc Decretum sine dubio dederunt usurpationes recentiores quorumdam Guberniorum Ecclesiae catholicae haud secundorum, quae contra legitimas ecclesiasticas Auctoritates machinantur aut eorum potestatem quomodocumque conantur subvertere contra normas can. 2331 § 2 et 2334. n. 1 n. 2. Qui canones ita sonant:

« Can. 2331 § 2 Conspirarntes vero contra auctoritatem Romani Pontificis eiusve Legati vel proprii Ordinarii aut contra eorum legitima mandata, itemque subditos ad inobedientiam erga ipsos provocantes, censuris aliisve poenis coerceantur; et dignitatibus, beneficiis aliisve muneribus, si sint clerici; voce activa et passiva atque officio, si religiosi, priventur.

Can. 2334. - Excommunicatione latae sententiae speciali modo Sedi Apostolicae reservata plectuntur:

1° Qui leges, mandata, vel decreta contra libertatem aut iura Ecclesiae edunt;

2° Qui impediunt directe vel indirecte exercitium iurisdictionis ecclesiasticae sive interni sive externi fori, ad hoc recurrentes ad quamlibet laicalem potestatem ».

Idem decretum tangit insuper illos usurpatores, qui clericos in ecclesiastica officia et beneficia sine institutione vel provisione canonica immittere praesumunt, necnon illos clericos, qui sine auctoritate ecclesiastica in huiusmodi officia aut beneficia sese immittere haud erubescunt. Quibus provisionibus obstat can. 147 § 1-2 huius tenoris:

« § 1 Officium ecclesiasticum nequit sine provisione canonica valide obtineri.

§ 2. Nomine canonicae provisionis venit concessio officii ecclesiastici a competente auctoritate ecclesiastica ad normam sacrorum canonum facta »; porro obstat can. 332 § 1 statuendo:

« Cuilibet ad episcopatum promovendo, etiam electo, praesentato vel designato a civili quoque Gubernio, necessaria est canonica provisio seu institutio, qua Episcopus vacantis dioecesis constituitur, quaeque ab uno Romano Pontifice datur ».

Tandem can. 2394 hanc normam dat:

« Qui beneficium, officium vel dignitatem ecclesiasticam propria auctoritate occupaverit vel, ad ea electus, praesentatus, nomi-

natus in eorundem possessionem vel regimen seu administrationem sese ingesserit, antequam necessarias litteras confirmationis vel institutionis acceperit easque illis ostenderit, quibus de iure debet:

1° Sit ipso iure ad eadem inhabilis et praeterea ab Ordinario pro gravitate culpae puniatur;

2° Per suspensionem, privationem beneficii, officii, dignitatis antea obtentae et, si res ferat, etiam per depositionem, cogatur a beneficii, officii, dignitatis occupatione eorumque regimine vel administratione statim, monitione praemissa recedere;

3° Capitula vero, conventus aliique omnes ad quos spectat, huiusmodi electos, praesentatos vel nominatos ante litterarum exhibitionem admittentes, ipso facto a iure eligendi nominandi vel praesentandi suspensi maneant ad beneplacitum Sedis Apostolicae ».

Vi can. 2209 puniuntur etiam illi, qui in criminibus in Decreto nn. 1 et 2 declaratis, quovis modo directe vel indirecte partem habent.

Historice relate ad usurpationem potestatis ecclesiasticae haec notanda sunt:

Martinus V. in Concilio Constantiensi die 30 apr. 1418 edidit C. *Quod antidota* contra impedientes exsecutionem litterarum apostolicarum, praetextu concessionis vel indulti Urbani VI. « Qui Pontifex (1378-1389) in exordiis pestiferi et antiquati schismatis [1] iam per Dei gratiam exstincti, ad tollendum scandala, quae propter exsecutionem diversarum litterarum, quae ab iis, qui pro Romanis Pontificibus in diversis oboedientiis se gerebant, in nonnullis partibus oriebantur, concesserat quibusdam Praelatis, quod in eorum civitatibus et dioecesibus non posset fieri exsecutio aliquarum litterarum Apostolicarum, nisi prius huiusmodi litterae Praelatis ipsis vel eorum officialibus ad hoc deputatis exhiberentur et per ipsos approbatae forent. Sed aliqui Praelati hoc Decretum in consuetudinem traxerunt, idque in S. Sedis injuriam; nam aliqui praetextu statutorum Provincialium seu Synodalium similiter servaverunt aut servari fecerunt, quod litteras Apostolicas nullus exsequi audeat, nisi postquam Praelati seu officiales ipsi per suas litteras, quas *Vidimus* seu *Placet* nuncupant, mandaverunt aut concesserunt, quod possint exsequi per iudices in eis deputatos; propter quod exsecutio litterarum Apostolicarum plus debito plerumque retardata fuit et saepe ipsae litterae Apostolicae exsecutione caruerunt. Ideo Martinus V. censuit rationi consonum, ut, quod huiusmodi schismatis calamitas introduxit, pacis tempore auferatur; unde concessionem praedictam, sacro Constantiensi Concilio approbante revocavit, cassavit, annullavit,

---

[1] Cardinales nationis Gallicae die 20 sept. 1378 Fundis in Latio in Romanum Pontificem elegerant Cardinalem Robertum Genevensem (Pseudo-Clementem VII.).

statuitque, quod iudices et exsecutores quicumque in litteris Apostolicis deputati aut deputandi et alii quicumque, ad quos spectabit, absque huiusmodi littera *Vidimus* seu *Placet* nuncupata, ac etiam licentia vel assensu quorumcumque Praelatorum libere huiusmodi litteras Apostolicas exsequi debeant atque possint »[2].

Innocentius VIII autem in C. *Officii nostri* diei 25 jan. 1492 censuit sui officii debitum postulari, ut Sedis Apostolicae auctoritas et honor praeservetur ac opportuna provisionis remedia adhibeantur, per quae ius suum quisque consequi valeat, et iustitiam exquisitis viis et a canonibus damnatis modis conculcare satagentium malitiis obviatur, transgressoresque debitis afficiantur poenis, ut a similibus abstinere discant, et alii, si non virtutis amore, et justitiae zelo inducti saltem formidine poenae perterriti talia committere non praesumant. Nam citationes et mandata judicum Curiae Romanae multis modis exsequi impedita sunt per recursum ad judicia saecularia et alias vetita, ad Principes et Potentatus saeculares cum hoc effectu: recurrentes ad S. Sedem necnon notarii publici, Cursores Apostolici citationes exsequi volentes per principales seu iudices et officiales saeculares *sub formidabilibus poenis* inhibentur et praecipiuntur, ne illas exsequantur et ut iam factas exsecutiones revocent seu saltem etiam iuramento adstringunt, quod de huiusmodi exsecutionibus relationes non faciant aliasque ne huiusmodi exsecutiones fiant, diversimode impediunt. Etiam *in re beneficiali* hic influxus potestatis saecularis sentiebatur, nam notarii plus temporalem quam aeternam poenam metuentes instrumenta publica conficere non audent; quo modo iustitia perit, vel saltem retardatur beneficiaque ecclesiastica multoties absque titulo canonico detinentur occupata; mandata Apostolica contemnuntur, et auctoritas Sedis Apostolicae vilescit libertasque eecclesiastica conculcatur. Ideo Innocentius VIII statuit, ut omnes *recurrentes ad auctoritatem saecularem* causam perdant et omne ius tam in petitorio quam possessorio, in re vel ad rem, de qua agitur, eis competens, eo ipso amittat et ad beneficia sic renuntiata obtinendum inhabiles existant. Deinde pergit Romanus Pontifex: aliae vero personae ecclesiasticae seu etiam saeculares, quas causa huiusmodi non tangit, exsecutionem citationum huiusmodi aut aliorum quorumcumque mandatorum seu rescriptorum etc. impedientes aut impedientibus auxilium etc. praestantes, cuiuscumque conditionis vel praeeminentiae existunt, sententiam excommunicationis eo ipso incurrant, a qua (praeterquam in mortis periculo constituti et satisfactione prae-

---

[2] *Bullarium Cherubini*. tom. I, p. 250. Poena contra attentantes haec fuit: suspensio ab exercitio iurisdictionis ecclesiasticae per tres menses. Iuxta C. Leonis X *In supremo* iam Bonifatius nonus (1389-1404) constitutionem Urbani VI revocaverat (*Bullarium Cherubini*, l. c. p. 522 § 1). Constitutio Leonis X data fuit Romae Anno Incarnationis Dominicae millesimo quingentesimo decimo octavo, Calendis Martii, Pontificatus anno sexto. In margine Cherubini scribit: a. D. 1518; vera data est 1 martii 1519: Leo X electus est 15 martii 1513; unde a. sextus initium sumpsit 15 martii 1518; Annus Incarnationis in Curia Romana usque ad a. 1908 (A. A. S., vol. I., p. 17, 5°) currere coepit a die 25 martii.

via) ab alio quam a Romano Pontifice pro tempore existenti et canonice intranti, absolutionis beneficium nequeant obtinere. Tandem notarii, qui instrumenta exsecutionis dare recusant, incurrunt perjurii reatum, ac exsecutionem officii tabellionatus amittunt, fiunt infames eo ipso et eorum instrumentis sive scripturis publicis postmodum per eos super rogitibus postea factis et conficiendis, donec ab huiusmodi reatu perjurii absolutionem et infamiae abstersionem obtinuerint, nulla fides in iudicio vel extra adhibetur [3].

Jam supra fuit citata C. Leonis X *In supremo* diei 1 martii 1519, Ratio huius constitutionis haec fuit: in Signatura praesente Pontifice nonnullae supplicationes propositae fuerunt continentes, quod in Toletana et Carthaginen. Ecclesiis sub colore falsitatibus obviandi editae fuerunt constitutiones synodales, quibus caveri dicebatur, ut Tabelliones et Notarii a partibus requisiti litteras Apostolicas nullatenus recipere possent, nisi illae prius per Archiepiscopum Toletanum et Episcopum Carthaginen. pro tempore existentes aut eorum officiales examinatae forent, et a Leone X earumdem constitutionum confirmatio peteretur. Romanus Pontifex petitionem huiusmodi uti ratione carentem, cum Romani Pontificis gesta per inferiores sibi et subditos sine eius speciali licentia examinari non debeant, indecens et absurdum, quinimmo temerarium esse censuit, quod aliquis quavis occasione litteras Apostolicas sine Romani Pontificis commissione examinare velle praesumat. Ideo supplicationes ipsas, prout merito reiciendae erant, reiecit et coram se lacerare fecit, ac constitutiones edentium temeritatem tali castigatione reprimere et super his tale remedium adhibere volens, ut aliis in posterum committendi similia aditus praecludatur, Motu proprio etc. litteras Bonifacii approbavit, innovavit et inviolabiliter observari debere decrevit. Insuper non solum constitutiones synodales Toletan. et Carthaginen., sed etiam quasvis in aliis Ecclesiis per universum Orbem constitutis editas cassavit et annullavit ordinavitque, quod exsecutores deputati in litteris Apostolicis necnon Notarii et Tabelliones requisiti litteras ipsas sine alicuius personae, cuiuscumque ecclesiasticae vel mundanae dignitatis fuerit, licentia vel consensu exsequi possint et debeant.

In § 4 Leo X punit Communitates, civitates, Universitates, castra etc. interdicto (ambulatorio), singulares vero personas excommunicatione l. s. reservata S. Sedi, excepto articulo mortis et debita satisfactione data, si exsecutionem litterarum Apostolicarum impediverint vel ad tale opus auxilium, consilium, favorem praestare praesumpserint. Qua poena plectuntur non solum clerici totius hierarchiae ecclesiasticae, sed etiam Imperatores, Reges, Reginae, Duces.

---

[3] *Bullarium Cherubini* l. c., p. 389; Fontes C. I. C. vol. I. n. 60, p. 89-92. Cherubini habet ad marginem: A. D. 1491: Fontes: 25 jan. 1491. De facto Bulla edita est a. 1492; nam data fuit Romae Anno *Incarnationis Dominicae* millesimo quadringentesimo nonagesimo primo, Pontificatus nostri Anno *octavo*. Innoc. VIII electus fuit 29 aug. 1484. Annus Incarnationis in Curia Romana usque ad a. 1908 (A. A. S., vol. I., p. 17, 5°) initium duxit a die 25 martii; a. octavus initium ergo sumpsit 29 aug. 1491.

Clemens VII vero in C. *Romanus Pontifex* diei 29 dec. 1533 primo commemorat concessionem Urbani VI, deinde allegat revocationem dictae concessionis per Bonifacium IX, quin ullibi ipsa Bulla verbotenus citetur, per Martinum V in Concilio Constantiensi, per Leonem X, qui synodales constitutiones impedientes exsecutionem litterarum Apostolicarum annullavit et impedientes huiusmodi exsecutionem poenis ecclesiasticis subiecit. Tandem confirmat dictas Constitutiones pontificias, damnat quascumque ordinationes de videndis litteris Apostolicis ante earum exsecutionem cassatque, jubet porro liberam exsecutionem permitti, contravenientibus poenam interdicti aut excommunicationis l. s. S. Sedi reservatae imponit [4].

Porro Gregorius XIII in C. *Ad Romani Pontificis* [5] diei 10 julii 1574 respexit *collationem beneficiorum ecclesiasticorum.* Romanus Pontifex, ita Bulla, multoties mandat et praecipit per diversas in forma brevis et sub Annulo Piscatoris confectas litteras ut provisiones et gratiae per eum de beneficiis pro tempore vacantibus ac suae et Sedis Apostolicae dispositioni et ordinationi reservatis in favorem diversarum personarum sibi gratarum et acceptarum factae exsecutioni debitae demandentur et ne (dum litterae Apostolicae sub plumbo desuper expediuntur) beneficia ipsa ab aliquibus indebite occupentur, aut aliqua in spiritualibus et temporalibus detrimenta sustineant, nonnumquam corporalem possessionem ipsorum beneficiorum et illis annexorum iuriumque et pertinentium quomodocumque Sedis et Camerae Apostolicarum nominibus apprendi ac omnes et quoscumque fructus etc. percipi et consignari et provisi de beneficiis in corporalem, realem et actualem possessionem introduci valeant ac debeant. Nihilominus nonnulli beneficiis praedictis inhiantes ac gratias praedictas eludere, eorumque intrusiones et detentiones improbe tueri satagentes, exsecutionem litterarum in forma brevis et facultatem per eas ipsis exsecutoribus attributam, diversis dubiis et cavillationibus remorentur et processus per eosdem exsecutores habitos et formatos et inde secuta quaecumque nulla et invalida nulliusque roboris vel momenti esse nec attendi debere contendunt sub praetextu, quod in Decreto sacri Concilii Tridentini sessione vigesima quarta, capitulo vigesimo [6] dispositum fuerit, quod causae omnes ad forum ecclesiasticum quomodolibet pertinentes, etiam si beneficiales sint, in prima instantia coram Ordinariis locorum dumtaxat cognoscantur, exceptis his, quae iuxta canonicas sanctiones apud Sedem praedictam sunt tractandae aut ex causa urgenti Summus Pontifex ad se avocavit. Unde Gregorius XIII edixit: provisiones S. Sedis circa beneficia decretis Concilii Tridentini nullomodo contravenire, nihil praeiudicii illis inferri.

---

[4] Cherubini l. c., p. 606-609. Bulla edita est anno Incarnationis Dominicae millesimo quingentesimo trigesimo tertio, quarto Kal. Ianuarii, Pontificatus a. XI.

[5] Cherubini, vol. II., p. 385-386.

[6] agitur de cap. 20 de reformatione.

Paulus V autem in C. *Pastoralis Romani Pontificis* [7] diei 8 apr. 1610 sanctioni poenali excommunicationis subiecit omnes, qui per se vel per alios laedunt recurrentes ad S. Sedem pro suis negotiis (§ 12); appellantes a gravamine vel futura exsecutione litterarum Apostolicarum ad Curias saeculares et laicam potestatem (§ 13); item omnes et singulos, qui per se vel alios auctoritate propria et de facto, quarumcumque exemptionum vel aliarum gratiarum et litterarum Apostolicarum praetextu, beneficiales et decimarum causas ab Auditoribus et Commissariis Romani Pontificis aliisque iudicibus ecclesiasticis avocant, illarumque cursum et audientiam ac personas, capitula... causas ipsas prosequi volentes impediunt ac se de illarum cognitione tamquam judices interponunt (§ 14).

Tandem Pius IX in C. *Apostolicae Sedis* [8] diei 12 oct. 1869 sanxit excommunicationem l. s. speciali modo reservatam in « impedientes directe vel indirecte exercitium iurisdictionis ecclesiasticae sive interni sive externi fori, et ab hoc recurrentes ad forum saeculare eiusque mandata procurantes, edentes, aut auxilium, consilium vel favorem praestantes » (§ 1. n. 6) porro « recurrentes ad laicam potestatem ad impediendas litteras vel acta quaelibet a Sede Apostolica vel ab eiusdem Legatis aut Delegatis quibuscumque profecta eorumque promulgationem vel exsecutionem directe vel indirecte prohibentes aut eorum causa sive ipsas partes sive alios laedentes vel perterrefacientes » (n. 8); insuper « usurpantes aut sequestrantes iurisdictionem, bona, reditus ad personas ecclesiasticas ratione suarum Ecclesiarum aut beneficiorum pertinentes » (n. 11) [9].

Notae historicae circa illegitimam immixtionem in beneficia et officia ecclesiastica:

Non tangimus hic normas disciplinares editas de electione Romani Pontificis [10].

---

[7] Cherubini, l. c., vol. III., p. 251-253. Bulla vocata *in Coena Domini*. Cherubini citat ante initium Bullae plurimas Apostolicas Constitutiones huc referendas.

[8] *Fontes C. I. C.*, vol. III, n. 552, p. 24.

[9] Notanda sunt sub ratione historica Constitutiones Pontificiae, quae tuentur liberum accessum ecclesiasticorum et saecularium occasione causarum et negotiorum ad Curiam Romanam. Urbani V. C. *Apostolatus* a. 1363 § 2 (*Bullarium Rom.*, ed. Mainardi, tom. III, p. II, p. 325-327); Gregorii XI, C. *Excommunicamus* 1372 § 6 § 10 (l. c., p. 338; edita in *Coena Domini*); Eugen. IV. C. *Divina in eminenti* a. Incarnationis 1432, octavo Idus martii, Pontificatus a. secundo. Quia iuxta stilum Curiae annus Incarnationis die 25. mart. sumpsit exordium. Const. edita est 1433, anno numerato non a die electionis (3, III, 1431) sed a die coronationis (nono ab electioni die). (Bull. Cherubini vol. I, p. 272 cap. III. Extravagantes commun. V, 7.); Alex. VI C. *In eminenti* 13 apr. 1502 (Cherubini l. c. p. 400); Urban. VIII C. *Pastoralis Romani Pontificis* § 12 d. 1 apr. 1627 (Cherubini vol. IV, p. 356); Urban. VIII C. *Romanus Pontifex* d. 7 Jun. 1641. (Bull. Rom. tom. VI, P. II, p. 28∂).

[10] Citasse sufficiat Decretum Nicolai II a. 1059 (C. 1 D XXIII; de diversitate textus cfr. Friedberg, *Decretum Gratiani* ad cit. cap.; Hinschius, *System des Katholischen Kirchenrechts*, vol. I p. 248 sq.). Poenae gravissimae statuuntur contra invasores eorumque asseclas; Lateran. III a. 1179 (cap. VI licet de vitanda X

Post pacem Ecclesiae per Constantinum M. concessam Romani Imperatores influxum in electionem aut confirmationem Romani Pontificis sibi acquirere studuerunt; ut pauca ex longa historia afferam exempla: Honorius Augustus tangit in epistola a. 420 ad Bonif. I casum concertantium cum temeritate circa cathedram S. Petri (C. 8 D. 79; c. 2 D. 97); de jure a rege Odoacre usurpato exercendi influxum in futuram electionem Romani Pontificis vide C. 1 § 1 D. 96. Electione inter Symmachum (498-514) et Laurentium disputata « hoc constituerunt partes, ut ambo ad Ravennam pergerent ad iudicium regis Theodorici ». Vigilius (537-555) sensit influxum Imperatricis Theodorae, et Pelagius I (555-560) illum Justiniani Imperatoris [11]. Exemplum usurpationis exhibet Constantinus II (767-768), qui quamvis laicus, a fratre suo, duce Nepusino Toto institutus est sub violentia Romanus Pontifex.

Etiam Imperatores nationis Germanicae saec. 10 et 11 quandoque influxum decisivum in electione aut institutione Romani Pontificis exercuerunt [12].

Relate ad *Episcopos* in regnis nationis Germanicae reges suam auctoritatem in eligendis et instituendis Episcopis praevalere voluerunt, ita v. g. in regno Visigothorum et Francorum [13].

Usque ad saeculum X in Gallia et Germania reges exercuerunt ius nominandi Episcopos. Rupertus Tuitien. (+ c. 1130) scribit ad annum 1018: « adhuc enim non electione, sed dono regis episcopus fiebat ». Rudolphus, abbas Trudon. scribit ad an. 1099: « adhuc enim imperator hoc in toto regno suo iure antiquo possidebat, ut absque dono eius nullus in eo constitueretur episcopus » [14]. Quamvis quaedam ecclesiae gavisae sint liberae electionis iure, tamen quidam reges tale ius parvipenderunt et loco electi alium substiturunt [15].

I, 6; sub gravissimis poenis contra usurpatores). Conc. Ludunen. II a. 1274 (cap. III in VI, I, 6). Paulus VI C. *Cum secundum* 16 dec. 1558 (Bull. Cherubini vol, I. 735). Pius IV C. *In elegendis* 9 oct. 1562 (l. c. vol. II p. 91, ubi citantur aliae Constitutiones ad rem pertinentes); Gregor. XV C. *Aeterni Patris* 15 nov. 1621 (Cherubini vol. IV p. 87-91); Pius X C. *Vacante Sede Apostolica* 25 dec. 1904 (Docum. I, C. I. C.); C. *Commissum nobis* 20 jan. 1904 (Docum. II, C. I. C.); cf. insuper Fontes ad can. 219; Hinschius, l. c. vol. I, p. 218-294; p. 293 est sermo de iure exclusivae.

[11] cf. Libri diurni cap. II de ordinatione Summi Pontificis, tit. III relatio de electione Pontificis ad principem; ad archiepiscopum Ravennae (tit. V); ad iudices Ravennae (tit. VI). De Vigilio et Pelagio I, vide Jaffé-Wattenbach, *Regesta Romanorum Pontificum*, Lipsiae 1885, tom. I, p. 117 et 124.

[12] cfr. Hinschius l. c. vol. I, p. 227 seq. (influxus Imperatorum Carolingianorum); p. 239 (influxus Ottonum). Influxus Imperatorum cessavit ex tempore Gregorii VII.

[13] cfr. Hinschius l. c., vol. 2, p. 516 seq.; p. 522 seq. est sermo de disciplina vigente tempore Carolingianorum; p. 530 nota 9. exhibetur magnus elenchus episcoporum, qui ab Imperatore aut a rege Germaniae nominati sunt.

[14] l. c., p. 531, nota 2.

[15] v. g. Conradus I a. 916 pro archidioecesi Bremensi; Otto II. pro Magdeburgen. a. 981; Henricus II pro Magdeburgen. et Halberstadien. a. 1023 (cfr. l. c. p. 533, n. 3).

Condicio in melius mutari coepit tempore Reformationis Ecclesiae saec. XI. Nicolaus II in Synodo Romana a. 1059 novum modum eligendi Romanum Pontificem introduxit, quo influxus Regis aut Imperatoris nationis Germanicae sat debilitatus est [16]. Eadem Synodus statuit (c. 6): « ut per laicos nullo modo quilibet clericus aut presbyter obtineat ecclesiam nec gratis nec pretio » [17]. Alex. II in Synodo Romana a. 1063 (c. 6) eandem prohibitionem repetit (c. 20 C. XVI. qu. 7). Anno 1068 lis inter utramque potestatem exordiri coepit hac ex ratione: vacante sede Mediolanen. rex Henricus IV cuidam Godefrido Investituram dederat [18]. Populus autem Mediolanen. duce Curia Romana sub Cardinali Hildebrando, desideravit episcopum canonice electum consentiente Romano Pontifice. Sed Henricus cedere noluit, immo Godefridus a. 1073 iubente rege a suffraganeis episcopis consecratus est. Gregor. VII successor Alex. II., in synodo Romana a. 1074 « decrevit, ut sub sententia S. Petri cum Simone damnantur non solum emptor et venditor uniusque consecrationis officii ecclesiastici i. e. episcopatus, presbyteratus, diaconatus, prepositurae, decanatiae, ecclesiae vel decimationis, *sed socius transgressoris* ». Sub datis circumstantiis Decretum Greg. VII respexit Henricum IV cum suis consiliariis. Nihilominus rex in Causa Mediolanen. contumax remansit. Unde Papa a. 1075 movit litem, quae in historia ecclesiastica et profana est celeberrima sub nomine *Investiturae lis.* In Synodo Romana mense febr. 1075 Pontifex non solum priora contra Simoniam Decreta confirmavit, sed etiam novum quid statuit: « populus nullo modo eorum (simoniacorum) officia recipiat ». In alio canone Greg. VII « palam interdicit regi ius deinde habere aliquod in dandis episcopatibus omnesque laicas ab investituris ecclesiarum submovit personas ». Anno 1078 in Synodo Romana normae contra Investituram renovatae, immo severiores factae sunt; in alia eiusdem anni synodo decretum fuit « ut nullus clericorum investituram episcopatus vel abbatiae vel ecclesiae de manu imperatoris vel regis vel alicuius personae laicae, viri vel feminae, suscipiat ». Quodsi praesumpserit, recognoscat investituram illam apostolica auctoritate irritam esse et se usque ad condignam satisfactionem excommunicationi subiacere ». (c. 13. C. XVI. qu. 7; cf. c. 12 eodem loco) [19]. Tandem in Concordato Wormatiensi (a. 1122) Henricus V renuntiavit « omnem investituram per annulum et baculum » et concessit « in omnibus ec-

---

[16] « salvo debito honore et reverentia dilectissimi filii nostri Henrici ».

[17] Mansi, *Collectio Conc.*, 19, 898.

[18] a. 1066 quidam Herimannus obtinuit episcopatum Bambergen. « profuso in coemptionem eius argenti et auri inaestimabili pondere ». (Hinschius, 1. c., vol. 2, 543, nota 2).

[19] Decreta Gregorii VII. de novo sancita sunt a Victore III in concilio Beneventano a. 1087 (Mansi, 20, 640), ab Urbano II. in Synodo Melphien. a. 1089 (Mansi, 20, 723), Placentina a. 1095 (Mansi, 20, 805, c. 1-7) Claromontana a. 1095 (l. c., 817), a. 1098 in Baren. (l. c., 1061), a. 1099 in Romana (l. c., 969, can. 5); sub Paschali II in Lateran. a. 1102 (l. c., 1020). De ulteriori historia Investiturae, cfr. Hinschius, vol. 2, p. 551-558.

clesiis, quae in regno et imperio meo sunt, canonicam fieri electionem et liberam consecrationem ».

Callistus II — unde Pactum Calixtinum — concessit « electiones episcoporum et abbatum Teutonici regni, qui ad regnum pertinent, in presentia tua fieri absque symonia et aliqua violentia... Electus autem regalia per sceptrum a te recipiat. Ex aliis vero partibus ecclesiae consecratus infra sex menses regalia per sceptrum a te recipiat ». In utroque casu clausula haec fuit: « exceptis omnibus, quae ad Romanam ecclesiam pertinere noscuntur » [20].

Lis circa Investituram non solum in Imperio nationis Germanicae expugnata est, sed etiam in aliis territoriis, etsi non cum tanta acerbitate et duratione.

In Gallia Urban. II contra regem Philippum I iura Ecclesiae defendere coepit et Legatus Pontificius Hugo de Die in synodis Augustodunen. a. 1077 et Pictavien. a. 1078 vetitum Investiturae publicavit; sub Urbano II in Conc. Claromontano a. 1095 statutum fuit: « ut nullus ecclesiasticorum aliquem honorem a manu laicorum accipiat; insuper interdictum est, ne reges vel alii principes aliquam Investituram de ecclesiasticis honoribus faciant. Ne episcopus vel sacerdos regi vel alicui laico in manibus ligium fidelitatis faciat ». (Mansi l. c. 20. 817, can. 17).

In Anglia ex saec. IX et X rex in conferendis praelaturis magnum influxum obtinere coepit. Post occupatam a Normannis Angliam Gulielmus I (1066-1087) hanc regum consuetudinem retinuit; idem die de Gulielmo II., quando autem S. Anselmus Cantuarien. « postulatus est (a. 1100) pro consuetudine antecessorum suorum regi hominium facere et archiepiscopatum de manu eius recipere », ille respondit: « nequaquam se aut velle aut posse assensum praebere ». Quo dicto lis de Investitura initium coepit, composita tamen iam a. 1105; concordia approbata est a synodo Regni a. 1107. Rex renuntiavit Investiturae per dationem baculi pastoralis at annuli, retento regalium privilegio [21].

In Italia, in quantum subiecta Imperio, electio Episcoporum per Pactum Calixtinum suam normam acceperat; insuper auctoritas Romani Pontificis magis magisque adaucta fuit. In regno Siciliae reges maiorem influxum exercuerunt in conferendos episcopatus. Sed ex saec. XIV et XV auctoritas Romani Pontificis suum debitum locum obtinuit.

Sed fructus, quos sibi Romani Pontifices in durissima lite Investiturae collegerant, iterum diminui coeperunt tempore exsilii Avennion. et postea; nam principes alia via idem iterum sibi assequi voluerunt, quod in lite Investiturae amiserant; v. g. reges utriusque Siciliae et Hispaniae receperunt Indultum Patronatus in episcopatus aut ius praesentationis; alii v. g. Imperator Fridericus III recepit a Nicolao V

---

[20] De exsecutione Concordati wormatién. temporibus subsequentibus et de non observatione in quibusdam casibus. cfr. Hinchius, l. c., p. 559 seq.

[21] De haud in omnibus servato pacto confer Hinschius l. c., p. 586 ssq.; p. 591 nota 2 breviter refertur de Scotia, Hibernia, regnis Scandinaviae.

a. 1447 ius nominandi episcopos Brixinen., Gurcen., Tergestinum, Curien.; Pius II a. 1463 addidit Labacen. Leo X in Concordato a. 1516 inito cum Francisco I., rege Galliae, concessit ius nominandi Episcopos Galliae [22]. Ius archiep. Salisburgen. nominandi episcopos Gurcen., Seccovien., Lavantinum, Chiemsecen. finem accepit in Concordato Austriaco (5 jun. 1933. A. A. S. vol. 26 p. 252 art. IV).

Ad alia beneficia et officia quod attinet sub ratione historiae haec dicenda sunt: ex saeculo decimo tertio et decimo quarto principes territoriales influxum in collationem beneficiorum ecclesiasticorum sibi creare studuerunt, partim per obtentas a Curia Romana concessiones [23] partim per usurpatos titulos coloratos, prout sunt ius nominandi, praesentandi, patronatus; porro Gubernia solummodo indigenis conferenda beneficia permiserunt; v. g. Philippus VI., rex Galliae a. 1346; lex Austriaca 7 maii 1874 § 2; art. 16 articulorum organicorum sub Napoelone I.

Insuper principes territoriales impedire studuerunt exsecutionem provisionum a Curia Romana factarum, aut exspectativarum.

Ex saec. 15 et 16 principes catholici vestigia principum protestanticorum secuti, tamquam *advocati Ecclesiae* sese immiscuerunt in collationem beneficiorum; v. g. principes Bavariae saec. 16. Praeposituras in Collegio Canonicorum, officium decanatus, beneficia in mensibus papalibus contulerunt, invocantes antiquam consuetudinem et Indultum a. 1563. Porro pro electione Praelatorum sibi consensum reservarunt, deputaverunt Commissarios, cum jure concedendi aut denegandi confirmationem; insuper sibi usurparunt ius conferendi beneficia vi juris devolutionis; tandem Gubernium examinavit clericos sub ratione idoneitatis pro beneficiis voluitque cooperari institutioni parochorum. Principes haec iura considerarunt tamquam iura emanantia ex ipsa dignitate principis; v. g. Ferdinandus II post reductionem archiducatus Austriae ad fidem catholicam ius patronatus, quod Protestantes exercuerant, *suae dispositioni qua principi* adiudicavit. Post sic dictam saecularisationem decretam a. 1803 bonorum et principatuum catholicorum Gubernia tum catholica tum protestantica sibi usurparunt ius conferendi minora beneficia vi Patronatus *principalis;* unde ius liberae collationis quasi exceptio reputatum est. In Gallia vi art. 19 articulorum organico-

---

[22] Mercati, *Raccolta di Concordati*, p. 236; de Indulto Nicolai V ad Ludovicum, ducem Sabaudiae cum interpretationibus et extensionibus Leon X, Clem. VIII, Innoc. XII, Bened. XIII, Pii VI, Pii VII. confer Mercati, l. c., p. 195-213. Alia exempla apud Hinchius l. c., p. 611, nota 2.

[23] Eugen. IV Imperatori Friderico III. concessit Indultum conferendi 200 beneficia in suo proprio territorio; dux Austriae Albertus a Nicolao V recepit privilegium conferendi 20 beneficia. Sixtus IV Electori de Saxonia a. 1476 permisit nominationem omnium dignitatum in ecclesia cathedrali Misnensi; alia exempla invenies apus Hinschius, l. c., vol. 3, p. 100. Marsilius Patavinus in suo opere *defensor pacis* II, 17 (circa a. 1324) collationem beneficiorum simpliciter legislatori saeculari i. e. communitati fidelium aut principi ab ipsa delegato attribuerat. De applicatione huius axiomatis in Helvetia et Italia superiori confer infra dicenda.

rum nominatio vicariorum generalium, canonicorum, parochorum a Gubernio confirmanda erat [24].

Data amplissima introductione historica ad Decretum S. C. C., textus ipse vix indiget explicatione; sed solummodo notandum, quod huiusmodi violationes jurium ecclesiae occurrere consueverunt tempore eversionis rerum publicarum, prout in Gallia sub finem saec. XVIII., in quantum non solum gravissimae violationes jurium Ecclesiae locum habuerunt, sed etiam inventi sunt Episcopi et sacerdotes, qui praestiterunt juramentum in Constitutionem, et e manu Gubernii beneficia et officia receperunt. Tristissimas condiciones Galliae sub hac ratione describit in longissima ep. encycl. *Charitas* diei 13 apr. 1791 Pius VI ad clerum et populum regni Galliae [25]. Citasse insuper sufficiat ep. encycl. Pii IX diei 21 nov. 1873 *Etsi multa* [26]. Primo lamentatur de hominibus, qui armorum vi capta Urbe Nostra, sunt contemptores iuris, religionis hostes, quibus humana omnia et divina sunt promiscua; unde nulla ferme dies transiit, quin aliis atque aliis vexationibus cordi Nostro iam saucio novum aliquod vulnus infligeretur; deinde deplorat suppressionem Universitatis Nostrae Gregorianae. In n. 3 tangit gra-

---

[24] Cfr. Hinschius, l. c., vol. 3, p. 175-189. Patet, quod Gubernia sese immiscuerint innovationi beneficiorum, prout sunt: translatio beneficii, divisio, diminutio, unio, incorporatio, mutatio vi erectionis aut per transformationem; cfr. Hinschius l. c., vol. 2, p. 395-473.

[25] *Fontes C. I. C.*, vol. II, n. 474, p. 671-682.

[26] *Fontes C. I. C.*, vol. III, n. 566, p. 77-87. S. C. C. die 23. maii 1874 dedit supplementum ad dictam epistolam (l. c., vol. VI. n. 4227, p. 575 seq.), in quantum applicatur Italiae catholicae, quae imitata nefarium quorumdam Helveticorum exemplum ius eligendi proprios animarum curatores sibi audacter usurpat. Deinde continuat: «nec, quod deterius est defuit inter aliquos perditissimos ecclesiasticos viros, qui munus parochiale tam perverse sibi delatum suscipere, atque etiam obire impudenter praesumpserit. Detestabile sane facimus, quod ecclesiasticam hierarchiam evertit funditusque pessumdat.» Post haec citat Gregor. VII, Paschalem II, Alex. II, Conc. Lateran. sub Alex. III, Tridentium, C. *Apostolicae Sedis* 12 oct. 1869, damnantis investituram laicalem. Ideo S. C. C. iubetur applicare et inculcare ecclesiasticis provinciis Venetae et Mediolanen. singulisque dioecesibus patriarchali aut metropolitanae iurisdictioni subiectis, quae pro Helvetica Foederatione quoad popularem parochorum electionem sapientissime constituta sunt in litteris encycl. 21 nov. 1873. Deinde statuit: «Ut quicumque in praememoratis Dioecibus suffragante populo ad parochi sive vicarii officium electi audeant sive ecclesiae sive iurium ac bonorum praetensam possessionem arripere, atque obire munia ecclesiastici ministerii, *ipso facto incurrant in excommunicationem maiorem peculiariter reservatam S. Sedi, aliasque poenas cononicas, iidemque fugiendi sint a fidelibus iuxta divinum monitum, tamquam alieni aut fures qui non veniant, nisi ut furentur, mactent et perdant!* (cf. cc. 4, 15, 21 X. III, 38;) C. *Apostolicae Sedis* 12 oct. 1869 § 1, n. 11: «*usurpantes* aut sequestrantes iurisdictionem, bona, reditus ad personas ecclesiasticas ratione suarum Ecclesiarum aut beneficiorum pertinentes». Iam Leo X in C. *Regimini universalis* diei 4 maii 1515 (Cherubini, l. c., vol. I, p. 481 sq.) impedientes iurisdictionem ecclesiasticam poenis subiecit et collationes de beneficiis haud canonicas declaravit nullas et irritas ac illis utentes redditi sunt inhabiles ad alia beneficia ecclesiastica obtinenda, donec cum eis super hoc per Sedem Apostolicam fuerit dispensatum.

vissimam jurium Ecclesiae violationem in Helvetia, ubi post interventum S. Sedis « irrogatae primae injuriae novis et gravioribus cumulata sunt »; in n. 4 flagellat methodum, quam Decretum S. C. C. damnat: Gubernium Gibennense subicit « ad democraticam formam Episcopum cum quoad exercitium propriae juridictionis et administrationis tum quoad potestatis suae delegationem auctoritati civili »; auctoritas civilis definit parocciarum numerum et limites, proponit formam et conditiones electionis parochorum et vicariorum, casusque et modum revocationis eorum aut suspensionis ab officio, tribuit laicis hominibus ius illos nominandi, temporalem cultus administrationem eosque inspectorum instar rei ecclesiasticae generatim praeficit. Adhuc funestiora contigerunt in quinque ex septem Pagis, quibus constat Balisileen. Dioecesis; Episcopus deiectus e Sede; deinde nullum fraudis aut vexationis genus omissum, ut clerus et populus in schisma duceretur; Capitulum Basileen. iussum vivente Ordinario Vicarium Capitularem aut Administratorem eligere — conatus Gubernii frustratus —; in Bernensi Pago novem et sexaginta parochiae suo pastore orbatae; populus coactus aut hereticos aut schismaticos intrusos pastores recipere aut quocumque sacerdotum catholicorum auxilio aut ministerio destitui.

Ab Helvetia Pius IX transit ad Germaniam, ubi sic dictus « Kulturkampf » acerrime flagrare coepit. In Borussia Gubernium universam Clericorum institutionem et educationem laicae potestati subiecit et sibi ius attribuit cognoscendi et iudicandi de collatione cuiusvis officii et beneficii ecclesiastici, immo sacros Pastores officio et beneficio privandi. Romanus Pontifex continuat in enarrandis legibus iniustis Borussiae et condemnanda secta *veteres catholici* cum suo pseudo-episcopo Huberto Reinkens [27].

Velim concludere modestissimas hasce notas in Decretum S. C. C. verbis Pii IX. in cit. ep. encycl. *Etsi multa* diei 21 nov. 1873: « quoniam in haec tempora incidimus, quibus multa quidem patiendi, sed et merendi instat occasio curemus praeprimis tamquam Christi milites boni, ne animum despondeamus, imo in ipsa, qua iactamur procella certam spem nacti tranquillitatis futurae et clarioris in Ecclesia serenitatis, nos ipsos et laborentem clerum et populum erigamus divino auxilio confisi et nobilissima illa excitati Chrysostomi commentatione [28]: « Multi fluctus instant, gravesque procellae; sed non timemus ne submergamur; nam in petra consistimus. Saeviat mare, petram dissolvere nequit; insurgant fluctus, Jesu navigium demergere non possunt. Nihil Ecclesia potentius. Ecclesia est ipso coelo fortior. *Coelum et terra tran-*

---

[27] Die 7 mart. 1874 Pius IX per epist. encycl. *Vix dum a nobis* (*Fontes C. I. C.*, vol. III, n. 567, p. 87 sq.) lamentatur de legibus et ordinationibus quae sanctissimis ecclesiae iuribus et sollemnibus pactis conventis plane adversae sunt (cf. *Allocutionem* 22 jun. 1868, l. c., n. 550) et de novis legibus, quae eo manifeste spectant, ut ecclesia catholica in perniciosissimam servitutem sub arbitrio civilis auctoritatis omnino redigatur. Anno sequente, sc. 5 febr. 1875 Pius IX scripsit episcopis Borussiae ep. *Quod numquam* (l. c., n. 568) de condicionibus ecclesiae in Borussia.

[28] Hom. ante exil. n. 1 et 2.

sibunt, verba autem mea non transibunt. Quae verba? *Tu es Petrus et super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam et portae inferi non praevalebunt adversus eam.* Si non credis verbo, rebus crede. Quot tyranni Ecclesiam opprimere tentaverunt! Quot sartagines, quot fornaces, ferarum dentes, gladii acuti! nihil perfecerunt. Ubinam sunt hostes illi? Silentio et oblivioni traditi sunt. Ubinam Ecclesia? Plusquam sol splendescit. Quae illorum erant, extincta sunt; quae ad illam spectant, sunt immortalia. Si cum pauci erant Christiani, non victi sunt; quando orbis totus pia religione plenus est, quomodo illos vincere possis? *Coelum et terra transibunt, verba autem mea non transibunt* ». Nulli autem commoti periculo et nihil haesitantes perseveremus in oratione, idque assequi contendamus, ut universi coelestem iram flagitiis hominum provocatam placare nitamur; quo tandem in sua misericordia exsurgat Omnipotens imperet ventis et faciat tranquillitatem ».

G. Oesterle O. S. B.

SACRA CONGREGATIO DE PROPAGANDA FIDE

Prot. n. 3394/50

EPISTOLA QUA RENOVANTUR PARTICULARES FACULTATES ORDINARIIS MISSIONUM AMERICAE LATINAE.

E Civitate Vaticana, 15 Septembris 1950.

Excellentissime Domine,

Complura privilegia Litteris Apostolicis « Trans Oceanum » diei 18 aprilis A. D. 1897 a Summo Pontifice Leone XIII ad tricennium dioecesibus aliisque circumscriptionibus ecclesiasticis Americae Latinae concessa, Pius XI, per Litteras Apostolicas diei 30 aprilis A. D. 1929, ad decennium renovavit. Decurso hoc temporis spatio, cum Sacra Congregatio Consistorialis, per decretum diei 28 aprilis A. D. 1939, pro dioecesibus sibi subditis, ad aliud decennium eadem privilegia, autoritate sibi a SS.mo D. N. Pio Div. Prov. XII facta, prorogaverit item et hoc Sacrum Dicasterium Christiano Nomini Propagando missionalium circuscriptionum Americae Latinae Ordinariis sub sua jurisdictione positis id genus favores quatenus in nova Formula facultatum generalium non continerentur, ad decennium, a die 1 Januarii computandum concessit.

Nunc vero hoc idem Sacrum Consilium, vi potestatis sibi a SS.mo D. N. Pio Div. Prov. Pp. XII factae, T i b i, qua istius Missionis Ordinario, et Missioni ipsi per has litteras, privilegia quae sequuntur, concedit ad aliud decennium, a die primo Januarii A. D. 1951 computandum, nempe:

1) ut sacra Olea, etiam antiqua, non tamen ultra duos annos, adhiberi possint, dummodo ne sint corrupta et nova

vel recentiora sacra Olea, peracta omni diligentia, haberi nequeant;

2) ut christifideles a dominica Septuagesimae usque ad Festum Ss. Apostolorum Petri et Pauli praecepto annuae Confessionis et Communionis satisfacere possint;

3) iisdem fidelibus conceditur, si in loco inhabitent ubi prorsus impossibile vel saltem admodum sit difficile ad confessarium accedere, ut lucrari queant Indulgentias ac Iubilaea, quae Confessionem, Communionem et Jejunium requirunt, dummodo, servato jejunio, sint corde saltem contriti, addito firmo proposito admissa, quam primum poterunt, confitendi;

4) quoad jejunium et abstinentiam conceditur:

a) jejunium sine abstinentia servetur tantum feria VI quatuor temporum in Adventu, feriis IV Quadragesimae et feria V Maioris Hebdomadae;

b) jejunium et abstinentia feria IV Cinerum et feriis VI Quadragesimae;

c) abstinentia sine jejunio in Vigiliis Nativitatis Domini, Pentecostes, Assumptionis B. M. V., Apostolorum Petri et Pauli vel Omnium Sanctorum.

Haec autem Tibi rescribens, Deum O. M. precor ut omnia fausta Tibi concedat, dum Summa qua par est reverentia subsignor

addictissimus in Domino
Petrus Card. Fumasoni-Biondi *Praef.*

pro Exc.mo D. Secretario
J. Chiavoni *Subsecretarius.*

ADNOTATIONES

Peculiares facultates, quae Ordinariis locorum, sacerdotibus et christifidelibus Americae latinae a S. C. Consistoriali anno 1949 et a S. C. de Propaganda Fide anno 1950 renovatae sunt, originem ducunt a singularibus facultatibus et privilegiis, quibus Romani Pontifices iam ab inchoato illic opere apostolico auxerunt missionarios ut acrius elaborarent praestantioresque ab opere eorum fructus demeterent.

Quorum privilegiorum novum catalogum conficiendum censuit et probavit ad tricennium Leo XIII per Litteras Apostolicas « Trans Oceanum Atlanticum », diei 18 aprilis 1897 [1]. Post promulgatum Codicem Iuris Canonici plura antiqua privilegia evaserunt iuris communis vel haud necessaria vel suo robore ob mutatas temporum rerumque condiciones destituta.

Qua de causa Pius XI, expleto trentennio et nonnullis inductis immutationibus, iterum plura ex privilegiis a Leone XIII concessis elargitus est Ordinariis, sacerdotibus et christifidelibus dioecesium Americae Latinae ad decennium « Litteris Apostolicis » diei 30 aprilis 1929 [2].

Cum, vero, paulo ante, S. C. de Propaganda Fide retractaverit suas facultates decennales, quae multa privilegia per supradictas Litteras Apostolicas renovata iam continebant, pro territoriis missionum nullum peculiare documentum latum fuit eo vel magis quod privilegia dabantur parochis et missionariis, lato et stricto sensu acceptis.

Post decretum S. C. Consistorialis diei 18 aprilis 1939, quo privilegia cumulatim ad aliud decennium renovabantur una tantum immutatione introducta [3], etiam S. C. de Propaganda Fide opportunum censuit missionum Americae Latinae Ordinariis, in sua ditione positis, atque iam ornatis facultatibus formulae maioris vel minoris, similes favores concedere, quatenus in praedictis formulis non continerentur. Quod in executionem mandavit per litteras transmissas ad Ordinarios missionum die 3 martii 1941 [4].

Decimo exeunte anno, per decretum S. C. Consistorialis datum die 26 martii 1949 ad aliud decennium Summus Pontifex,

---

[1] In: Acta Leonis XIII P. M., Romae 1898, pp. 100-107 vel Collectanea S. C. D. P. F., Romae 1906, II, pp. 355-357, n. 1965.

[2] In: A. A. S., 21 (1929) pp. 554-557.

[3] In: A. A. S., 31 (1939) p. 224.

[4] In: Paventi X., Brevis Commentarius in Facultates S. C. de Propaganda Fide, Romae 1944, pp. 70-72.

« de consulto SS. Dicasteriorum, pro materia ad unumquodque spectante » eadem privilegia renovavit et per officium diei 28 aprilis 1949 exemplar decreti Sacra Congr. Consistorialis transmisit ad S. C. de Propaganda, cum qua communicavit illud decretum extensum fuisse etiam territoriis Americae Latinae dependentibus ab eadem S. C. de Propaganda Fide [5]. Quo non obstante et haec S. Congregatio per epistolam diei 15 septembris 1950 renovavit facultates peculiares iam anno 1941 concessas.

Quae cum ita sint, quis affirmare poterit prorsus inutilem fuisse epistolam hac in re scriptam a S. C. de Proparganda Fide.

Imprimis animadvertendum est Ordinarios missionum gaudere per formulas decennales [6] plurimis et amplioribus facultatibus quae non continentur in decreto S. C. Consistorialis. Unde documentum latum a S. C. de Propaganda Fide respicit solum n. 7, n. 10 et n. 11 decreti S. C. Consistorialis [7] et addit mitigationem legis quoad jejunium et abstinentiam, de qua nihil habet decretum S. C. Consistorialis.

Per hoc decretum etiam Ordinarii missionum gaudent facultatibus concessis n. 2 et n. 4. Quoad privilegium n. 4 animadvertendum est Sacram Congregationem de Propaganda Fide aliquando concedere quibusdam Ordinariis missionum Americae Latinae facultatem nominandi ad instar Vicariorum Cooperatorum, ut matrimoniis fidelium assistant in regionibus iuxta limites totius missionis, sacerdotes circumscriptionum ecclesasticarum viciniorum. Insuper facultas concessa numero 8 decreti S. C. Consistorialis complenda est per facultatem circa usum autimensii latini.

Xaverius Paventi

---

[5] Archiv. S. C. D. P. Fide, Prot. n. 1644/49.

[6] In: *Mon. Eccl.*, 3 (1950), pp. 352-383 cum adnotationibus a X. Paventi exaratis.

[7] Decretum S. C. Consistorialis inveniri potest in: *Mon. Eccl.*, 1 (1949) pp. 62-69 cum adnotationibus cl. F. M. Cappello.

SACRA CONGREGATIO RITUUM

NOVA MISSA IN ASSUMPTIONE B. MARIAE V. APPROBATUR

Die 15 Augusti

IN ASSUMPTIONE B. M. V.

Introitus. Ap. 12, 1. Signum magnum appáruit in cælo: múlier amícta sole, et luna sub pédibus eius, et in cápite eius coróna stellárum duódecim.

Ps. 97, 1. Cantáte Dómino cánticum novum: quia mirabília fecit.

℣. Glória Patri.

Oratio

Omnípotens sempitérne Deus, qui Immaculátam Vírginem Maríam, Fílii tui Genitrícem, córpore et ánima ad cæléstem glóriam assumpsísti: concéde quæsumus; ut ad supérna semper inténti, ipsíus glóriæ mereámur esse consórtes. Per eúmdem Dóminum.

Léctio libri Judith

Judith 13, 22-25; 15, 10

Benedíxit te Dóminus in virtúte sua, quia per te ad níhilum redégit inimícos nostros. Benedícta es tu, fília, a Dómino Deo excélso, præ ómnibus muliéribus super terram. Benedíctus Dóminus, qui creávit cælum et terram, qui te diréxit in vúlnera cápitis príncipis inimicórum nostrórum; quia hódie nomen tuum ita magnificávit, ut non recédat laus tua de ore hóminum, qui mémores fúerint virtútis Dómini in ætérnum, pro quibus non pepercísti ánimæ tuæ angústias et tribulatiónem géneris tui, sed subvenísti ruínæ ante conspéctum Dei nostri. Tu glória Jerúsalem, tu lætitia Israël, tu honorificéntia pópuli nostri.

Graduale. Ps. 44, 11-12 et 14. Audi fília, et vide, et inclína aurem tuam, et concupíscet rex pulchritúdinem tuam. ℣ Tota decóra ingréditur fília regis, textúræ sunt amíctus eius.

Allelúja, allelúja. ℣. Assúmpta est María in cælum: gaudet exércitus Angelórum. Allelúja.

Sequéntia sancti Evangélii secúndum Lucam

Luc. 1, 41-50

In illo témpore: Repléta est Spíritu Sancto Elísabeth et exclamávit voce magna, et dixit: Benedícta inter mulíeres, et benedíctus fructus ventris tui. Et unde hoc mihi ut véniat mater Dómini mei ad me? Ecce enim ut facta est vox salutatiónis tuæ in áuribus meis, exsultávit in gáudio infans in útero meo. Et beáta, quæ credidísti, quóniam perficiéntur ea, quae dicta sunt tibi a Dómino. Et ait María: Magnificat ánima mea Dóminum; et exsultávit spíritus meus in Deo salutári meo; quia respéxit humilitátem ancíllæ suæ, ecce enim ex hoc beátam me dicent omnes generatiónes. Quia fecit mihi magna qui potens est, et sanctum nomen eius, et misericórdia eius a progénie in progénies timéntibus eum.

Credo.

Offertorium. Gen. 3, 15. Inimicítias ponam inter te et Mulíerem, et semen tuum et Semen illíus.

Secreta

Ascéndat ad Te, Dómine, nostræ devotiónis oblátio, et, Beatíssima Vírgine María in cælum assúmpta intercedénte, corda nostra, caritátis igne succénsa, ad Te júgiter adspírent. Per Dóminum.

Communio. Luc. 1, 48-49. Beátam me dicent omnes generatiónes, quia fecit mihi magna qui potens est.

Postcommunio

Sumptis, Dómine, salutáribus sacraméntis, da quæsumus, ut, méritis et intercessióne Beátæ Vírginis Maríæ in cælum assúmptæ, ad resurrectiónis glóriam perducámur. Per Dóminum.

URBIS ET ORBIS

Ingenti populi christiani laetitia, declaratione B. Mariam Virginem corpore et anima in caelum assumptam esse suscepta, ut etiam in sacra liturgia memoria huius faustissimi eventus haberetur, Sacra Rituum Congregatio novam hanc Missam in honorem B. Mariae V. in caelum assumptae conficere curavit.

Sanctissimus Dominus noster Pius Papa XII, referente infrascripto Cardinali S. R. C. Praefecto, illam approbare dignatus est, et in Missali Romano, die 15 Augusti, loco veteris, inserendam mandavit.

Decrevit insuper eadem Sanctitas Sua ut Litaniis Lauretanis post invocationem « *Regina sine labe originali concepta* » addatur: « *Regina in caelum assumpta* ».

Contrariis quibuslibet non obstantibus.

Die 31 Octobris 1950.

+ C. Card. MICARA, Episc. Veliternus, *Praefectus*

L. + S.

† A. Carinci, Archiep. Seleucien., *Secretarius*

SACRA PAENITENTIARIA APOSTOLICA

(OFFICIUM DE INDULGENTIIS)

DECRETUM

DE PRECIBUS ET PIIS OPERIBUS INDULGENTIIS DITATIS, NOVA COLLECTIONE EDITIS.

Quoniam volumen, quod « Preces et Pia Opera... » inscribitur atque anno MDCCCXXXVII editum fuit, iam amplius non prostat, haec Sacra Paenitentiaria Apostolica illud iterum typis imprimere statuit, eo vel magis quod christifideles non pauci itemque Sacerdotes et Episcopi id ipsum multis ex partibus petierunt. Antequam tamen hoc propositum ad effectum deduceretur, opportunum visum est rem omnem diligenter recognoscere ac nonnulla expungere, quae minus apta viderentur, nonnulla vero adjicere, quae postremis hisce temporibus fuere indulgentiis insignita.

Normae autem, quibus hoc enchiridion compositum est et in praesentem formam redactum, eaedem sunt, idemque propositum; ut nempe authenticum habeatur opus, quod Pontificis omnes hac in re largitiones in unum volumen colligat, quod quidem communi pietati modo tuto respondeat.

Quapropter hoc volumen preces complectitur ac pia opera, quae usque ad praesentem diem a Summis Pontificibus fuere indulgentiis ditata, quae adhuc vigent; tum ea videlicet, quae in favorem omnium christifidelium, tum ea etiam, quae in favorem quorumdam coetuum personarum spiritualibus hisce muneribus insignita fuerunt, obrogatis ceteris omnibus generalibus indulgentiarum concessionibus, quae in hoc enchiridion non sint relatae.

Fore igitur sperandum est ut hoc opus uberes afferat spiritualis utilitatis fructus, utque ad sinceram ac solidam pietatem refovendam summopere conferat.

Ut autem omnino necessarium erat, res tota Augusti Pontificis Pii XII iudicio subiecta fuit, qui quidem in Audientia infra scripto Cardinali Paenitentiario Maiori die 29 mensis Decembris anni 1949 concessa, hanc precum piorumque operum Collectionem, typis Vaticanis impressam, approbavit; et obrogatis generalibus indulgentiarum concessionibus in eamdem Collectionem non relatis, ipsam tantum ut authenticam haberi mandavit.

Contrariis quibuslibet non obstantibus, etiam specialissima mentione dignis.

Datum Romae, ex eadem Sacra Paenitentiaria Apostolica, die XXX Ianuarii MDCCCCL.

N. Card. CANALI, *Paenitentiarius Maior.*

L. + S.

S. Luzio, *Regens.*

ADNOTATIONES

Indulgentiarum Collectio authentica, quae vertentis anni initio fidelibus exhibita fuit, sextum tenet locum inter collectiones authenticas hac in re ab Apostolica Sede editas. Prima enim ex his collectionibus [1] ortum habuit anno 1877, Pio IX Pontificem Maximum agente; secunda, typis S. Congr. de Propaganda Fide exscripta, anno 1886, sedente Leone XIII Pontifice Summo et tertia anno 1898; quae omnes tres collectiones lingua italica fuerunt exaratae. Postremae aliae tres lingua latina editae fuerunt, quarum prima anno 1927 prodiit; secunda anno 1937, cui nunc accedit postrema, de qua sermonem facimus cuique titulus *Enchiridion Indulgentiarum. Preces et pia opera in favorem omnium christifidelium vel quorumdam coetuum personarum indulgentiis ditata et opportune recognita.*

---

[1] *Raccolta di orazioni e pie opere per le quali sono state concesse dai Sommi Pontefici le ss. Indulgenze, pubblicata per ordine della Santità di N. S. Pio IX.* Roma, Tipografia della S. Congr. di Propaganda Fide, 1877.

Ad historiam quod attinet, opus est adnotare has authenticas collectiones praecessas fuisse a non paucis indulgentiarum collectionibus privatorum opera exaratis, quarum prima edita fuit anno 1807 a sacerdote romano Telesphoro Galli, ecclesiae S. Mariae in Cosmedin canonico, qui fuit S. Indulgentiarum Congregationis consultor. Anno 1845, quo pius sacerdos diem supremum obiit, haec collectio ad decimam primam editionem pervenerat. Opus hoc persecutus est Aloisius Prinzivalli, et ipse S. Mariae in Cosmedin canonicus, qui in S. Indulgentiarum Congregatione Secretarii munere functus est: anno 1863 habita fuit editio decima quarta [2]. Non multo post, anno scilicet 1877, S. Indulgentiarum Congregatio, uti iam innuimus, primam edidit editionem authenticam; et hoc, uti legimus in decreto, quod collectionem comitatur, quia postrema collectio non omnis imperfectionis expers videbatur nec, quod potissimum erat, omnes et singulas indulgentias usque tunc elargitas recensebat.

In decreto, quod vobis proponitur quodque praesens Enchiridion comitatur, causae innituntur ob quas opportunum visum est indulgentias authentice colligere, videlicet: 1) superior Collectio non amplius prostat; 2) christifideles non pauci itemque Sacerdotes et Episcopi instantes porrexerunt preces Apostolicae Sedi ut haec Collectio iterum typis ederetur; 3) nonnulla expungere, quae nunc temporis minus apta visa sunt nonnullaque vero adjicere, quae postremis hisce temporibus indulgentiis ditata sunt.

Quibus causis addendum est propositum concessiones pontificias hac in re colligendi in unum authenticum volumen, quod omnibus praesto sit ad sinceram solidamque pietatem refovendam.

Prout in eodem decreto legimus, Collectio preces amplectitur ac pia opera, quae usque ad presentem diem ab Apostolica Sede indulgentiis ditata fuerunt sive in favorem omnium christifidelium sive in bonum quorundam coetuum personarum. Quae tamen concessiones generales *stricte* intelligendae sunt, prout cl.mi Vermeersch et Creusen recte notant [3]: agitur scilicet de indulgentiis, quas omnes fideles quolibet tempore et ubique lucrari valent, quin ipsis opus sit cuiusdam obiecti benedicti usus, nec definitae ecclesiae visitatio nec cooptatio in aliquam fidelium associationem. Hinc, v. g., in hac Collectione non recensetur indulgentia plenaria *toties quoties*, qua Basilica Principis Apostolorum in Urbe insignita est, quia opus est praefatam ecclesiam visitare; nec recensentur indulgentiae Apostolicae, cum necesse sit, ad eas assequendas, possessio cuiusdam pietatis obiecti indulgentiis Apostolicis ditati; nec

---

[2] Cfr. *Monitore Ecclesiastico*, vol. V, an. 1943, p. 120 ss.

[3] A. Vermeersch-J. Creusen, S. I., *Epitome Iuris Canonici*, vol. II, n. 205.

pariter recensentur indulgentiae Tertiariis S. Francisci concessae, nam fidelis nequit eas lucrari nisi sit eiusdem Tertii Ordinis sodalis.

Concessiones generales in eandem Collectionem non relatae abrogatae dicendae sunt; v. g. indulgentiae trecentorum dierum et plenaria semel in mense fidelibus invocationem ad Deum Patrem recitantibus cum intentione reparandi blasphemias contra SS.mum Nomem Iesu concessae ac numero 49 collectionis superioris notatae; ita pariter indulgentiae quinque annorum ac plenaria semel in mense et quingentorum dierum nn. 294 et 598 recensae, amissae dicendae sunt, quia in novissima Collectione non relatae. Non paucas concessiones novas vero praesens Enchiridion complectitur; v. g. indulgentias quinque annorum et plenariam semel in mense concessas fidelibus Apostolorum Symbolum recitantibus, numero 43 notatas: item indulgentiam trecentorum dierum necnon indulgentias trium annorum et plenariam semel in mense, de quibus in nn. 92 et 129.

Aliae vero concessiones rursus quidem in novissima Collectione inveniuntur, plus minusve tamen immutatae; ita v. g. concessiones elargitae fidelibus, qui actum heroicum caritatis emiserint, de quibus in numero 547 collectionis superioris, ita referuntur ut facultas commutandi opera pro fidelibus, qui impediuntur quominus S. Communionem recipiant vel S. Missae Sacrificio feria secunda adsistant, non amplius pertineat ad locorum Ordinarios sed ad confessarios (num. 593); commutatio igitur in casu, ad normam can. 935, legem ingreditur generalem. Ita pariter dicendum est quoad plenariam indulgentiam concessam prima cuiusvis mensis feria sexta in honorem SS. Cordis Iesu: ipsa non amplius elargita dicenda est fidelibus qui ad S. Synaxim accesserint, ut olim, (num. 220) sed fidelibus pium exercitium in honorem SS. Cordis Iesu peragentibus (num. 252). Et hoc ad infringendam difficultatem, quae indulgentiae adeptionem vetabat in casu quo feria sexta in Parasceve incideret in primam feriam sextam mensis, ob vetitum ea die accedendi ad Mensam eucharisticam. Quod non amplius consequitur in concessione de qua in praesenti Enchiridion (loc. cit.): satis erit enim feria sexta in Parasceve pium exercitium in SS. Cordis Iesu honorem peragere; sacra Communio vero recipi poterit, ad normam can. 931 § 1, feria quinta in Coena Domini vel uno ex diebus octavae immediate subsequentis.

Hisce praemissis, opportunum ducimus pertingere, quamvis breviter, praenotanda, quae hanc Collectionem comitantur, videlicet: 1) Ad assequendas indulgentias plenarias, in hac Collectione contentas, conditiones, quae ex more imponi solent quaeque per notam clausulam « suetis conditionibus » designantur, sunt con-

fessio, Communio, visitatio ecclesiae vel oratorii publici aut etiam semipublici, si agatur de fidelibus, qui in can. 929 indicantur. Cum vero non omnes praefatae conditiones praecipiuntur, eae, quae necessariae sunt, singulis vicibus adnotantur. Ita, v. g. ad lucrandam indulgentiam plenariam concessam fidelibus orationem « En ego, o bone et dulcissime Iesu... » de qua in num. 201, recitantibus, ut conditiones impositae enumerantur confessio, Communio et oratio ad Summi Pontificis mentem; nihil opus est igitur ecclesiae visitatione.

Item ad acquirendam indulgentiam plenariam in ultima singulorum mensium Dominica, de qua in num. 395b, concessam fidelibus, qui saltem ter in qualibet ex praecedentibus hebdomadis tertiam Rosarii partem devote recitaverint, conditiones impositae sunt confessio, Communio et ecclesiae vel publici oratorii visitatio: non requiritur igitur oratio ad mentem Summi Pontificis. Pro eadem vero Rosarii recitatione coram sanctissimo Eucharistiae Sacramento publice exposito vel etiam in tabernaculo adservato, conditiones impositae sunt confessio et Communio tantum.

Si autem sermo sit de indulgentia plenaria concessa fidelibus pium Viae Crucis exercitium peragentibus, nulla conditio, ex iis quas notavimus, requiritur. Legitur enim in eadem Collectione (num. 194): « Fidelibus, qui sive singulatim sive in comitatu, saltem corde contrito, pium exercitium *Viae Crucis*... peregerint, conceditur *indulgentia plenaria* quoties id egerint ». Necesse est igitur hoc pium exercitium in statu gratiae tantum peragatur.

Cum agitur de indulgentiis partialibus, ad eas acquirendas apponi solet clausula « saltem corde contrito », quae potius quam vera conditio habenda est ut mera dispositio, quae inducit necessitatem status gratiae ad indulgentiam acquirendam. Unde si quis in statu peccati inveniatur ac proinde incapax sit cuiusvis indulgentiae lucrandae, ut alias notavimus [4], necesse est ipse per contritionem perfectam cum proposito confessionis ad statum gratiae restituatur ut possit indulgentias assequi.

2) Saepe et multum fit sermo de indulgentia plenaria semel in mense acquirenda a fidelibus, qui per integrum mensem quamdam recitaverint orationem; hoc in casu mensis non intelligitur prout in calendario sumi solet sed ut temporis spatium: satis erit igitur, nisi expresse nominetur mensis, ut oratio per triginta dies recitetur. Diximus: *nisi expresse nominetur mensis,* nam, v. g., indulgentiae, de quibus in num. 325, concessae fidelibus pium exercitium in honorem B. M. Virginis mense maio peragentibus, praefato men-

[4] S. de Angelis, *De Indulgentiis:* tractatus quoad earum naturam et usum, ed. altera, nn. 63, 119. Città del Vaticano, 1950.

se tantum lucrifieri possunt. Sedulo tamen adverte nihil vetare quominus pia exercitia, quae in ecclesiis vel publicis aut (pro legitime utentibus) semipublicis oratoriis peragi solent, inchoentur quovis die illius mensis, qui ex more celebratur, sive mensis antecedentis et illa die festo absolvere, qui non sit postremus eiusdem mensis dies, dummodo tamen pium exercitium per triginta dierum spatium peragatur. Et hoc quotiescumque opportunum videatur, sive quia fidelibus facilius evadat confessionem peragere et ad eucharisticam Mensam sub finem pii exercitii accedere sive ob aliam iustam causam. Ita, v. g., S. Indulgentiarum Congregatio per decretum d. d. 4 febr. 1877 indulsit ut fas esset pium exercitium in honorem S. Ioseph, Deiparae Virginis Sponsi, quod per integrum mensem martium peragi solet, a die decimasexta vel decimaseptima mensis februarii inchoare et mensis insequentis martii die decimanona, qua gloriosi Patriarchae festum in universa ecclesia recolitur, absolvere [5]. Quod S. Paenitentiaria Apostolica per decr. d. d. 10 martii 1941 extendere voluit ad omnia eiusdem generis pia exeercitia [6].

3) Pariter persaepe sermo est de piis exercitiis *publice* vel *privatim* peragendis; quae verba, iuxta praen. 7, ita intelligi debent ut pia exercitia tunc tantum publice peracta dicantur, cum communiter in ecclesiis vel oratoriis publicis aut (pro legitime utentibus) semipublicis oratoriis habentur; ceteris in casibus privatim peracta intelliguntur.

Non inutile putamus has notas perficere quibusdam ex notionibus, quae indulgentiarum disciplinam ingrediuntur, videlicet: 1) Indulgentia plenaria, nisi aliter cautum sit, semel in die acquiri potest, etsi opus praescriptum pluries ponatur (can. 928 § 1). Indulgentia partialis vero, nisi contrarium expresse notetur, toties per diem lucrifieri potest, quoties opus impositum ponatur (ib. 2). 2) Confessio et Communio, quae ut plurimum requiruntur ad indulgentiam plenariam acquirendam, reguntur can. 931. 3) Conditio « precandi ad mentem Summi Pontificis » plane adimpletur per recitationem semel peractam precum Pater, Ave et Gloria [7]. Cum vero agitur de indulgentiis plenariis *toties quoties* lucrandis, pro quibus alicuius ecclesiae visitatio iniuncta est, oportet et sufficit has easdem preces saltem sexies ad Summi Pontificis mentem in singulis visitationibus recitare [8]. 4) Conditio « visitandi ecclesiam aut publicum vel (pro legitime utentibus) semi-

---

[5] ASS., 10, 48.
[6] AAS., 33, 129.
[7] S. Paenit. Apost., 20 sept. 1933. - AAS., 25, 446.
[8] S. Paenit. Apost. 5 iul. 1930. - AAS., 22, 363.

publicum oratorium », prout legimus in decreto S. Paenitentiariae Apostolicae d. d. 20 sept. 1933, adimpletur per accessum ad ecclesiam vel ad oratorium « saltem cum intentione generali seu implicita honorandi Deum in se vel in sanctis suis, aliqua adhibita prece, et quidem prece praescripta, si aliqua imposita fuit ab indulgentiae largitore, vel alia qualibet sive orali sive etiam mentali pro cuiusque pietate et devotione » [9]. 5) Non ob quamlibet additionem, detractionem vel interpolationem indulgentiae orationibus concessae cessant, sed ob illas quae earumdem substantiam alterant [10]. Ita, v. g., fidelis, qui invocationem « Maria, Mater gratiae, *Mater misericordiae...* » ita mutat: « Maria, Mater gratiae, *dulcis parens clementiae...* » indulgentias non amittit, quia huiusmodi recitatio substantiam orationis non alterat. Indulgentiae invocationibus et precibus sic dictis iaculatoriis adnexae lucrifieri possunt etiam per mentalem tantum recitationem [11].

Hoc Enchiridion, prout iam innuimus, ut unica et authentica Indulgentiarum Collectio haberi debet ideoque concessiones generales in eandem non relatae ut abrogatae habendae sunt.

SERAPHINUS DE ANGELIS.

---

[9] ASS., 25, 446.
[10] S. Paenit. Apost., 26 nov. 1934. - AAS., 26, 643.
[11] S. Paenit. Apost., 7 dec. 1933. - AAS., 26, 35.

JURISPRUDENTIA TRIBUNALIUM ECCLESIASTICORUM

TRIBUNAL REGIONALE INSUBRE

MEDIOLANEN.

NULLITATIS MATRIMONII

N. N.

CONTRA BONUM FIDEI ET SACRAMENTI

SENTENTIA

1. *Species facti.* - Doct. A., die 21 januarii 1937, XXIV aetatis annum agens, uxorem ducebat S., ipso tribus annis natu maiorem, familiaribus, patre praesertim, enixe, at perperam, resistentibus eo quod de muliere haud favorabilia hauserant testimonia. Matrimonium revera haud felicem sortitum est exitum, sive deficiente inter coniuges amore, sive ob oeconomicas vicissitudines; et tandem ineunte, ut videtur, anno 1943, separatio instituta est.

Libello demum diei 4 julii 1945, doct. A. nullitatem sui matrimonii accusavit ob exclusum ex parte uxoris bonum sacramenti, quippe S. « per il proprio temperamento e per la propria mentalità volle riservare anche a sè il diritto di spezzare il vincolo quando ciò le apparisse opportuno », simulans se eiusmodi ius concedere viro « come massima prova del suo affetto ». Exponit Actor illam, paucis diebus ante nuptias, idest die 16 januarii 1937, epistolam sibi conscripsisse, qua haec renuntiabat: « In qualunque momento la mia compagnia ti venisse a noia, o credessi che grava il corso del tuo avvenire, tu potrai tener conto della promessa che ora ti faccio, di non levare nessuna protesta a qualunque domanda tu volessi fare di annullamento di matrimonio, anche se fosse nato un figlio, perchè io vado incontro al sacramento con il chiaro pensiero che, qualora tu volessi, esso può essere infranto... Quando e nel modo che tu ed io si giudicherà opportuno, io ti lascerò senza protestare ».

Quamvis doct. A. eam epistolam tunc, potius quam probatam haberet, discerpere voluisset vel imo illico dilacerasset,

nunquam fore ut accideret putans id quod S. pollicebatur, ideoque matrimonium absolute contraxisset, absque ulla consensus limitatione vel indissolubilitatis exclusione, cum dein de separatione agi coeptum est, se jure ab S. concesso uti posse censuit, matrimonium accusans ob exclusam eius perpetuitatem; cumque ad litis contestationem deventum est aliud addidit nullitatis caput ob exclusum ab uxore bonum fidei.

Omnibus ideo jure expletis nunc proposito dubio respondendum est: « an constet de nullitate matrimonii ob exclusum bonum fidei vel sacramenti ».

2. *In Jure.* - Si quis in contrahendo matrimonio bonum sacramenti vel fidei vel prolis positivo voluntatis actu excludit, invalide contrahit (can. 1086, 2°). In bono prolis vel fidei oportet distinguere inter ipsam obligationem et adimplementum obligationis. Haec e contra in bono sacramenti ab invicem separari nequeunt, ideoque matrimonium semper dirimitur si alteruter vel uterque contrahens positivo voluntatis actu matrimonium dissolubile inire intendit. Attamen simplex error circa indissolubilitatem matrimonii, quippe qui est merus actus intellectus, nunquam vitiat consensum matrimonialem (can. 1084). Porro ad irritandum matrimonium non requiritur ut contrahens sibi conscius sit se invalidum consensum matrimonialem ponere sed sufficit ut actum voluntatis, quo matrimonium contrahit, altero positivo voluntatis actu restringat, *sibi* nempe reservans divortium vel ius non servandi fidem vel prolem excludendi. Siquidem in tali casu contrahens generalem intentionem ineundi matrimonium vitiat et destruit per specialem actum voluntatis quo intendit matrimonium inire ad tempus vel ad experimentum, vel sine obligatione ad fidem aut prolem. Aliis verbis deficit in contrahente ille consensus matrimonialis qui a jure definitur: Actus voluntatis quo utraque pars tradit et acceptat ius in corpus, perpetuum et exclusivum in ordine ad actus per se aptos ad prolis generationem » (can. 1081, 2°). (*S. R. R.*, dec. 79, an. 1935, n. 2).

Ut tamen *consensus* vitietur, et ideo matrimonium irritetur, requiritur positivus actus voluntatis quo quis *sibi reservat ius*, v. g. solvendi matrimonium, vel *obligationem respuit* circa matrimonii perpetuitatem.

Si quis ideo contrahit nullam restrictionem proprio consensui apponens seu matrimonium inire prout omnes facere solent, saltem implicite, intendens, licet putet alteram partem aliquod bonum substantiale excludere, vel ita dispositus ut contrahere velit etsi altera pars forte excludat, *proprium consensum non vitiat,* quia ipse pure et simpliciter consensum elicit.

Et revera quando agitur de nullitate matrimonii ex capite simulationis consensus, semper hoc unum exploratur, quaenam revera fuerit voluntas eius qui dicitur simulasse, quia alterius partis, etsi de simulatione edoctae, non tamen item simulantis, consensus supponitur validus.

3. *In facto.* - Rem satis arduam perscrutare aggredimur: non enim agitur de consueta alterius vel utriusque compartis reservatione *sibi* facta qua *directe* contrahens per actum positivum *suae* voluntatis *ipse* intendit denegare alteri parti vel omne ius ad coniugalem actum vel matrimonii unitatem aut indissolubilitatem, quia *ipse* vult vel prolem excludere, vel alios amores libere fovere, vel divortium pro lubitu patrare.

In casu uxor dicitur *tantum indirecte* eiusmodi ius sibi reservasse, quatenus illud comparti *concessisset.* Investigandum igitur est an revera uxor concesserit sponso ius petendi vinculi solutionem, vel, subordinate, alii foeminae adherendi, et an eiusmodi concessio ita matrimonialem consensum infecerit, ut irritus plane fieret. Ad quem finem, inquirendum est an uxor S. ideas unquam seu propositum contra bonum sacramenti vel fidei ante matrimonium expresserit, et in specie an epistola, ab Actore exhibita, authentica sit et tales ideas seu propositum contineat, ex quibus concludendum sit ad exclusionem fidei vel indissolubilitatis.

4. *Doct. A.,* Actor, haec ad rem declarandam exposuit, se S. cognovisse, hyemali tempore, anno 1935: post unum vel alterum occursum, propensionis in eam sensus expertum esse, illam vero intensius. Post factum, Actor censet illam nuptias optasse tantum « per sistemare il suo patrimonio », quamvis non neget « che anche la S. intendesse di fare un matrimonio regolare ». Ipse vero eam omnino ducere statuerat, quamvis pater aliique familiares, avis exceptis, resiterent; fatetur enim S. non fuisse admodum religiosis officiis obsequentem, nec mo-

ribus irreprehensibilem, fortasse nec virginem. Addit illam interdum, cum ipso colloquentem, ideas seu *principia* enuntiasse, quoad matrimonium, quae dein in epistola confirmavit: se autem eam obiurgasse.

« La lettera, ait, la S. *me la consegnò due o tre giorni prima del matrimonio nello studio* dell'appartamento che si stava preparando: me la scrisse di sua iniziativa, quantunque, dato lo stile, si vede la mano di un giurista: devo però dire che la S. ha studiato legge. Io mi meravigliai, *mi indispettii, e volevo stracciarla* ».

Ut patet, Actor sponsae ideis, seu « principiis », seu promissioni nec tunc assensit; sed matrimonium inivit recta intentione, absque exclusione ulla quae suum consensum vitiaret et matrimonium irritaret.

Juxta Actorem coniugale consortium pacifice per biennium perseveravit: sed dein dissidia exorta sunt eo quod uxor « teneva vita libera, aveva altri amanti, faceva spese pazze per il suo abbigliamento ». Quare doct. A. tandem sibi persuasit uxorem eam epistolam scripsisse « per crearsi una via d'uscita quando le fosse tornato comodo di riprendere la sua libertà ».

5. *Uxor conventa,* S., viri intentioni non videtur nimis favere, quamvis revera et ipsa vinculi solutionem exoptet. Eius confessio ergo, quatenus contra se ipsam facta, nonnihili facienda est, Ait vero: « Io non feci proprio dichiarazione contro la indissolubilità del matrimonio, ma vedendo l'opposizione dei genitori e che lui era disposto a sacrificare l'amore dei genitori per sposarmi, pensando di ricompensare il suo sacrificio, gli scrissi una lettera in cui dichiaravo di lasciarlo libero se lui me lo avesse chiesto... Con quella lettera io intendevo dire al A. che gli lasciavo piena libertà quando la mia compagnia gli fosse diventata pesante. *Io non ho pensato al divorzio in senso stretto, cioè alla rottura del vincolo coniugale,* però io pensavo di fornirgli un documento che potesse veramente servire *all'annullamento* del matrimonio. Quindi *io intendevo veramente contrarre matrimonio, e per conto mio non mi riservavo per me la libertà di far annullare il matrimonio;* la riconoscevo invece a lui. Ho inteso quindi dire che se avesse voluto l'annullamento del matrimonio, io l'avrei accettato... senza protestare. *Io sapevo che il matrimonio cristiano è in-*

dissolubile, ma ho voluto scrivere egualmente la lettera perchè non sapevo in quale altro modo testimoniargli il mio affetto ».

Quae postrema verba videntur absurdum quoddam proferre: quis enim unquam censeat signum intensi amoris esse alicui dicere: « Te derelinquere sine dolore parata sum »? Nonne potius censendum sit uxorem ea epistola nil aliud exprimere voluisse quam officiosa verba, v. « un complimento »!

At quidquid sit, ex uxoris confessione haec sunt animadvertenda, ipsam novisse matrimonium esse indissolubile, divortium seu vinculi solutionem ne cogitasse quidem, verum matrimonium (ideoque indissolubile) contrahere voluisse, nullum ius *sibi* reservasse matrimonium solvendi.

Actoris ergo accusatio, quod uxor epistolam scripsisset « per crearsi una via d'uscita quando le fosse tornato comodo di riprendere la sua libertà », ab uxore refellitur.

6. S. Addit se, *post hebdomadam a nuptiis*, virum interrogasse an epistolam legisset, illum vero respondisse de hac re non esse amplius interloquendum, *epistolam autem dilacerasse*: cui ipsa reposuisset ut illam ad tempus opportunum servaret. Viro igitur in his dupliciter adhuc uxor contradicit, cum is affirmaverit se, accepta epistola *e sponsae manibus* (« me la consegnò nello studio, ecc. »), statim admirationem et contrarietatem manifestasse (« mi meravigliai e mi indispettii »), ergo eam statim legerat; se eam *disrumpere tantum voluisse*. An post hebdomadam doct. A. oblitus fuerat se eam servasse, ut uxori disruptam affirmaret?

Contradicit item uxor viro cum affirmat: « Oltre a quanto ho scritto in quella lettera non c'è stata altra manifestazione in proposito... Io parlai della mia intenzione solo con mio padre, che mi consigliò, ma ora è morto », dum vir contendit sponsam iam antea eiusmodi ideas manifestasse, eiusque propositum agnovisse quidam testes referunt. Sed uxori contra se dicenti credendum esse videtur.

Quoad bonum fidei uxor haec confessa est: « Riguardo al dovere della fedeltà io non ho avuto nessuna intenzione da parte mia; *implicitamente* lasciando al marito la libertà di far annullare il matrimonio, gli lasciavo anche la libertà di unirsi ad altra donna. Però espressamente non feci accenno a questa cosa ». Hoc caput ideo nullo fundamento niteretur.

Quoad factum separationis, quibuslibet dissidiis exclusis (!) uxor ait: « La separazione avvenne perchè un giorno improvvisamente mio marito mi disse che desiderava riprendere la libertà della sua vita per lavorare, e mi chiese se ero disposta alla separazione legale. Io ricordando quanto gli avevo scritto, non feci nessuna obiezione ed accettai. Più tardi mio marito mi disse che la separazione non risolveva nessuna posizione, e mi chiese se ero disposta anche all'annullamento del matrimonio, e anche a questo acconsentii ».

7. Quamvis ex uxoris conventae depositione videretur deficere fundamentum quo causa innititur, instante Actore, testes quoque auditi sunt.

De capite exclusione fidelitatis neque testes ullum argumentum afferre noverunt. Actoris noverca, F. M., nurum accusat quod ante nuptias alios amores fovisset: « lei era una ragazza esperta e navigata in relazioni con uomini ».

Soror, R. M. J., quae nuptiarum tempore septendecim annorum erat, ait: « circa la fedeltà del matrimonio ho avuto qualche dubbio sulla sua mentalità, perchè parlava spesso di libertà in modo che ognuno facesse quello che desiderava ». Sed haec fortasse post matrimonium audivit, nam antea S. a familiaribus viri A. longe arcebatur! Addit testis uxorem conventam aliam dein iniisse relationem adulterinam, et nihil aliud, sed de fratris relatione item adulterina silet!

Alii testes, nec omnes, tantum aiunt S. ante nuptias haud honestos fortasse mores servasse, et postea alios amores fovisse et prolem ex alio viro suscepisse.

Cum nemo quidquam dixerit de proposito mulieris servandi libertatem contra fidei obligationem, ut iam dictum est, huic capiti omnino negative respondendum est. Quaestio in alteram reincidit, an vere uxor viro ius agnoverit solvendi matrimonium et ideo alii foeminae soluto matrimonio, adherendi, ut ipsa S. fatetur (cfr. n. 6).

8. *De capite exclusae indissolubilitatis.* Duplex hic proponitur quaestio, an S. ante nuptias ideas seu propositum contra bonum sacramenti umquam manifestaverit, praesertim per epistolam, ideoque an epistola, quae in actis reperitur, sit authentica, idest tunc temporis, ea die qua signatur, conscripta, et quinam huius epistolae sit sensus et valor.

A. - Cum totius causae exitus praecipue a praedicta epistola pendeat, de hac potissimum agendum est.

Ex parte actrice petitum fuit ut epistola perito calligraphico traderetur qui declarare debuisset an illa, aliis uxoris scriptis comparata, vere illi tempori esset tribuenda, nec fortasse postea conscripta. At dein huic petitioni renuntiatum est, cum difficillimum videretur ex eiusmodi judicio peritali absolute excludere eamdem fuisse postea conscripta, v. g. anno 1943, et ab uxore studiose in viri chartulario repositam. Quae suspicio ideo firmatur, quia ipsa noverat epistolam authenticam fuisse a viro dilaceratam! Adde quod fortasse alia uxoris scripta eius temporis deerant, quibus epistola in actis comparari posset.

Actor ait epistolam casu se reperisse anno 1943 cum de separatione agebatur. Uxor epistolam a se conscriptam agnoscit, mirans quod adhuc superesset, dum destructam putaverat. Sed partium contradictiones iam supra (n. 6) memoravimus.

9. Quoad testes, quattuor classes distingui possunt:

a) nonnulli testes epistolam omnino ignorant, prout noverca F. M., huius mater C. I., avia S. M. A. et D. F. J.;

b) alii recenter tantum, idest tempore suspecto, de eadem edocti sunt. In his:

R. M. J. ait: « Circa la indissolubilità ho visto una lettera nel giugno di quest'anno (1945) indirizzata dalla S. al mio fratellastro, credo qualche giorno prima del matrimonio ».

M. P. E. tantum eodem fere tempore (anno 1945) novit S. epistolam conscripsisse « contenente forse delle condizioni ».

D. A. testatur: « Nei giorni stessi in cui avvenne la separazione (anno 1943) o poco dopo, A. mi disse che la S. prima del matrimonio gli aveva scritto una lettera in cui mostrava di non aver un concetto serio del matrimonio e della sua indissolubilità; io però non ho visto la lettera e non ne conosco il contenuto preciso ».

D. T. (D. A. uxor) confirmat: « Ho sentito anche parlare di una lettera che ella avrebbe scritto al fidanzato; mi pare che questa cosa me l'abbia raccontata mio marito, ma su questo non so nulla di preciso ».

B. J. ab S., anno circiter 1940-41 (anne fortasse postea?) novit illam litteras scripsisse quibus sponso declarabat: « che

era disposta a lasciargli la sua piena libertà quando egli avesse voluto, e mi pare aggiungesse, ait, anche nel caso che ci fossero dei figli ». Anno 1940-41 iam discordiae aderant inter coniuges. Mirum autem quod uxor id quoque meminisset quod ait testis: « anche nel caso che ci fossero dei figli ». Anne epistolam *tunc* uxor paraverat?

D. B. D. item post nuptias, quo tempore non indicat, de epistola loqui audivit a S. sponso conscripta, sed nec eam vidit nec quid exprimeret novit.

Neque hi testes argumentum pro epistolae authenticitate exhibent, nam alia esse potuit vera uxoris epistola, alium sensum exprimens.

10. c) Tertio loco succedunt testes *qui paulo post initum matrimonium* epistolam ante fuisse conscriptam audierunt.

D. J., apud familiam S. famula, ait se iam ante nuptias ab S. de intentione scribendi quamdam epistolam ad sponsum fuisse confidenter edoctam; quod tamen ipsa S. excludit, quippe affirmet se patrem tantum de hac intentione monuisse. Addit vero sexto circiter mense post nuptias dominam ei confirmasse se epistolam vere scripsisse « per dare libertà anche a lui qualora non andassero d'accordo ». Sed de hac teste etiam infra dicemus.

Prof. N. C. praecipuus testis videtur, et refert: « Non so di condizioni poste (ab uxore). *Pochi giorni dopo le nozze* il A. mi mise al corrente di una lettera della S. che gli mandò prima del matrimonio, nella quale ella si diceva pronta a lasciarlo libero quando egli avesse voluto, e ciò come prova di affetto... Il A. *mi assicurò che la lettera era stata distrutta* immediatamente, mentre seppi, quando era già in corso la causa, *dalla S.* che la lettera era stata trovata. Il A. mi assicurò che la lettera fosse stata distrutta, e che l'aveva trovata per puro caso quando egli e la moglie avevano deciso di separarsi ». Iterum advertimus id suspicionem ingerere epistolam nobis exhibitam *nuper* fuisse artificiose paratam! Prof. N. addit etiam uxorem conventam antea putasse epistolam vere fuisse deletam, ita ut « quando (Actor) la presentò al Tribunale non mancò di meravigliarsi ». Anne S. admirationem simulavit ut fraudem dissimularet?

De his testibus sufficit adnotare documentum suis oculis

non conspexisse, ideoque de eius authenticitate fidem facere non posse; etsi prof. N. quaedam referat quae nostrae epistolae respondent, neuter de facultate petendi « l'*annullamento* del matrimonio » mentionem facit, sed tantum commemorat quandam genericam libertatem viro agnoscendam, quae matrimonii dissolutionem haud necessario importat.

11. d) Postremo demum loco recensentur testes qui iam ante nuptias litteras novisse earumque sensum aiunt.

R. S. M. testatur se antea ab S. audivisse: « che non era molto persuasa del passo che intendeva fare, perchè (l'A.) sessualmente non le faceva impressione tale da arrivare all'unione carnale »; affirmat immo quandam relativam saltem impotentiam coeundi vel frigiditatem inter sponsos, quippe vir A. videretur affici « di una pressocchè assoluta mancanza di trasposto sessuale », ipsa S. autem versaretur « in un leggero stato d'infantilismo non solo fisico ma anche psichico ». Iustam testem, S. epistolam scripsit etiam ob eiusmodi dubium de impotentia. Qua de causa dubitasset, non ait. Anne iam turpia admittere sponsi tentaverant? Id non arbitramur; potius censemus id testis phantasiae tribuendum esse, qui nullam fidem mereri videatur. Certo certius nulla de facto aderat impotentia quia uterque coniux fatetur matrimonium statim fuisse consummatum, et saltem per annum actus coniugales recte et normaliter adfuisse!

Ad rem vero de qua agitur, doct. R. ait: « Non so che (la S.) abbia posto una condizione esplicita. Ricordo però che *due giorni prima di sposarsi* lei, in seguito a qualche altra confidenza sul carattere durevole del matrimonio, *mi fece vedere una sua lettera* allo sposo, redatta in termini che così ricordo: « A conferma del precedente colloquio con te avuto, ripeto per iscritto che *intendo riserbarmi ogni qualsiasi libertà,* e questo anche per te, nei confronti dei vincoli coi quali stiamo per unirci: *tu conosci il mio stato d'animo,* ed il complesso dei miei sentimenti verso di te. Credo che non muteranno: pertanto così restando le cose, *noi ci consideriamo liberi come se il matrimonio non fosse avvenuto* ». Questa lettera era già munita di francobolli per essere impostata come raccomandata. Non mi consta positivamente che egli abbia accettato tali

condizioni, ma suppongo di sì ». Quae opinio si vera esset, Actorem inhabilem fecisset ad accusandum matrimonium.

Addit doct. R. epistolam S. scripsisse « edotta e istruita sulla portata di essa » cum esset « in buone relazioni con un canonico amico del prof. N. ». Si testis insinuat illam ideo quoddam consilium sumpsisse ab eo Rev.mo Canonico, profecto enormem calumniam profert, quae eum qualibet fide indignum reddit, prout de cetero infra dicemus.

12. Etiam amica C. P. A. similia testatur: « Sono andata dalla S. un mese circa prima del matrimonio, e compresi subito che era poco entusiasta del passo che stava per compiere: faceva questo matrimonio per liberarsi dalle poco floride condizioni finanziarie e per ragioni morali, perchè, orfana di madre, era senza soverchia assistenza da parte del padre: quindi attrattiva poca per il futuro sposo, faceva soltanto per sistemarsi ». His praemissis, testis haec alia refert: « La S. mi disse di aver *preso delle precauzioni* qualora il matrimonio non fosse riuscito felicemente: e queste precauzioni allo scopo di restituirsi reciprocamente la libertà. Le dissi: perchè allora ti sposi? e ripetè che aveva intenzione *di fare una prova* per liberarsi da una situazione che le riusciva ormai estremamente insostenibile. Ricordo che manifestò anche *la decisione di scrivere questi suoi propositi* al futuro marito prima del matrimonio, *ma io non ho visto lettera di sorta* »!

P. V. quoque intentionem amicae S. noverat. Ait enim: « Non ricordo se mi disse: l'ho inviata; o: la invierò (la lettera): certamente non me l'ha letta, ma mi ha detto che la sostanza della lettera dava la possibilità di rendersi libera dal marito quando le cose non andassero. Mi sembra di aver fatto l'osservazione che un matrimonio con quelle condizioni era invalido. Lei per tutta risposta mi fece un gesto come per dire: tu queste cose le capisci poco ».

Testis insuper exponit post nuptias amicam saepe hanc epistolam commemorare consuevisse, praesertim exeunte anno 1940, cum Mediolani coniuges aegrotantes invisisset. Cum vero ipsa ei objiceret virum potuisse epistolam negare a se receptam, S. respondisse ait: « No, ci sarà modo di constatare che la lettera fu inviata prima ». Vix ac ne vix quidem id intelligi

potest. Nonne uxor pro certo habebat epistolam statim fuisse deletam? quomodo ergo probare poterat illam conscriptam, et quidem ante nuptias, fuisse?

Sed testis, ut probaret uxorem conventam vere sibi effugium parare voluisse si matrimonium infelicem haberet exitum, addit S. quippe juridicis disciplinis quoque in Universitate incubuerat, apprime novisse matrimonium conditione contra eius naturam apposita irritari posse; veluti ac si S. etiam ius canonicum didicisset; immo dubitare audet, etsi amica id negasset, eam quendam Praelatum de sua intentione edocuisse, qui nuptiis quoque adstitisset. In quo quidem omnem credibilitatem excedit. Constat enim ex matrimonii documento nuptias coram proprio Parocho initas esse, nec Praelatum seu canonicum, de quo testis dubitare audet, unquam cum S. de his tractasse.

13. His testimoniis quaedam alia accedunt ex quibus evinci videretur uxorem conventam ante nuptias intentionem vel ideas contra matrimonii indissolubilitatem manifestasse, et ius sibi quoque riservasse discedendi a viro cum id ipsi commodius videretur.

Sic famula D. J. ait se ab S., ante nuptias ut videtur, audivisse: « in confidenza che avrebbe saputo trovare il modo per rendersi libera quando l'avesse voluto, e dare così libertà anche a lui »; postea vero: « se il matrimonio non va, so come rendermi libera », quibus addit ea quae supra, n. 10, audivimus.

D. T. id quoque affirmat: S. « mi disse due o tre volte (post nuptias) che essa poteva sciogliere il matrimonio in qualunque momento, perchè *durante la cerimonia aveva posto una riserva mentale*. Ma io non ho chiesto che riserva fosse, perchè la cosa mi sembrava addirittura enorme ». - « Enorme » quidem quod testis id effingere sit causa! cum de hac reservatione nemo loquatur.

M. P. E. testatur: « che la S. una volta (post nuptias) ebbe a dire che sarebbe rimasta col marito fin quando avrebbe avuto soldi, e poi se ne sarebbe andata ».

B. J. ex ipsius mulieris S. modo, quo de proprio matrimonio loquebatur, « ebbi l'impressione, ait, che la S. volesse tenere aperta una porta anche per sè ».

Demum S. M. opinionem profert qua ipsa uxorem conventam censet « capace di aver posto condizioni al matrimonio ».

14. Anne igitur concludendum est mulierem conventam revera non solum post nuptias vinculi solutionem optasse vel studiose excogitasse, sed iam ante nuptias matrimonii perpetuitatem excludere voluisse? Id testes evincere praetendunt. At contra plures adsunt gravissimae difficultates.

a) Et in primis adest ipsius mulieris conventae refutatio quae, quamvis viri actioni non resistat, declaravit, sub iurisiurandi fide, se nec ideas vel propositum contra matrimonii indissolubilitatem habuisse, nec manifestasse: « Non ci furono (ante nuptias) altre manifestazioni » praeter ea quae per epistolam sponso dixerat; « non posso indicare testimoni, perchè io parlai delle mie intenzioni (scribendi epistolam) solo con mio padre che mi sconsigliò; ma ora egli è morto » (Cfr. supra n. 5).

Quomodo ergo hi testes, de quibus supra n. 11, 12, 13, quae referunt noverunt? Anne omnes mendaces censendi sunt? certo certius eorum testimonia saltem vehementi suspicione afficiuntur, ideoque nullam vim probativam sortiuntur.

b) Praesertim hac suspicionis nota inuritur depositio testis R., tum quia et illi resistit S., quae se epistolam cuipiam legendam tradidisse excludit, tum quia *nimis* probare contendit uxori conventae attribuens quae in allata epistola nullo modo reperiuntur, scilicet eandem non ut sponsi amorem rependeret scripsisse, sed ex dubietate et animi perplexitudine (« tu conosci il mio stato d'animo, ecc. »), et quidem non ut viro libertatem agnosceret petendi opportuno tempore matrimonii solutionem, sed ut eiusmodi ius *sibi* in primis reservaret; tum quia ipsi viro Actori contradicit qui ait epistolam sibi ab ipsa sponsa fuisse manu traditam, dum testis supponit fuisse per publicos portores transmissam!

c) His testibus resistit mulier conventa etiam quatenus positive affirmat se novisse matrimonium christianum esse indissolubile, verum matrimonium inire voluisse, nec divortium seu vinculi solutionem cogitasse, nec ideo *sibi* reservasse ius solvendi matrimonium.

d) Omnem credibilitatem excedit D. T. reservationem

mentalem jactitans in ipsa celebratione consensui a sponsa appositam; nimis autem cuisdam iurisperiti suggestionem sapiunt testis V. P. verba de nullitate matrimonii sub conditione initi!

e) His difficultatibus aliae accedunt, tum quia Actor et uxori conventae et professori N. tunc confessus fuerat se epistolam statim destruxisse: num admitti potest illum e contra folium reservasse opportuno tempore reperiendum?; tum quia absurdum videtur id quod et in litteris legitur et uxor conventa coram Tribunali confirmavit, se voluisse sponso sui amoris et grati animi argumentum exhibere dum edicebat se illum sine moerore derelinquere paratam esse; absurdius forsitan quod vir iratus eam redarguerit et tamen jucunde duxerit, tum quia vix concipitur quomodo uxor S., quae se religionis officiis obsequentem declarat, fateri non vereretur: « So di commettere un grosso peccato », et tamen cum dein ad sacramentum Poenitentiae accederet, illud peccatum tam indifferenter reticuisset, veluti oblita, ut ait!

f) Adde quod ea, quae testes C., P. et D. referunt magis concordare cum doctoris R. testimonio videntur, potius quam cum litteris de quibus agimus! Hae testes, ab uxore conventa post actorum publicationem inductae, anne suggestionem passae sunt ex praedicti doctoris testimonio? Hae etiam videntur confirmare S., quin ex amore virum A. duceret, perplexam fuisse et *tantum* ex opportunitate nuptias celebrasse, quod fundamentum non habet!

15. An *vera* uxoris conventae epistola eos sensus expresserat quos doctor R. commemorat? Ut quid alia, quae minus probativa apparet, dein suffecta esset? An potius *vera* uxoris epistola tantum ea, quae prof. N. testatur, referebat, qua deleta, alia ab S. conflata, opportunioribus verbis additis, nobis exhibita est? Esto quod Actor sit omni suspicione maior, sed fortasse pari certitudine excludi nequit potuisse uxorem hanc fraudem perpetrare. Si capax simulationis, de qua Actor eam accusat, fuisse dicitur, nec excludi potest etiam eiusmodi fraudis hypothesis.

Quoad primam quaestionem ideo, de epistolae authenticitate, concludendum est eam valde dubiam videri, ideoque nec satis certum uxorem conventam *viro suo* antequam nuberet

agnovisse ius solvendi matrimonium; eo minus admitti posse uxorem *sibi quoque, vel sibi in primis,* eiusmodi ius reservasse; et testes id adfirmantes fidem non mereri.

Verum quidem est R. testes tamquam religiosas et fide dignas exhiberi; sed idem testimonium est in actis de uxore conventa, et tamen evidenter vel ista vel illae falsum sub iurisiurandi fide deposuerunt: quare, ut dictum est, uxori contra se dicenti, licet interesse habeat ad matrimonium dissolvendum, fidem habere malumus.

16. - B. - Ad alteram quaestionem quod attinet, de sensu praedictae epistolae tribuendo, brevius dicendum est.

Actoris defensor ita ratiocinatur: uxor S. viro suo ius solvendi matrimonium agnoscebat *ad eius nutum;* ergo iuri suo renuntiabat ad matrimonium indissolubile, idest matrimonium dissolubile ad nutum coniugis acceptabat, ergo et ipsa matrimonium dissolubile intendebat, bonum sacramenti excludens.

At contra est quod, etsi admittatur uxorem viro suo ius solvendi matrimonium tribuere voluisse, constat virum id nullo modo acceptasse, et suam reprobationem sponsae statim opposuisse: « Io mi meravigliai, mi indispettii, volevo stracciarla », immo epistolam vere dilacerasse tunc dixerat. Uxor ideo matrimonium contraxit verum matrimonium indissolubile (ut judicialiter confessa est) intendens, sciens virum quoque matrimonium verum absque ulla reservatione inire velle; consensum purum et legitimum expressit et consensum purum et legitimum excepit. Reservatio, si qua facta erat, non perdurabat in actu matrimonii, quia viro eam recusanti acquiescens, et nihilominus contrahens, eidem renuntiasse iure censetur.

Etsi ideo admittatur epistolam esse authenticam, dicendum est omnem vim amisisse ex viri non acceptatione.

17. Sed insuper quid eadem sonat? S. viro promittit « di non levare nessuna protesta a *qualunque* domanda di annullamento di matrimonio »: non *ius* viro agnoscit matrimonium ad nutum solvendi, seu ineundi matrimonium solubile, sed tantum promittit *se passive habituram* si vir solutionem petiturus esset. Addit quidem: « perchè io vado incontro al sacramento *con il chiaro pensiero* che, qualora tu volessi, *esso può essere infranto* ». Exponit scilicet uxor *opinionem seu ideam*

erroneam, matrimonium ex viri voluntate frangi posse; iam vero simplex error circa matrimonii indissolubilitatem ipsum matrimonium non irritat (can. 1084).

De cetero quid uxor S. dicere voluit his verbis: « annullamento di matrimonio - sacramento infranto »? Juxta quasdam testes, ipsa utpote juridicis disciplinis experta, vim reservationis seu conditionis consensui matrimoniali appositae apprime cognoverat: novisse ergo debuit matrimonium, utpote indissolubile, si valide initum numquam dissolvi posse; novisse debuit improprie omnino et erronee a profanis appellari « annullamento » simplicem nullitatis originariae declarationem; novisse debuit reservationes et conditiones contra matrimonii substantiam illud ab initio invalidum efficere. Anne S. sciens volens sacramentum simulare ausa est, et sub specie matrimonii concubinatum instituere? Id ipsa excludit coram Tribunali et sub iuramenti fide declarans se voluisse verum, ideoque validum et indissolubile matrimonium inire.

Quodsi, in sua epistola, S. addit: « Quando e nel modo che tu ed io si giudicherà opportuno, io ti lascerò senza protestare », haec verba haud necessario « divortium » supponunt, quod S. se intendisse excludit, sed etiam de simplici separatione, vinculo permanente, intelligi possunt.

18. Concludendum est ex allata epistola validum argumentum pro nullitate matrimonii ob exclusum bonum sacramenti derivari non posse: quae conclusio confirmatur ex judiciali mulieris examine. Sub vinculo iuramenti enim declaravit: « Io non feci proprio dichiarazioni contro l'indissolubilità del matrimonio... dichiaravo di lasciarlo libero se lui me lo avesse chiesto... Intendevo dire al A. che gli lasciavo piena libertà quando la mia compagnia gli fosse diventata pesante. Io non ho pensato al divorzio in senso stretto, cioè alla rottura del vincolo coniugale ». Si ergo non cogitavit, nec voluit. « Però io *pensavo* di fornirgli un documento *che potesse veramente servire all'annullamento del matrimonio* ». Quod etsi admittatur, de facto inservire non potuit, ut diximus, quia vir illud recusaverat. « Quindi *io* intendevo veramente contrarre matrimonio, e per conto mio non mi riservavo per me la libertà di far annullare il matrimonio: la riconoscevo invece a lui. Ho inteso quindi dire che, se avesse voluto l'annulla-

mento del matrimonio, io l'avrei accettato senza protestare ». Quae verba etiam recte interpretari possunt, eo sensu quod, si quod impedimentum detegi contingeret, matrimonium irritans, v. g. si revera adfuisset impotentia quam insinuat testis R., ita ut vir legitime nullitatis declarationem peteret, illa nullo modo obstituram promitteret.

Concluserat uxor conventa: « Io sapevo che il matrimonio cristiano è indissolubile », nec addit se matrimonium simulare voluisse, sed: « ho voluto scrivere egualmente la lettera, perchè non sapevo in quale altro modo testimoniargli il mio affetto ».

Quod de matrimonio illa *recte sentiret* confirmat testis prof. N. qui ait: « (S.) aveva un concetto serio del matrimonio, tant'è vero che alcune volte l'ho sentita controbattere certe espressioni meno corrette sul matrimonio di una persona che lamentava le sue tristi esperienze matrimoniali ».

19. Actoris clarissimus advocatus in postrema sua defensionali contradictiones, de quibus supra, explicare et difficultates solvere aggreditur, et opinatur uxorem conventam intentiones seu propositum, quibus *sibi quoque* ius dissolvendi matrimonium reservare statuerat, vere doctori R. et testibus recinetensibus revelasse, eidemque R. vere epistolam legendam exhibuisse eiusmodi intentionibus consonam, non quidem biduo sed pluribus diebus ante nuptias, cui epistolae tamen dein aliam substituisset, prout est in actis, qua illud ius minus clare *sibi* reservabat, ne se proderet.

Sed contra est quod uxor, ut vidimus, aperte declaravit se eiusmodi ideas nunquam alias manifestasse, cum nunquam matrimonium dissolubile ipsa cogitasset; hypothesis autem de duplici epistolae textu seu exemplari non est quidem absurda, sed nullo obiectivo fundamento firmatur.

Nec admittenda videntur ea quae Advocatus scribit ad explicandam uxoris conventae assertionem « che essa intendeva per proprio conto di assumere le obligazioni »: « Sarebbe stato ingenuo attendersi dichiarazioni diverse, ait. La convenuta non può certo ignorare che il marito l'accusa di aver compiuto l'assalto alla diligenza ». Esto quidem: tamen etiam uxor conventa se quoque pro nullitatis declaratione certare

non dissimulat. Mirum videtur voluisse nihilominus nullitatis caput negare vel excludere.

20. Adhuc objicit Advocatus: « E' sufficiente porre come realizzabile l'ipotesi del suo scioglimento perchè il contratto non sorga validamente. Ed è sufficiente che l'ipotesi sia posta da una sola parte. La proprietà essenziale della perpetuità non tollera flessioni... Nel caso per la S. la flessione era costituita addirittura dal nutus del marito ». E contra, valde id influit; nam vir non tantum non consensit, sed suum dissensum aperte sponsae manifestavit eiusque propositum reprobavit: et tamen S. nupsit, sciens virum velle matrimonium indissolubile et in matrimonium indissolubile consentiens. « L'impegno di sottostare al nutus » ideo ex se ipso decidere debuit!

Videretur simulatio ex parte uxoris conventae probari ex eo quod ipsa (ut Actor et nonnulli testes aiunt) matrimonium contraxisset non ex amore, sed ut rei familiari pessumdatae provideret per matrimonium conveniens et opportunum. Advocatus quaedam documenta exhibuit ut probaret Actorem revera ingentem pecuniam in favorem uxoris expendisse qua illa et quaedam matris suae bona immobilia redimere potuit et alia acquirere.

Sed facile reponitur alicuius matrimonii convenientiam non ideo inducere posse praesumptionem pro intentione simulandi: quot matrimonia hac de causa ineuntur, et recte ineuntur!

Concludimus ergo ex actis et probatis non evinci intentionem contra bonum sacramenti, nec, a fortiori, contra bonum fidei matrimonium irritantem.

21. Quare omnibus mature perpensis tum in jure tum in facto, Nos infrascripti Judices pro Tribunali sedentes atque Dei Nomen invocantes, proposito dubio respondendum censuimus « *negative* »; ideoque dicimus, decernimus, declaramus atque definitive sententiamus: *non constare de nullitate matrimonii in casu.*

STUDIA
ET
CONSULTATIONES

DE NOVISSIMA LEGE PROCESSUALI ECCLESIAE ORIENTALIS EDITA MOTU PROPRIO « DE IUDICIIS »

A primis temporibus Ecclesia sibi ius iudicandi causas spirituales suorum fidelium vindicavit. Imo eas etiam temporales controversias non coram iudice Romano sed in ipsius Ecclesiae gremio tractare voluit, quemadmodum exhortatus est S. Paulus Corinthios: « Audet aliquis vestrum habens negotium adversus alterum iudicari apud iniquos et non apud sanctos?... Saecularia igitur iudicia si habueritis, contemptibiles, qui sunt in Ecclesia, illos constituite ad iudicandum »... 1 Cor., VI, 1, 4. Qua ratione Episcopus in causis sive disciplinaribus sive civilibus processerit, videmus ex Didascalia [1].

Pace Ecclesiae reddita a Constantino, Imperatores ipsi ambitum potestatis iudiciariae Episcoporum augere studuerunt. De natura huius potestatis eiusque ambitu etiam recentioribus temporibus docti multum disputaverunt. Certum saltem est causas quae disciplinam ecclesiasticam spectabant aut civiles quoque quae inter clericos movebantur, coram iudice ecclesiastico esse peractas. In his iudiciis iudices ecclesiastici sequebantur normas sive in revelatione divina, sive in canonibus sanctorum conciliorum comprehensas. Praeter has regulas non adeo numerosas in aliis multis applicabant normas iuris Romani, quatenus iudiciis ecclesiasticis facile aptari posse videbantur.

Id factum est in Ecclesia latina; id factum est in Ecclesia quoque byzantina [2]. Ceteri Orientales qui doctrinas a fide publica imperii alienas proponebant, uti Nestoriani, Monophysitae etc. traditam in causis ecclesiasticis procedendi rationem excolentes, propriam de iudiciis ordinem sibi constituerunt [3].

Progredientibus vero temporibus talem ordinem iudiciarium in plerisque deficere nostrisque temporibus iam non esse adaptatum apparuit. Nonnulli idcirco ex Orientalibus dissidentibus his

---

[1] Lib. II, XI-XVIII; XXIV ss., ed. F. Funk, *Didascalia et Constitutiones Apostolorum*, t. I, Paderborn 1905, pp. 46 ss; 139 ss. Cf. H. Achelis et I. Flemming, *Die syrische Didaskalie*, Lipsiae 1904, pp. 298 ss., 307 ss.

[2] Cf. A. Steinwenter, *Der antike kirchliche Rechtsgang und seine Quellen*, *Zuschr. d. Savigny-Stiftung*, Kan. Abt., t. 23 (1934), pp. 1-116.

[3] Apud Nestorianos habetur Liber legum vel iudiciorum Metropolitae Išo'bokht (saec. VIII-IX), lib. VI, ed. E. Sachau, *Syrische Rechtsbücher*, t. III, Berolini 1914, pp. 183-201, et Abd-lšo (saec. XIII-XIV), *Ordo iudiciorum ecclesiasticorum*, lib. II, tract. II, latine interpretatus est I. M. Vosté, Romae, 1940, pp. 148-169. Apud Syros Monophysitas consulendus Bar Hebraeus, *Nomocanon*, ed. A. Mai, *Scriptorum Veterum Nova Collectio*, t. X, Romae 1938, pp. 240-268.

remedium afferre studuerunt. Ita in imperio Russico Statutum Consistoriorum Ecclesiasticorum editum est (2ª editione anno 1883) quod, licet totam administrationem eparchialem attingat, non pauca ad processum ecclesiasticum pertinentia habet [4]. Promulgato Codice matrimoniali Ecclesia serbica anno 1933 sibi etiam Codicem iudiciarium praestituit [5]. Similiter Patriarcatus graecus Alexandrinus proprias leges ecclesiasticas renovans, novum ordinem de iudiciis introduxit [6]. Notandum autem est hos ordines iudiciarios recentiores magis sequi exemplum Codicum processualium civilium quam leges iuris antiqui. Nec mirum; nam condiciones temporum valde mutatae sunt ideoque leges quoque necessitatibus nostris aptari debent.

Fontes praecipui iuris Orientalium catholicorum constituuntur actis et decretis conciliorum particularium. In quibus iudicia ecclesiastica plerumque breviter tantum vel etiam brevissime tanguntur. Vix quid habetur in concilio Zamosceno Ruthenorum a. 1720, tit. VI, [7], pauca in concilio Montis Libani Maronitarum, P. III, c. iv et v [8] et in concilio Sciarfensi Syrorum, cap. XIV de iudiciis in genere [9]. Item valet de concilio Romano Armenorum a. 1911 [10]. Fusius de eadem re agunt Copti in concilio Alexandrino (a. 1898), Sect. III, cap. VI [11] et Rumaeni in I° concilio prov. Albae-Juliae et Fagaras (1872), tit. X et in II° concilio prov. (1882) tit. V [12].

Ut praecipua saltem capita saltem toti Hierarchiae Orientali proponeret, S. C. Sancti Officii anno 1883 Instructionem de processu matrimoniali edidit. (Haec Instructio in plerisque convenit cum Instructione missa eodem tempore a S. C. de Prorpaganda Fide ad Episcopos sibi subiectos) [13].

Die 6 vero ian. huius anni Pius PP. XII Motu proprio « Solicitudinem Nostram » novam legem de Iudiciis pro tota Ecclesia Orientali promulgavit. Huic legi subiecti sunt de se omnes chri-

---

[4] Cf. Ae. Herman et A. Muyts, *Textus selecti iuris ecclesiastici Russorum*, Romae 1944, cap. XXII, p. 330-352.

[5] *Postupak za sudove u srpskoj pravoslavnoj crkvi*, *Glasnik*, t. XIV (1933), pp. 705-745.

[6] *Κανονισμοὶ τοῦ Πατριαρχείου Ἀλεξανδρείας*, Alexandriae 1935, pp. 139-199.

[7] *Acta et decreta SS. Conciliorum recentiorum*, Collectio Lacensis, t. II, Friburgi 1876, col. 51.

[8] *Ibid.*, col. 322 ss., 329 ss.

[9] *Synodus Sciarfensis Syrorum*, Romae 1897, pp. 274-277.

[10] num. 961-997, pp. 457-464.

[11] *Synodus Alexandrina Coptorum*, Romae 1899, pp. 212-247.

[12] *Conc. I*, tit. X de iudiciis eccles., Mansi, t. 42, cc. 603-610; *Conc. II*, tit. V, sect. II; tit. V: Mans. t. 45, cc. 734-776.

[13] *Collectanea S. Congregationis de Propaganda Fide*, t. II, Romae 1907, n. 1588, p. 179 ss.; instructio S. C. de Prop. Fide invenitur n. 1587, ib. p. 172 ss.

stiani rituum orientalium sive catholici sunt sive non. Liquet autem eam praecipue catholicos spectare. Ceterum legenti canones Motu proprio statutes, mox apparet eos in plerisque cum disciplina statuta CIC pro Latinis convenire. Rationes autem propter quas legislator ita egerit, has fuisse coniicere possumus.

1) In ipsis Ecclesiis orientalibus non inveniebatur traditio firma et sat completa et generaliter recepta, quae omnibus praestitui posset; sed vel omnino deficiebat vel in multis saltem, et antiquis temporibus aptata erat, non recentibus. 2) Ipsae normae in CIC contentae, etsi accomodatae sunt necessitatibus nostrae aetatis, sub multiplici respectu antiquam traditionem iuris Romani conservant vel continuant. Notum est autem quantam auctoritatem habuerit a saec. IV ius Romanum apud christianos Orientis, praesertim imperii byzantini. Hac ratione novum ius Orientalibus praestitutum ab antiqua eorum traditione non divellitur. 3) Cum rationes neque historicae neque in ipsa re sitae pro diversitate starent iuris latini et iuris orientalis, non erat cur arte diversitas crearetur. Contra non paucis rationibus suadetur ut unus idemque ordo iudiciarius in Ecclesia vigeat: ita ut eaedem normae de iudicibus, de partibus in causa, de disciplina processus etc. habeantur, praesertim cum eadem causa in variis instantiis non raro coram tribunalibus orientalibus et tribunalibus latinis idest Sanctae Sedis agatur.

Idcirco mirum non est quod inter normas CIC et normas Motu proprio editas magna similitudo habeatur. Ex altera vero parte non omnes diversitates excluduntur. Duplex genus earum distinguere possumus. Alterum quod spectat merarm formam legis: ita in Motu proprio utpote lege posteriore nonnulla clarius dicuntur quam in CIC. Laudatus est CIC a viris competentibus propter formam dicendi perspicuam et distinctam, propter linguam latinam simplicem et intelligibilem etc. Sed in omnibus operibus humanis aliquid perficiendum manet; in MP studium apparet redeundi ad modum dicendi magis classicum, vitandi certas voces latinitatis segnioris etc. Nos in hac brevi lucubratione his non immorabimur. Alterum genus diversitatum ipsam substantiam legis spectat. Nos hic de principalioribus dicemus, additis in fine aliquibus observationibus de minoribus.

I. Inter praecipuas differentias iuris latini et iuris orientalis haec habetur quod secundum ius vigens in Ecclesia latina Episcopi immediate Romano Pontifici subiiciuntur, exceptis paucis casibus, in Ecclesia orientali vero, ibi saltem ubi Hierarchia plene constituta est, mediate, exceptis certis casibus. Haec ipsius ecclesiasticae constitutionis diversitas in plerisque partibus iuris magni momenti est, praesertim vero in iure processuali.

Quae hodie in Ecclesia orientali conservata sunt, certa aetate in tota Ecclesia recepta erant. Ab initio enim IV saeculi post Chr. praesertim in Oriente divisio territorii ecclesiastici divisionem territorii statalem sequi coepit. Ita certus numerus dioecesium (illo tempore potius paroeciae dicebantur) constituebant provinciam cui praeerat Metropolita; provinciae in dioecesi statali sitae in superiorem unitatem coniungebantur cuius praesidi a saeculo V nomen patriarchae dabatur. Postquam Episcopi tres minorum dioecesium Asiae, Ponti, Thraciae Episcopo Constantinopolitano subiecti sunt, in Oriente 4 patriarchae inveniebantur, Constantinopolitanus, Alexandrinus, Antiochenus, Hierosolymitanus; in Occidente titulus patriarchae datus est Romano Pontifici, quamquam eius auctoritas re vera superiore potestate nitebatur. Sub eius auctoritate vero etiam hic constituti sunt primates qui vastioribus regionibus praeficiebantur et Metropolitae. Hac ratione in tota Ecclesia varii gradus Episcorum inveniebantur ex quibus alteri alteris subiiciebantur [14].

In Occidente vero paulatim auctoritas et potestas sive Primatum sive Metropolitarum diminuta est. Quae a concilio Tridentino statuta sunt in Codicem I. C. fere transierunt. Id ab antiqua traditione intactum receptum est quod tribunal metropolitanum est tribunal ad quod appellatio fit a tribunali dioecesano. In Oriente vero numerus quidem Patriarcharum auctus est, sive quod propter internas divisiones plures Patriarchae eiusdem tituli constituti sunt, (P. Malchitarum, Maronitarum, Syrorum, Coptorum), sive quod nova regna, ad fidem christianam conversa, sibi proprium patriarcham vindicaverunt (Bulgaria, Serbia, Russia etc.). Sed auctoritas et potestas Patriarchae intacta mansit: ipse habebatur caput Ecclesiae cui praeerat, et Superior omnium huius Ecclesiae Episcoporum et Metropolitarum. Decrescente vero numero fidelium, ubique in patriarchatibus potestas Metropolitarum ad Patriarchas transiit, ita ut hodie Metropolitae cum antiqua potestate metropolitana in patriarchatibus non iam inveniantur [15]. Licet constitutio patriarchalis Ecclesiae necessitatibus et indoli Orientalium maxime congrua videatur, propter varias rationes sive internas sive externas non ubique introducta est; tamen in non paucis regionibus ubi patriarchatus constitui non poterat, unus ex Episcopis potestate metropolitana superiore munitur; imo apud dissidentes solo fere ti-

---

[14] Cf. B. Kurtscheid, *Historia iuris canonici*, Historia Institutorum, t. I, Romae 1941. pp. 40 ss., 116 ss., 120.

[15] Cf. A. Coussa, *Epitome praelectionum de iure ecclesiastico orientali*, t. I, Romae 1948, pp. 287 ss. Ceterum in multis regionibus ipsa Patriarchae potestas magis limitatur quam antiquis temporibus, praesertim iuribus tributis Synodo permanenti.

tulo differt a patriarcha. Hic titulus est « Archiepiscopus et Metropolita » [16]. Huius quosque gradus hierarchici in MP sermo habetur. Quibus animadversionibus praemissis iam transeamus ad explicationem canonum qui ad hanc Hierarchiae orientalis peculiarem constitutionem pertinent.

1. Et primo quidem dicendum est de foro Patriarcharum, Episcoporum, Archiepiscoporum. Secundum can. 15; XX° « Ipsius Romani Pontificis dumtaxat ius est iudicandi, 2° ... S. R. Cardinales et Patriarchas ». *Patriarchae* igitur sive in criminalibus sive in contentiosis exclusivum forum habent coram Romano Pontifice. Talis norma nova est, sed omnino consentanea. Ab antiquissimis enim Ecclesiae temporibus Patriarchae summa auctoritate et veneratione gaudent. Id valet praesertim de illis patriachis qui antiquos sedes occupant, Alexandrinam, Antiochenam, Constantinopolitanam, Hierosolymitanam. In ipso concilio Lateranensi IV (1215) Patriarchis praecedentia immediate post Romanum Pontificem servata est [17]. Sed Orientalibus omnibus fere ab Ecclesia separatis, auctae sunt praerogativae S. R. Ecclesiae Cardinalium qui tamquam senatus Romani Pontificis considerari coeperunt; hisque primi loci post Romanum Pontificem reservati sunt. Antiquitus sane Patriarchae non raro a concilio oecumenico iudicabantur, praesertim cum ageretur de causis fidei; ita Nestorius a concilio Ephesino, Dioscorus a concilio Chalcedonensi etc. Propter imperatorum in res ecclesiasticas immixtionem non raro causae Patriarcharum mandato imperatoris ab aliis Patriarchis una cum synodo Episcoporum examinatae sunt. S. Ioannes Chrysostomus sane prudenter declinavit iudicium de Theophilo Alexandrino; sed hic est mandato Arcadi, odio impulsus, S. Ioannem in nota synodo apud quercum condemnavit. Posterioribus temporibus synodus patriarchalis Metropolitarum et Episcoporum iussu imperatoris congregabatur ut de Patriarcha iudicium ferret, v. g. de S. Ignatio, de Nicolao I Mystico etc. Ad Romanum Pontificem illis temporibus iudicium tantum deferrebatur cum Patriarcha ad eius sedem appellasset.

Mutatis autem adiunctis, cum ipsi Episcopi in criminalibus a Romano Pontifice, in contentiosis a Tribunalibus Sedis Apostolicae iudicentur (cf. CIC c. 1557 § 1, 3° et § 2, 1°) dignitati Patriarcharum modo convenienti providendum erat. Quamquam numerus fidelium eis subiectorum pluremque parvus est, dignitas sedis non ex numero aestimetur oportet, sed ex gloriosa eius, traditione et historia ex eius auctoritate morali et religiosa. Iamvero patriarcha orienta-

---

[16] Cf. A. Coussa, loc. cit., p. 212, 283.

[17] Mansi, t. XXII, col. 989 ss.

les sunt successores SS. Patrum orientalium qui fidem contra persecutores et contra haereticos strenue defenderunt, ipsi successores Apostolorum et discipulorum Domini qui primi Evangelium in his regionibus praedicaverunt. Nostris quoque temporibus patriarchatus orientales sunt testes verae fidei in regionibus ubi Evangelium primum annutiatum est. Nullum dubium quis sub hoc respectu nomen patriarchae dignum sit speciali veneratione; cuius rei in iure processuali signum et manifestatio est can. 15, n. 2.

2. Non minus momentum quam ad forum Patriarcharum, peculiaris constitutio Ecclesiae orientalis ad forum *Episcoporum* habet. In iure latino secundum CIC, can. 1557 3° omnes Episcopi, etiam titulares in criminalibus iudicantur ab ipso Romano Pontifice. Episcopos vero residentiales iudicare in contensiosis reservatur Tribunalibus Sedis Apostolicae, salvo praescripto can. 1572 § 2 (ubi de iuribus aut bonis temporalibus Episcopi aut mensae vel Curiae diocesanae agitur). De Episcopis titularibus hic sermo non est; auctores ex hoc deducunt quod subiiciuntur in contentiosis tribunali Ordinarii loci [18].

In iure orientali res magis implexa est. Episcopi qui non pertinent ad patriarchatum vel archiepiscopatum vi Motu proprio iisdem normis tenentur atque Episcopi latini vi CIC. His igitur non immorabimur sed loquemur de Episcopis subiectis Patriarchae vel Archiepiscopo.

Antiquis temporibus, divisa Ecclesia praesertim orientali in provincias, iudicium de Episcopo spectabat ad synodum provincialem cui praeerat Metropolita. Ita iam in concilio Antiocheno (330-332) stabilitum est, cf. can. 12-15 [19]. Concilium Chalcedonense (451) vel melius diversos Hierarchiae gradus distinxit. Stabilitum est can. 9 et 17 ut causae clerici contra clericum coram Episcopo, causae contra Episcopum proprium coram Metropolita, causae contra Metropolitam coram Exarcho dioeceseos vel coram Patriarcha regiae urbis Constantinopolitanae diiudicarentur [20]. Idem quoque in lege civili sancitum est, cf. Cod. I., 1, 4, 29 et Nov. CXXIII, c. 22. Cum de numero minimo Episcoporum quaereretur quibus opus esset ut cum Metropolita seu Patriarcha de Episcopo vel Metropolita iudicarent, ad tramitem can. Carthaginiensium in collectiones byzantinas receptorum, can. 12 et 20, responsum est ad validum iudicium saltem 12 Episcopis praeter Metropolitam vel Patriarcham opus esse [21]. Posterioribus vero temporibus auctoritas Metropolita-

[18] F. Roberti, *De Processibus*, t. I, Romae, ed. 2, 1941, p. 185.

[19] J. B. Pitra, *Iuris ecclesiastici Graecorum Historia et Monumenta*, Romae, t. I, 1864, p. 460 s.

[20] *Ibid.* p. 526, 528 s.

[21] Rhalli - Potli, *Syntagma*, t. III, p. 322 ss.; PG, t. 138, col. 57 ss.

rum diminuta est eorumque iura usurpata sunt a Patriarchis. Ita nunc apud dissidentes semper Patriarchae una cum synodo Episcoporum est iudicare Episcopos sibi subiectos.

In catholicorum disciplinam vero non parvam vim habuerunt quae statuta sunt a concilio Tridentino, sess. XIV, de reformatione, c. 5 (cf. sess. XIII de reform., c. 8). Ut enim Episcopos melius contra arbitrium Metropolitarum tuerentur, PP. huius concilii decreverunt ut « causae criminales graviores contra episcopos, etiam haeresis, quod absit, quae depositione aut privatione dignae sunt, ab ipso tantum Summo Pontifice cognoscantur et terminentur ». Admittitur ut commissio fiat Metropolitanis aut Episcopis a beatissimo Papa eligendis. « Sed hi solum instructionem facti sumant et processum conficiant quem statim ad Romanum Pontificem transmittant... Minores vero criminales causae Episcoporum in concilio tantum provinciali cognoscantur et terminentur ». Haec statuta concilii Tridentini a plerisque Orientalibus catholicis recepta sunt. Ita concilium Montis Libani Maroniterum (1736) ipsius concilli normas reproduxit, ita tamen ut commissio specialis semper ad Patriarcham detur, qui in synodo provinciali causam instruat et processum conficiat. Si autem de gravi culpa Episcopi constiterit, eundem ab officio suspendere et in aliquod monasterium detrudere (non autem deponere) licere, donec Sedes Apostolica definitivam sententiam executioni demandandam praecipiat, aut reum absolvendum iubeat » [22]. Secundum has normas interpretandum videtur responsum datum a S. Congregatione de Propaganda Fide die 8 Julii 1774: « Non licere Patriarchae (maronit.) privare Episcopos sua diocesi, neque in totum eis adinere iurisdictionem, inconsulto Synodo Episcoporum. In reliquis posse contra eos procedere iuxta canonicas sanctiones » [23]. Non prohibitum erat Patriarchae irrogare censuras aliasque poenas minores Episcopis delinquentibus, servatis normis in hac re datis. Interdum sane querelae de modo arbitrario procedendi Patriarcharum auditae sunt et in casu talis querelae contra Patriarcham melchitam motae Romae deliberatum est, an conveniat decernere Episcopum non posse puniri a Patriarcha nisi cum interventu ceterorum Episcoporum vel saltem partis eorum. Responsum est die 15 Sept. 1777 a S. C. de Propaganda Fide: « Serventur canones Ecclesiae universalis et constitutiones synodales nationis graeco-melchitarum » [24].

Concilia recentiora vel explicite, vel implicite ad normas concilii Tridentini provocant, ita Concilium Sciarfense Syrorum (1888),

[22] Pars III, cap. IV, n. 33, *Collectio Lacensis*, col. 325.
[23] *Collectanea S. C. de Prop. Fide*, t. I, n. 506, p. 313.
[24] *Codificazione can. orient.*, *Fonti*, ser. I, t. XV, n. 673, cf. nn. 671 et 672.

Caput VII, art. iii [25], Concilium Alexandrinum Coptorum, Sectio III, cap. I, art. iii [26], Concilium Romanum Armenorum, num. 194. Nil mirum igitur quod in MP eaedem regulae confirmantur: In causis criminalibus maioribus Patriarcha cum Synodo processum instruere debet, Romano Pontifici, ferendae sententiae causa, transmittendum (cf. can. 17 § 1, 2°). Patriarcha insuper, ad scandalum vitandum, remedia opportuna interim adhibere potest. Causas criminales minores vero Episcoporum sibi subiectorum, Patriarchae cum Synodo iudicare competit (cf. ib. § 1, 1°). Id tantum notandum est, in fontibus anterioribus sermonem fuisse de synodo patriarchali seu omnium Episcoporum patriarchatus. In MP vero competentia iudicandi Episcopos tribuitur Synodo permanenti. De hac Synodo mox plura dicemus. Cur haec mutatio facta sit in nova lege, facile intelligitur. Convocare Synodum patriarchalem rarius tantummodo contingit, propter difficultatem omnes Episcopos congregandi et talem conventum debito modo praeparandi et habendi. Cum autem de criminibus puniendis agitur, mora non est admittenda. Ex altera parte Synodus permanens ita componitur ut non sit timendum ne partium studio indulgeat.

Animadvertendum quoque est quinam Episcopi subiiciantur foro patriarchali. Duplex condicio requiritur: 1) ut sint subiecti Patriarchae et 2) ut habeant domicilium vel quasi-domicilium in patriarchatu. Prior condicio facile intelligitur; nam Patriarcha potestatem iudicialem habent super illos tantum Episcopos qui suae iurisdictioni subiiciuntur. Requiritur igitur ut eiusdem ritus sint atque Patriarcha, saltem secundum ius vigens, et ad ipsum patriarchatum pertineant, non extra patriarchatum eparchiam habeant, uti archiepiscopus Leopoliensis Armenus. Altera condicio est ut Episcopus habeat domicilium vel quasi-domicilium in patriarchatu. Ita Episcopus qui sede sua non abdicata se in Status Foederatos Americae confert ibique quasi domicilium acquirit, quamquam ad patriarchatum pertinere pergit, tamen non convenitur coram tribunali Patriarchae sed sequitur regulas de Episcopis extra patriarchatus statutas. Hic sine dubio ratio habita est difficultatum quae actoribus pararentur ex praescripto contrario.

Quae de Episcopis Patriarchae subiectis statuuntur, aliqua ratione applicantur Episcopis subiectis Archiepiscopo. Aliquid vero breviter de hac figura dicendum est.

3. In antiqua Ecclesia titulus *Archiepiscopi* diverso modo tribuebatur. Vocabantur hoc nomine aliqui insignes Episcopi sive

---

[25] p. 213-4.
[26] p. 183 10).

propter meritum personae, ut S. Athanasius, sive propter sedis praestantiam [27]. A saeculo V titulus quoque ordinarius factus est Episcoporum qui Metropolitis non subiecti erant, sed neque alios Episcopos subiectos habebant, ut habebant Metropolitae. Hic Archiepiscoporum ordo medium igitur tenebat inter Episcopos comprovinciales et Metropolitas, atque Archiepiscopi autocephali dicebantur ideo quod non subordinabantur capiti (Metropolitae) sed immediate Patriarchae. Per multa saecula magnus numerus horum Archiepiscoporum in Ecclesia byzantina habebatur, sed paulatim hic titulus obsoletus evasit cum omnes Episcopi ad titulum Metropolitae ascendere niterentur ita ut in Ecclesiis graecis non iam relinquerentur qui gestarent titulum simplicis Episcopi. Perduravit vero usus dandi titulum Archiepiscopi Episcopis qui sedibus principalibus praesunt; apud dissidentes caput Ecclesiae autocephalae se Archiepiscopum dicere solet, sive est Archiepiscopus et Patriarcha, sive Archiepiscopus et Metropolita, v. g. Archiepiscopus et Metropolita Atheniensis.

Titulus Archiepiscopi in MP designat figuram peculiarem. Non Archiepiscopum « minorem » si ita fas est loquendi, seu Archeipiscopum honoris causa, ut apud Latinos omnes Metropolitae aliique certi Episcopi hunc titulum gestant, et interdum etiam similiter apud Orientales. Ex altera parte, ut ex canonibus apparet, non habet eandem potestatem atque Patriarcha, tamen talem quae sub pluribus respectibus similis est potestati Patriarchae. Ex can. 20 § 3 apparet archiepiscopalem dignitatem coniunctam esse cum sede metrorpolitana extra patriarchatus sita; non omnes autem Metropolitae tali potestate fruuntur, sed illi tantum quibus haec a Romano Pontifice aut a Synodo Oecumenica data, seu, si iam orta est antiquitus, agnita est. Non mirandum quod in MP figura Archiepiscopi non sub omni respectu definiatur, sed tantum quatenus respicit ius processuale. Hic praesertim videndum qua ratione Archiepiscopus foro privilegiato gaudeat vel forum peculiare constituat pro Episcopis sibi subiectis. Iamvero ad primum quod attinet Archiepiscopus non gaudet praerogativa Patriarchae de quo iudicare reservatur Romano Pontifice; sed regulas generales sequitur quae de Episcopis statutae sunt. Ex altera vero parte ei competit cum Synodo permanenti, processum instruere quod attinet ad causas criminales Episcoporum sibi subiectorum qui in archiepiscopatu domicilium vel quasi-domicilium habent, sed tantum si de causis criminalibus minoribus agitur; neque in his ferre potest sententiam nisi praevia Romani Pontificis delegatione. Causae cri-

---

[27] Amanieu, art. *Archeveque*, *Dict. de droit canonique*, t. I, col. 927 ss.; E. Herman, ibid., art. *Autocéphale*, col. 1475 ss.

minales vero maiores quae nempe poenam privationis officii aut depositionis minoris seu depositionis simplicis vel maioris seu degradationis secumferant omnino Summo Pontifici reservantur.

4. Hucusque locuti sumus de causis criminalibus, nunc de *causis contentiosis* dicendum. Patriarchas etiam in his causis iudicari a solo Romano Pontifice patet ex can. 15,3°. Episcopi vero pro constitutione hierarchica Ecclesiae ad quam pertinent, diversum forum in his causis habent. Etiam in his canonibus distinguuntur Episcopi qui Patriarchae vel Archiepiscopo non subiiciuntur, aut si subiiciuntur, domicilium vel quasi-domicilium extra patriarchatus vel archiepiscopatus habent, et Episcopi qui Patriarchae vel Archiepiscopo subiecti domicilium vel quasi-domicilium in patriarchatu vel in archiepiscopatu habent. Qui ad priorem speciem pertinent Episcopi sicuti Episcopi latini conveniri debent coram tribunalibus Sedis Apostolicae (c. 16, § 1, 1°). Qui vero ad alteram pertinent, pro diversitate causae forum diversum obtinent. Tres autem species tribunalium in MP nominantur. Aut iudicat ipse Patriarcha cum Synodo permanenti, aut Patriarcha solus vel cum duobus iudicibus ad normam can. 46 assumptis, aut tribunal patriarchale ad normam can. 85 constitutum. Episcopi autem de quibus loquimur, in causis contentiosis gravioris momenti, et si agatur de re pecuniaria, in illis in quibus agitur de summa vel re cuius pretium excedat triginta millia francorum aureorum, iudicantur a Patriarcha cum Eynodo permanente; in ceteris causis contentiosis Episcoporum iudicat Patriarcha sive solus sive cum duobus aliis iudicibus ad normam can. 46. Episcopi igitur semper iudicandi sunt a Patriarcha; non excluditur, ut liquet, delegatio alius personae quae eius vicem gerat. Sed hic ipsius personae Patriarchae vicem gerat oportet; non tantum in munere iudicandi eius substitutus sit, ut praeses tribunalis patriarchalis. Notandum quoque est can. 18 § 1, 1° competentiam ex valore rei desumptam introductam esse, sicuti in tribunalibus statalibus iam diu viget. Accuratior definitio competentiae Patriarchae iudicantis cum Synodo permanente relinquitur iudicio Synodi patriarchalis quae definire et, quoad fieri potest, recensere debet causas contentiosas Episcoporum gravioris momenti (§ 2).

Notandum quoque est extra patriarchatus Episcopos titulares in causis contentiosis non comprehendi can. 16 § 1, 1°; in patriarchatibus vero eos eadem ratione tractari atque Episcopos residentiales. Non enim conveniret eos hui subici foro Hierarchae loci; ex altera parte cum in Oriente non statim ad Sedem Apostolicam recurrendum sit quod incommodis non careret, propter ipsam

constitutionem hierarchiam patriarchatuum suadetur ut eorum causae contentiosae iudicentur a tribunali Patriarchae.

Quae can. 18 de competentia Patriarchae, cum vel sine Synodo permanenti praescripta sunt, secundum can. 20 § 1 intelligi debent etiam de Archiepiscopo et Synodo permanenti archiepiscopatus.

5. In can. 1557 § 1 sermo tantum est de Episcopis, in eodem can. § 2, 1° de Episcopis residentialibus. Commentatores vero CIC ex can. 215 § 2, 294 § 1 etc. deduxerunt etiam *Abbates et Praelatos nullius*, nec non *Vicarios* et *Praefectos Apostolicos*, itemque *Administratores Apostolicos, Vicarios Capitulares* nec non *omnes qui praesunt regimini* Episcopis esse aequiparandos; eos vero in causis criminalibus, si caractere episcopali careant, subici tribunalibus Sedis Apostolicae [28]. Idem ius non agnoverunt Vicariis Generalibus [29]. In MP haec expresse statuuntur in can. 16 § 1, 1° quatenus agatur de Hierarchis Patriarchae vel Archiepiscopo non subiectis, aut si subiiciantur, domicilium vel quasi-domicilium extra patriarchatum vel archiepiscopatum habentibus.

Diverso modo res se habet cum agatur de Hierarchis locorum Patriarchae vel Archiepiscopo subiectis. Hi, exceptis Syncellis, iudicari debent a tribunali ordinario sedis patriarchalis. Congruum est Syncellos iudicari a tribunali Ordinarii loci; excipiuntur Syncelli patriarchales, i. e. eparchiarum quae propriae sunt Patriarchae. Qui cum fere locum Patriarchae tamquam Hierarchae propriae eparchiae teneant, quasi Superiores tribunalis eparchialis habentur ideoque a tribunali sedis patriarchalis iudicari debent [30].

6. Codice I. C. iam stabilitum erat reservari tribunalibus Sedis Apostolicae iudicare Dioeceses aliasve personas morales ecclesiasticas quae Superiorem infra Romanum Pontificem non habent, uti religiones exemptas, Congregationes monasticas etc. (can. 1557 § 2, 2°). Auctores etiam certas peresonas physicas his adnumerandas esse iudicaverunt [31]. In MP haec norma servata est, omissis exemplis, et additis explicite personis « physicis quae Superiorem infra Romanum Pontificem non habent ». Id pro tota Ecclesia Orientali valet. Quodsi autem principium idem est, pro omnibus territoriis, applicatio pro natura territorii est diversa. Nam non paucae personae physicae vel morales quae extra patriarchatus Superiorem infra Romanum Pontificem non habent, in patriarchatibus subiiciuntur Patriarchae. Inter eas locum peculiarem obtinent

---

[28] F. Roberti, *loc. cit.*, p. 185.
[29] *ibid.*, nota 3.
[30] A. Coussa, *Epitome praelectionum de iure eccl. orient.*, pp. 379-383.
[31] F. Roberti, *loc. cit.*, pp. 186 s.

eparchiae, de quarum causis contentiosis iudicare est Patriarchae cum Synodo permanenti (can. 18 § 1, 2°). Ceterae personae physicae vel morales Patriarchae immediate subiectae conveniri debent coram tribunali sedis patriarchalis (can. 19, 2°), (exceptis controversiis ortis inter monasteria stauropegiaca non confoederata, in quibus Patriarcha libere iudicem nominat). Attentionem merentur peculiarem can. 19, 3° et 4°. Hic enim ab ordinario tribunali sedis patriarchalis iudicandae declarantur tum religiones iuris pontificii exemptione pontificia fruentes (exceptis monasteriis confoederatis iuris pontificii exemptione pontificia fruentia, quae a praeside confoederationis iudicantur, cf. can. 51 § 1) tum causae contentiosae vel criminales Superioris in religione iuris pontificii exemptione pontificia fruente qui in eadem religione Superiorem iudiciali potestate praeditum non habeat. Talis canon forte primo aspectu amirationem movere potest, cum subiiciat Patriarchis religiones vel Superiorem religiosum qui propter exemptionem pontificiam a potestate Patriarchae exempti habentur. Tamen animadverti debet differentia quae habetur inter Orientem et Occidentem. In Oriente Patriarcha habetur caput totius ritus ideoque etiam monachi ceterique religiosi eiusdem ritus ab eo pendere debent. Ex altera parte propter easdem rationes atque in Occidente conveniebat concedere religiosis libertates et immunitates quae earum progressui faverent. Non semper apparuit qua ratione haec duo componi possent. Benedictus XIV qui varia privilegia religiosis melchitis largitus est, noluit eos dici exemptos a potestate Episcoporum [32]. Ex can. citato apparet nunc in Oriente religiones iuris pontificii exemptione pontificia gaudentes admitti; sed propter condiciones peculiares Orientis Patriarcha certis praerogativis gaudet etiam quod exemptos huius generis atinet.

Notamus in fine quae in can. 19 de tribunali ordinario sedis patriarchalis statuuntur, non extendi ad tribunal ordinarium sedis archiepiscopalis, excepta num. 2 quod attinet ad Hierarchas locorum.

II. Postquam in tit. I CIC sermo fuit de foro competenti, tit. II de variis tribunalium gradibus et speciebus agitur. Quae de tribunali ordinario primae instantiae in can. 1572-1593 dicuntur, maxima ex parte in MP transierunt. Mutationes vero graviores inveniuntur in cap. II *de tribunali ordinario secundae instantiae,* ne-

---

[32] Cf. constit. « Demandatam » § 20 et Epistulam et Instructionem S. C. de Propaganda Fide, 3-5 aprilis 1784, *Codificazione can. orient.* ser. I, t. XV, nn. 400, 403; A. Coussa, *Epitome praelect.* ... t. II, 1941, n. 142, p. 124.

que mirum cum diversa constitutio hierarchica Orientis diversam hierarchiam tribunalium secum ferat. Ut iam ante notavimus, etiam hic duplex ordo servatur; *extra patriarchatus et archiepiscopatus* idem ius viget atque in Ecclesia latina. A tribunali Episcopi comprovincialis appellari debet ad Metropolitam, a causis prima instantia pertractatis coram Metropolita aliove Hierarcha loci qui Superiorem infra Romanum Pontificem non habet, appellatio fieri debet ad tribunal ab ipso stabili modo cum approbatione Sedis Apostolicae electum. In tertia instantia causa agitur coram tribunalibus Sedis Apostolicae.

Ordo differt vero *in patriarchatibus et archiepiscopatibus*. Quod hodie servatur ex evolutione historica explicari debet. Antiquis temporibus a sententia Episcopi appellatio fiebat ad Metropolitam, a sententia data a Metropolita in secunda instantia ad Patriarcham. Ita tres instantiarum gradus in ipso Oriente habebantur. Posterioribus temporibus, obsoletis praerogativis Metropolitarum, a sententia Episcopi directe et immediate ad tribunal sedis patriarchalis appellatio dirigebatur. Quid de tertia instantia? Considerari quoque debet causa quae in prima instantia coram tribunali sedis patriarchalis acta est. Iamvero in can. 73 statuitur, ut a tribunali Patriarchae vel Archiepiscopi iudicante in prima et secunda instantia appellatio fieri possit ad Sedem Apostolicam vel ad alios iudices a Patriarcha vel Archiepiscopo nominatos (§ 1). Aliis verbis Patriarcha causam committere quoque potest alii iudici seu alii Collegio trium iudicum ex ordine designatis ad tribunal sedis patriarchalis pertinentibus. Quoties vero ipse Patriarcha vel Archiepiscopus partes iudicis per se egit, appellatio interponi debet ad Sedem Apostolicam. Nam idem iudex bis eandem causam videre non potest neque de sententia a Patriarcha lata iudices inferiores iudicium ferre possunt.

Alii quidam casus in can. 72 considerantur: a) a *tribunali eparchiae Patriarchae vel Archiepiscopi propriae* (et a tribunali locorum patriarchatus vel archiepiscopatus ubi eparchiae erectae non sunt; nam haec illi in hac re aequiparantur), appellari debet ad Patriarcham vel Archiepiscopum, nisi ipse Patriarcha vel Archiepiscopus partem iudicis in tribunali eparchiae suae egerit. Hic non interponitur appellatio ad tribunal metropolitanum, cum non convenire videatur ut appelletur a sententia nomine Patriarchae data ad inferiorem iudicem (quamquam id obtinere potest in causa tractata in prima instantia coram Metropolita extra patriarchatus). b) a *tribunali regionali* seu eo quod pro pluribus eparchiis erectum est (can. 38), appellatio fieri debet iuxta casus, ad Patriarcham, ad Archiepiscopum vel ad Metropolitam. c) A *tribunali unico plurium*

rituum ad quod constituendum locorum Hierarchae variorum rituum iurisdictionem in eodem territorio intra patriarchatus obtinentes inter se convenerunt (can. 39), appellatio fieri debet ad tribunal designatum a Patriarchis partium diversi ritus in causa. Consentaneum enim est appellationem fieri ad unum ex Patriarchis; cum autem ex ipsa rei natura principium quo determinetur quis ex illis adeundus sit non appareat, id ipsorum consensui relictum est.

III. Cum ageremus de foro competenti Episcoporum, iam in canonibus invenimus mentionem tribunalis sedis patriarchalis et Synodi permanentis. De his CIC, ut manifestum est, tacuit, cum non habeantur in iure latino. Fieri autem non potuit quin in MP opportunae de his normae stabilirentur.

Ita in can. 85 statuitur obligatio erigendi in curia patriarchali *tribunal patriarchale,* a tribunali eparchiae Patriarchae propriae distinctum (§ 1). Cum enim ad hoc tribunal tamquam tribunal appellationis pleraeque causae deferantur, oportet illud melius quam tribunalia eparchialia instructum esse et maiore in toto patriarchatu consieratione gaudere. Cum autem sive propter difficultatem habendi viros doctrinae soliditate et peritia insignes sive propter sumtpus necessarios desiderandum sit ne numerus officialium nimis crescat, permittitur ut, exceptis iudicibus, auditoribus atque promotore iustitiae eaedem personae in utroque tribunali adhiberi possint (§ 3). Ceterum semper viget praescriptum can. 35: « Qui causam vidit vel in eadem causa operam praestitit in uno iudicii gradu, nequit in alio eandem causam iudicare aut partem assessoris agere ».

Graviora sunt quae in MP statuuntur de *Synodo permanenti.* Quae can. 86-91 dicuntur vere nova sunt in iure canonico Orientalium catholicorum.

Non quasi ipsa Synodus permanens ignota sit traditioni orientali. Antiquis Ecclesiae temporibus ortum habuit. Romani Pontifices ad graviora negotia tractanda Episcopos Urbi proximos et alios in Urbe degentes ad synodum convocabant. Similiter fiebat in partibus Orientis: Antiochiae praesertim et Hierosolymis idem usus per plura saecula viguit [33]. Nullibi autem haec Synodus maiorem celebritatem nacta est quam Constantinopoli. Sub nomine « synodus endemousa » in historia ecclesiastica magnum momentum habuit [34]. Titulus postea non bene intellectus latine synodi perma-

[33] J. Zhishman, *Die Synoden und die Episkopalämter in der morgenländischen Kirche*, Wiennae 1867, p. 4 nota 7).

[34] E. Herman, *Appunti sul diritto metropolitico nella Chiesa bizantina*, *Orientalia Christiana Periodica*, t. XIII (1947), pp. 523 ss.

nentis voce redditus est. Recentioribus temporibus in pluribus Ecclesiis dissidentibus constituta est; apud catholicos vero usque ad id tempus non existebat. Motu proprio antiqua haec traditio synodus permanentis instaurata est.

Ubi synodus permanens constituta est, eius competentia non limitatur ad iudicia, sed comprehendit omnes partes regiminis ecclesiastici. Cum MP tantum de potestate iudiciaria eiusque exercitio agat, hic de Synodo permanenti eatenus tantum sermo est quatenus tribunal ecclesiasticum est.

Synodus permanens componitur Patriarcha et quatuor Episcopis; ex quibus duo residentiales per vices ratione antiquioris ordinationis episcopalis determinantur ad quinquennium. Absoluto quinquennio eorum locum suscipiunt alii duo qui ratione antiquitatis ordinationis episcopalis immediate sequuntur. Ceterorum Episcoporum alter libere nominatur a Patriarcha, etiam inter Episcopos titulares. Alter ab Episcopis Patriarchae subiectis eligitur. Etiam hic titularis Episcopus esse potest. Sive hic sive ille iterum assumi potest ad ălterum quinquennium si ita placet ei qui eos elegit. Eodem tempore ac modo designandi sunt Episcopi qui vel electum a Patriarcha vel electum ab Episcopis, impeditos, substituunt. (can. 87, §§ 1-3). Ultima § huius canonis definitur qui Synodi permanentis sodales esse non possint. Apparet in MP studium componendi principium obiectivum designationis, quo sodales automatice si ita dicere fas est, sine electione, designantur et principium subiectivum quo voluntate electorum determinatur.

Can. 88 ordinatur modus substitutionis, can. 89 confirmatur competentia Synodi permanentis etiamsi eodem tempore Synodus patriarchalis vel electionum celebretur. Ubi Synodus permanens constitui non possit, ob gravem causam quae accuratius non definitur, sed esse potest v. g. deficientia numeri sufficientis Episcoporum, ut nostris temporibus in patriarchatu Alexandrino Coptorum, Sede Apostolica praemonita, Consilium patriarchale convocari potest, quod vices agat Synodi permanentis et duos tantum Episcopos, alterum ordinatione episcopali antiquiore inter Episcopos a Patriarcha dependentes, alterum ab Episcopis residentialibus electum comprehendit (can. 90).

Quae can. 85-90 praescripta sunt, can. 91 servanda dicuntur de Synodo permanenti in archiepiscopatibus, de Consilio archiepiscopali et de tribunali archiepiscopali.

IV. Innovationes MP contentas quas hucusque vidimus, nituntur praesertim diversa constitutione hierarchica Occidentis et Orientis. Habentur vero aliae *innovationes et differentiae* inter

utramque legem quae non peculiari indole iuris ecclesiastici orientalis explicandae sunt, sed *progressum generalem iuris intendunt.*

Hic imprimis loquendum est de Capite IV Partis I: « De modis evitandi iudicia ». In CIC hi canones ponuntur post absolutos omnes canones « de iudiciis in genere », sub Sectione II: De peculiaribus normis in certis quibusdam iudiciis servandis (= can. 1925-1932). Quamquam hic quoque ordo probabilibus argumentis defendi possit, auctori MP magis placuit loqui primo de modo evitandi iudicia et secundo de ipsis iudiciis. Iudex primo operam dabit componendi controversiam sine iudicio; quod si incassum cesserit, ad processum veniendum. In priore huius Capitis articulo: « De transactione » parvae tantum mutationes factae sunt; eo maiores autem in altero articulo: « De compromisso in arbitros ». Id iam externe apparet; nam in CIC haec materia 4 canonibus absolvitur, in MP vero 25. Porro in can. 1930, qui ad can. 1926 remittit, praescribitur ut serventur normae statutae a legibus civilibus. Hac praescriptione omissa, in MP ipso normae de compromisso in arbitros statuuntur. Hac ratione sine dubio melius intentio iuris ecclesiastici in hac materia servatur.

Nostrum non esse hic commentarium singulorum canonum dare; aliqua tamen adnotare placet.

Ex comparatione facile apparet in definiendis canonibus adhibitos fuisse « Formam Novi Ordinis Iudiciarii et Codicis processualis Status Vaticani » (Progetti di Nuovo Ordinamento Giudiziario e di Codice di Procedura Civile) et « Codicem iuris processualis » italicum. (Codice di Procedura civile). Tamen MP non in omnibus cum his convenit. Attentionem meretur quod in MP omittitur can. 1929 CIC et omnis mentio « arbitratorum » ut nuncupantur, qui de bono et aequo controversiam pertractant et transigunt; sed neque partes arbitris hanc facultatem concedere valent. Hac in re MP severius quam leges citatae statuit. (Cf. Progetti, art. 730 § 2; Codice di Procedura Civile, art. 822). In aliis pro natura rei partibus eorumque arbitrio limites latius patent. Ita in modo designandi arbitros (can. 102 § 1); in definiendo rationem procedendi (can. 107 § 1); in statuendo termino intra quem sententia proferenda est (can. 109 §§ 1 et 2; in admittenda appellatione (can. 120) etc.

Alia tribunali quod competens est ad causam definiendam in primo gradu, alia tribunali loci, ubi sententia prolata est, attribuuntur. Prius intervenit in omnibus vel nonnullis arbitris seligendis, nisi partes aliter convenerint (can. 102); idem tribunal adeundum est ab arbitris qui ipsi quavis coercitiva potestate carent, ut de poenis infligendis decernat (can. 107 § 2); dissidenti-

bus partibus de prorogatione termini proferendae sententiae a partibus vel a lege constituti, hanc decernere potest (can. 109); excepta sententiae correctione, de iuris remediis contra sententiam videt (can. 114). Ubi vero de sententia arbitrali agitur, intervenit tribunal loci in quo haec data est. Ita in can. 112 § 1 et 2: Sententia ab arbitris exarata ad cancellariam tribunalis eparchiae ubi sententia data est, deponi debet et vicarius iudicialis decretum confirmationis conferet; can. 115: de aliis iuris remediis contra sententiam videt iudex qui competens est ad causam ab arbitris definitam in primo gradu iudicandam, sed sententiae correctio de qua in can. 402 § 1 petenda est a iudice loci in quo sententia data est; can. 120: ad eum quoque appellatio a sententia arbitrali proponenda est; et can. 122 § 2: ad Hierarcham loci in quo data est sententia pertinet quoque executio nisi partes alium exsecutorem designaverint. Ex his manifestatur MP non velle subtrahere compromissum iurisdictioni iudicis qui competens est ad causam iudicandam; ex altera parte omnino opportunum videtur comittere sententiae executionem Hierarchae loci in quo prolata est, ideoque convenit tribunali huius loci tribuere quae ad ipsam sententiam confirmandam, corrigendam, revidendam pertinent.

V. Secundum caput quod vere novum dici debet est *Caput de iudicio contentioso coram unico iudice*. Hi canones sine dubio praesertim utiles sunt in Ecclesia Orientali; nam cum numerus sacerdotum sit potius restrictus, omnia quae ad processum faciliorem et expeditiorem reddendum conferunt, libenter recipiuntur; tamen considerationes quae ad hoc additamentum componendum tribuerunt, vim quoque generaliorem habent.

Primo videndum est quae causae subiaceant iudicio unius iudicis. Si iam in CIC graviores causae tribunalibus collegialibus reservantur, id vel magis fit in MP. In utraque lege (MP can. 46 et CIC can. 1576 § 1, 1°) tribunali collegiali trium iudicum reservantur 1) *causae contentiosae* a) de vinculo sacrae ordinationis; b) de vinculo matrimonii firmo can. 498; c) de iuribus aut bonis temporalibus cathedralis ecclesiae. In MP autem adduntur ad has causas non solum causae de oneribus sacrae ordinationi adnexis et de separatione coniugum, sed etiam d) de statu personarum, de natalibus, legitimatione prolis, de iuribus et praecipue de dote vel de alimentis a validitate matrimonii dependentibus; f) de iure fundationis seu patronatus ad personam moralem spectante; g) de re patrimoniali cuius pretium excedit summam decem milium francorum aureorum.

Eaedem quoque *causae criminales* quae secundum CIC can. 1576 § 2, 2° reservantur tribunali collegiali, enumerantur quoque in can. 46, § 2, 1° MP, hac tantum statuta differentia, quod in MP omnes causae reservantur tribunali trium iudicum, etiam causae de delictis quae depositionis minoris seu depositionis simplicis, privationis perpetuae habitus ecclesiastici, vel depositionis maioris seu degradationis poenam important; nempe eae quae secundum CIC pertractanda sunt coram tribunali quinque iudicum. Ex his apparet ambitum causarum quae coram unico iudice tractari possunt, in MP limitari. Omnes causae quae momentum peculiare habent sive ratione sacramenti, ut ordinis vel matrimonii, sive ratione status personalis, sive ratione valoris et pretii rei, reservantur tribunali collegiali. Ita aditus aperitur normis quibus processus coram unico iudice facilior simpliciorque redditur.

Numerus personarum qui in causa interveniunt, limitatur: « Partes defendere se valent per se ipsas vel per unicum advocatum » (can. 454). « Paritibus non licet plures quam quatuor vel quinque testes adducere » (can. 4551). Termini breves sunt: « Intra triduum ab exhibita petitione iudiciali, iudex praecipere debet communicari exemplar eius reo (can. 457). Hic inter decem dies respondere debet, actori ad replicandum idem terminus concedi potest (can. 458). Elapsis his terminis iudex partes citet ut coram se compareant, adsignato termino non infra decem nec supra triginta dies (can. 459). In audientia probationes colliguntur et statim in eadem audientia proceditur ad discussionem oralem (can. 461 et 462). Fine discussioni orali imposito, si iudex ex actis et probatis censeat causam sufficienter instructam, poterit sententiam vel statim pronuntiare vel eandem differre, non tamen ultra tres dies (can. 463). Facultas fit iudici, si ita necessarium ducit, alterarum statuere audientiam (can. 464). Sententiae textus quamprimum edendus est, ad summum intra quindecim diec (can. 467). Ex omnibus his apparet studium excludendi dilationes inutiles et expeditam reddendi administrationem iustitiae, quod tantum confert ad bonum commune.

VI. Inter partes quae in MP amplius tractantur quam in CIC, ultimo loco dicendum est *De iudicio criminali.* Iam ex ipsa divisione in MP adhibita, apparet maius momentum his canonibus in nova lege tribui. In CIC in Sectione I Partis I quae inscribitur: « De iudiciis in genere » (can. 1556-1924) simul agitur de iudicio contentioso et de iudicio criminali, ita tamen ut attendatur imprimis ad iudicium contentiosum. Aliquae normae de iudicio criminali adduntur dein in Tit. XIX posito sub Sectione II: « De pecu-

liaribus normis in certis quibusdam iudiciis servandis ». In MP contra, Pars I « De iudiciis in genere » finem habet, postquam sermo fuit de actionibus et exceptionibus (5-225). Secundae parti: « De iudicio contentioso » (226-452) opponitur tertia Pars: « De iudicio criminali » (507-576). Etiam ex numero canonum manifestatur maior consideratio huic parti data. In CIC habentur 27 canones, in MP 70; imo si cap. II « De ipso iudicio criminali » respicitur, 5 canonibus CIC respondent in MP 48. Tali ampliore tractatione obtinetur non parvus progressus claritatis et exactitudinis.

VII. Praeter has additiones et mutationes maiores in MP non paucae breviores inveniuntur ex quibus aliqua exempla hic tantum lectori praebemus.

1. In nonnullos canones *recepta sunt responsa Sedis Apostolicae,* praesertim Pontificiae Commissionis ad canones CIC authentice interpretandos. Ita can. 28 MP (= 1565 CIC) § 1 declaratur forum contractus adiri posse, *nisi pars e loco discesserit;* can. 416 (1890): ad tribunal ad quod interposita est appellatio, acta *iudicialia* — non sola acta *causae* — transmittenda sunt; can. 430 (1903): *ne causae separationis coniugum quidem* transeunt in rem iudicatam; can. 478 (1971) § 1, 1°: coniuges inhabiles sunt ad accusandum si ipsi fuerint impedimenti *vel etiam alia ratione, nullitatis matrimonii* causa *directa et dolosa;* ibid. § 3: in causis de nullitate matrimonii, ut acatholici, sive baptizati sive non baptizati, partes actoris agere queant, indigent facultate impetranda a S. Congregatione S. Officii; can. 497 (1989) § 1: sententiae in causis matrimonialibus... retractari semper poterunt... *non autem ab eodem tribunali vel ab alio eiusdem gradus...;* can. 498 (1990): Ut Hierarcha loci, sollemnitatibus recensitis praetermissis matrimonii nullitatem *sententia* declarare possit... satis est ut ex certo et authentico documento.. constiterit existere impedimentum... simulque pari certitudine, *ex certo et authentico documento vel etiam alio legitimo modo habita,* apparuerit dispensationem super his impedimenti datam non esse...

2. Aliae mutationes idcirco introductae sunt ut solvant *dubia quae* de mente CIC ortae erant. Ita in can. 16 § 1, pr. legitur: «... coram tribunalibus Sedis Apostolicae *conveniri* debent » (cf. CIC can. 1557 § 2: « Tribunalibus... reservatur iudicare »). Promulgato CIC Card. Lega iudicavit personas in hoc canone enumeratas semper coram tribunalibus Sedis Apostolicae iudicandos esse, sive actores sunt, sive conventi [35]. E contrario huic quoque canoni

[35] M. Card. Lega, *Commentarius in Iudicia ecclesiastica*, t. I, Romae 1938, p. 36, n. 2.

alii applicaverunt principium generale: « Actor sequitur forum rei » [36]. In MP haec altera sententia recepta est. (Item dicendum sine dubio de can. 17, 18, 19, quamquam, ob externas rationes forte, modus dicendi minus clarus quam in can. 16).

In can. 189 (1672) § 1 dicitur ius habere obtinendi a iudice rei sequestrationem qui *probabilibus saltem argumentis* ostenderit se super aliqua re ab alio detenta ius habere sibique damnum imminere nisi res ipsa custodienda tradatur. Similiter in can. 413 § 2 (1887) definitur appellationem incidentalem fieri posse *intra terminum peremptorium decem dierum a die quo ipsi appellatio prirncipalis notificata est.*

In can. 204 (1684) § 1, formula CIC mutata, accuratius stabilitur qui actionem ad rescissionem actus positi ex metu gravi et iniuste incusso vel ex dolo proponere possit. Canones 226 et 227 adiuncti sunt ut accuratius definiatur quid requiratur ut iudex causam cognoscere vel, introducta causa, ex officio procedere possit.

3. Aliae mutationes eo tendunt ut *modum dicendi magis accuratum* proponant, v. g. nunc dicitur in can. 9 § 1 « utrum potestas delegata fuerit singillatim an collegialiter exercenda » (can. 205 § 1 CIC: « utrum delegatio facta fuerit in solidum an collegialiter.. »); item in § 2.

In can. 1729 § 2 CIC sermo est de iudice qui « quod ad se attinet, nihil *excipiendum* putaverit ».. In MP can. 251 § 2 dicitur, reservata hac voce artis partibus: « si iudex non contradicat ».

In can. 253, 1° MP scriptum est « si praeter rem petatur foenus », correctas verbis can. 1731, 1° CIC: « si in locum rei petatur pretium, foenus aut aliquid ».

Huc referri potest quoque quod MP generatim, ubi de interventu tribunalis superioris sermo est, loquatur de tribunali appellationis v. g. in can. 125 § 3 (1610) 127, (1612) §§ 1 et 2, 129 § 2 (1614), 130 § 3 (1615), 136 § 1 (1709), 410 § 1 (1884), 426 (1899) etc. correcta aliquatenus terminologia CIC minus constanti (Sed vide can. 232 = 1710 CIC, ubi distinguitur « Hierarcha cui tribunal subiicitur » et « tribunal appellationis »).

4. In aliquibus canonibus MP *amplectitur solutionem paulo diversam a CIC,* vel *novam quandam normam* addit in re non considerata a Codice I. C.

Ita in MP iudici maior facultas fit procedendi *ex officio* in colligendis probationibus aliisque actibus iudicialibus. Compertum sane est processum contentiosum constitui inter partes et partium

---

[36] F. Roberti, *loc. cit.*, p. 187; S. Goyeneche, *De Processibus*, t. I, Romae s d., p. 41.

esse probare sua asserta. Tamen boni publici quoque interest quod iudicia secundum veritatem fiant et non propter experientiae defectum vel dolum partis astutioris pars innocens succumbat. Tales consierationes quae iam in foro civili ortae erant, etiam in MP vim habuerunt. Ita in can. 1619 statuitur: « Si actor pro re sua probationes quas afferre posset, non afferat vel reus exceptiones sibi competentes non opponat iudex ne suppleat [37]. « In MP can. 134 § 1 vero adduntur in principio verba: « Nisi lex aliud caveat »; in fine vero: « excepto casu evidentis negligentiae vel doli partium, vitandae iniustae sententiae causa ». Congruit cum hoc canone additamentum factum ad can. 1742 § 2 (= MP 264 § 2) in quo iudici facultas fit interrogandi partes de factis quae non publice interest ut extra dubium ponantur, ex officio non solum ut illustretur probatio adducta, sed etiam « ne iniustam ferat decisionem propter evidentem partium negligentiam vel dolum ». In can. 281 (1759) § 3 in hoc casu ei ex officio testes inducere permittitur. Secundum can. 347 (1824) § 1 etiam ex officio decernere potest an et quomodo documenti exhibitio a parte recusata facienda sit. In can. 390 (1866) § 2 admittitur moderata disputatio coram iudice... « si eam iudex utilem censeat vel utraque pars postulet ». In CIC legitur: « si, alterutra vel utraque parte postulante, iudex eam utilem censeat atque admittat.

Res iudicata secundum can. 1904 § 2 « facit ius inter partes et dat exceptionem ad impediendam novam eiusdem causae introductionem ». Secundum can. 431 vero « facit ius. et impedit *vel officio iudicis* vel exceptione novam eiusdem causae introductionem ». In can. 443 MP (1916) addita est § 3, secundum quam: « advocatus aliusve cui gratuitum patrocinium commissum sit, si munus suum debita diligentia non exerceat, ad illius observantiam a iudice revocandus est, ad instantiam partis cuius intersit vel promotoris iustitiae *aut etiam ex officio* ». In canone 160 § 2 repetuntur quae can. 1645 § 4 CIC praescribuntur de destruendis epistulis quae nihil ad causae meritum conferunt et etiam subscriptis quae sint certo calumniosae, aditur vero: « nisi iudici ob peculiares rationes aliud videatur ».

Si his canonibus maior libertas interveniendi ex officio iudici tribuitur, aliis canonibus melius providetur promotori iustitiae et defensori vinculi, praesertim can. 57-62, 64 quibus praescripta can. 1586 ex parte melius proponuntur, ex parte novis augentur ita ut eorum munus et interventus clarius circumscribantur.

---

[37] Quantam potestatem interveniendi ex officio in CIC iudici iam concessa sit, apparet ex elencho facto a F. Roberti, *loc. cit.* p. 504-505.

In can. 318 § 2 (1795) accuratius indicantur quae requiruntur ut quis ad munus periti assumi possit. In can. 432 § 1 (1905) adduntur termini inter quos remedium extraordinarium restitutionis in integrum sive a minoribus sive a maioribus aetate aut a personis moralibus peti possit.

In can. 26 § 2 determinatur forum iudiciale eius cuius nec domicilium nec quasi-domicilium nec locus commorationis notus est. Can. 1561 de eo silet.

Secundum can. 192 (novus) iudex potest ei cui sequestrationem rei vel inhibitionem exercitii iuris concedit, praeviam imponere cautionem de damnis, si ius suum non probaverit, resarciendis. Can. 194 et 195 (novi) potestas fit iudici providendi interim necessariae praestationi alimentorum si petitio ad obtinendam provisionem ad hominis sustentationem facta est.

His exemplis alia adiungi possunt; sed quod in animo habuimus, illustrare aliquatenus nempe mutationes quas MP in textu CIC factae sunt, iam nobisi satis obtinuisse videmur. Quamquam igitur nova lex pro Orientalibus data in plerisque sequitur CIC, tamen sive propter adiuncta peculiaria Orientis sive propter scientiae progressum non pauca nova introduxit; ex quibus plura aliquando in ius latinum quoque assumptum iri exspectari potest. Hac ratione a Motu proprio magnum debitum quod adversus CIC habet, aliquatenus restituetur.

Aemilius Herman S. J.

DE SEPULTURA ECCLESIASTICA COMMUNISTARUM

(Can. 1240 par. 1 et Decretum S. Officii 1 julii 1949)

Sunt qui putant vi Decreti S. Officii diei 1 julii 1949 sepulturam ecclesiasticam negandam esse *omnibus* communistis [1]; alii autem aliter sentiunt affirmantes eam communistis sive gregalibus sive excommunicatis concedendam esse [2]. Et sic in praxi, dum quidam communistis denegant, quidam autem eis concedunt ecclesiasticam sepulturam.

Quid dicendum faciendumque?

In decreto S. Officii diei 1 julii 1949 *nil de sepultura ecclesiastica.* In ipso habentur definitiones declarationesque quaedam quoad doctrinam communismi activitatemque communistarum (n. 1); expresse quaedam prohibentur actiones, scilicet « nomen dare vel favorem praestare partibus communistarum » (n. 1), « edere, propagare vel legere libros, periodica, diaria vel folia, quae doctrinae vel actioni communistarum patrocinantur, vel in eis scribere » (n. 2); et qui talia scienter et libere posuerint, indigni ad sacramenta declarantur (n. 3); tandem censura latae

---

[1] « Dopo il decreto del S. Ufficio circa gli aderenti al Comunismo (omissis) si può e deve concludere che il can. 1240 par. 1 è da applicarsi ai comunisti di cui il decreto del S. Ufficio nelle sue risposte ad 3um e ad 4um » (A. Boschi, *Funerali ai comunisti,* in *Perfice Munus!* n. 3, 1950 p. 75).

[2] « Anche qui temo si stia per uscire dalla legge e da consuetudini che possono considerarsi come legge o quasi: (omissis) ora il decreto contro il Comunismo colpisce due specie di comunisti: quelli che abbracciano la dottrina materialistica e anticristiana del Comunismo e sono scomunicati e quelli che hanno dato il nome a partiti comunisti..... Ora possiamo affermare che *nè gli uni nè gli altri vanno per sè privati della sepoltura ecclesiastica.*

a) Lo scomunicato sarà ben difficile sia colpito da una sentenza che lo dichiari tale o venga come tale condannato. Ma senza questa sentenza il codice non lo priva della sepoltura ecclesiastica (can. 1240 par. 1) (omissis).

b) Quanto agli altri comunisti di cui i numeri 1, 2, 3, del decreto sopra citato si deve dire che ad essi pure si può e quindi si deve concedere la sepoltura, sebbene peccatori pubblici e manifesti e quindi esclusi dai sacramenti. Eccone la ragione:

E' avvenuto, per forza della consuetudine, che appunto anche i peccatori pubblici e manifesti vengano sepolti coi riti della Chiesa. Coloro che abitualmente lasciano la Messa festiva e la Pasqua, coloro che dovunque e continuamente bestemmiano ecc. ecc. non vengono privati della sepoltura ecclesiastica.

Presso di noi un solo genere di peccatori pubblici e manifesti è privato della sepoltura ecclesiastica: i concubinari che non si siano convertiti in morte ».

(Notificazione dell'Archidiocesi di Firenze, pubblicata nel *Bollettino,* riportata da *Settimana del Clero* - 30 - 9 - 1949; cfr. *Perfice Munus!* (2) 1 - 2 - 1950 n. 3 p. 77).

sententiae speciali modo sedi apostolicae reservata decernitur iis qui doctrinam materialisticam et antichristianam profitentur, defendunt vel propagant (n. 4).

Nihil proinde in praefato decreto directe seu explicite de sacramentalibus. Ex hoc tamen silentio nullum erui potest argumentum ad solutionem quaestionis propositae inveniendam.

Ad quaestionem enim solvendam comparationem instituere oportet inter ea quae in decreto quoad communistas habentur et normam iam in Codice promulgatam circa privationem ecclesiasticae sepulturae (can. 1240 par. 1).

Statuit can. 1240 § 1. « *Ecclesiastica sepultura privantur,* nisi ante mortem aliqua dederint poenitentiae signa:

1) *Notorii apostatae a christiana fide,* aut *sectae haereticae* vel *schismaticae* aut *sectae massonicae aliisve eiusdem generis societatibus notorie addicti;*

2) *Excommunicati vel interdicti post sententiam condemnatoriam vel declaratoriam;*

3) (omissis)

4) (omissis)

5) (omissis)

6) *Alii peccatores publici et manifesti.* »

Decretum autem S. Officii descriminat *gregales* communismi seu eos qui libere et scienter communistarum partibus nomen dederunt vel favent (de quibus nn. 1, 2, 3, decreti) ab iis qui affecti sunt excommunicatione, utpote apostatae a fide catholica, quia vel profitentur vel defendunt vel propagant doctrinam materialisticam et antichristianam (de quibus n. 4 decreti).

Attento decreto S. Officii collato cum citato can. 1240 par. 1 est ne *omnibus* communistis deneganda ecclesiastica sepultura vel discrimen illud, quod decretum statuit, etiam in casu valet ut tantum communistis excommunicatis sit deneganda non autem aliis?

Qua ratione, si omnibus vel etiam tantum excommunicatis deneganda sit, qua ratione, quaeritur, seu cuinam personarum cathegoriae — cum plures et taxative statutae sint in citato canone — recensendi sunt communistae, quibus, in casu, deneganda esset sepultura ecclesiastica?

In casu enim certa extare deberet norma juridica, cum « omnes baptizati sepultura ecclesiastica donandi sint, nisi eadem *a jure expresse* priventur » (can. 1239 par. 3)[3].

Normae, quae urgendae in casu videntur, hae esse possunt:

---

[3] Cfr. Wernz-Vidal *Jus Canonicum*, T. IV vol. 1 (ed. 1934 Romae) p. 699.

1) Quia « *Notorii apostatae a christiana fide* » (n. 1 cit. can. 1240 par. 1).

Certe ad normam can. 1240 par. I privari debent ecclesiastica sepultura notorii apostatae a fide christiana, sed *primo* ex hac norma patet quod in casu deneganda esset tantum communistis *excommunicatis* non autem *gregalibus* seu iis de quibus in nn. 1, 2 et 3, cum *tantum* ii, de quibus in n. 4, dicantur *apostatae*, non autem alii. *Secundo* communistae excommunicati seu ii qui doctrinam materialisticam et antichristianam profitentur sunt ne « *notorii apostatae a fide christiana* »?

Decretum S. Officii *vocat* communistas, qui doctrinam materialisticam et antichristianam profitentur, defendunt vel propagant, apostatas a fide *catholica* (n. 4), non autem apostatas a fide *christiana*. Apostata a fide catholica est idem ac apostata a fide christiana? Si apostata a fide catholica non sit eadem res ac apostata a fide christiana et si terminus adhibitus a S. Officio (apostata a fide catholica) non sit comprehensivus termini can. 1240 par. I (apostata a fide christiana), evidenter concludi nequit pro privatione sepulturae ecclesiasticae communistis de quibus in n. 4 seu excommunicatis, cum norma juridica, in casu urgenda, videatur deesse.

Ad normam can. 1325 par. 2 est *apostata* qui post receptum baptismum, nomen retinens christianum, *a fide christiana totaliter recedit*. Non requiritur proinde transitus ad aliquam sectam [4], sed sufficit et necessarius est totalis recessus a fide christiana; quare ex denegatione alicuius ex veritatibus fide divina et catholica credendis non sequitur apostasia sed tantum haeresis et non fit apostata sed tantum haereticus qui illas veritates negat; pariter qui a fide catholica tantum recedit ad normam canonis non apostata a christiana fide dicendus est, cum fides christiana latius pateat quam catholica fides et apostasia a fide catholica minus pateat quam apostasia a christiana fide [5].

Qui recedit a catholica fide est utique apostata a fide *catholica*, non autem apostata a fide *christiana*, cum adhuc aliquam christianam veritatem retinere possit, et quousque *totaliter* ab ea non recedat, nequit dici apostata a fide christiana, etsi iam sit apostata a fide catholica seu haereticus.

Cum autem can. 1240 par. I mandet ut notorii apostatae a fide christiana priventur ecclesiastica sepultura [6] et cum ad nor-

---

[4] Wernz-Vidal, *Jus Canonicum*, T. IV vol. II Romae, 1935 p. 13 n. 621.

[5] I. Chelodi, *Jus Canonicum de personis*, ed. II, 1942, p. 457.

[6] « Requiritur apostasia a fide christiana, nec sufficit a sola fide catholica, nisi adscriptio ad sectam habeatur ». M. Conte a Coronata, *Institutiones Juris Canonici*, vol. II° ed. Marietti 1949, p. 131.

mam can. 1325 par. 2 apostatae a fide christiana sint tantum ii qui recedunt a christiana fide non autem qui recedunt a fide catholica et, tandem, cum decretum S. Officii appellet eos, qui doctrinam materialisticam et antichristianam profitentur tantum apostatas a fide *catholica* non autem apostatas a fide *christiana,* conclusio, juridice statuenda, videtur in casu haec esse: communistis etiam excommunicatis non deneganda est sepultura ecclesiastica *quia* in decreto S. Officii non dicuntur apostatae a fide christiana; si ipsis deneganda sit, ob aliam rationem, seu alia norma juridica, in casu, invocanda erit, non autem praefata.

Sed obiicitur: S. Officium unum pro alio adhibuit terminum: « Ma la terminologia del S. Ufficio sembra qui del tutto equivalente ad apostasia dalla fede cristiana. Poichè (come dice il S. Ufficio stesso) essendo il Comunismo anticristiano e anticristiane le sue dottrine, professarle e, sopratutto, diffonderle e propugnarle significa mettersi fuori non solo del cattolicesimo, ma anche del cristianesimo » (Boschi, l. c.).

Etsi autem haec ratio, theologice considerata, sit vera, tamen cum expresse decretum appellet in n. 4 « communistas... apostatas a fide *catholica* » et cum nequeat supponi ipsum erravisse in terminologiae usu vel voluisse codici contradicere, in quo clara illa distinctio exstat, *juridice,* quare, rem attendentes, obiectio illa non videtur conclusionem a nobis enunciatam mutare posse. Ceterum et alia nobis in casu succurrit norma in interpretatione valoris textus decreti: cum ex tenore codicis privatio sepulturae ecclesiasticae videtur esse *poena,* interpretatio seu applicatio normae ad casum concretum stricte potius facienda videtur (2219 par. 1).

2) Quia «... *sectae haereticae vel schismaticae aut massonicae aliisve eiusdem generis societatibus notorie addicti,* (can. citato par. 2 n. 1).

Neque ob hanc statutam normam videntur excludi posse communistae omnes - sive gregales sive excommunicati - a sepultura ecclesiastica; et ratio haec videtur: quia ad normam canonis requiritur *adscriptio* seu addictio ad aliquam *sectam* vel societatem quae naturam praevalentem religiosam habet [7], cum autem com-

---

[7] « Ergo non sufficit solum peccatum vel delictum haeresis..... sed requiritur ut delictum compleatur adscriptione sectae... » U. Beste, *Introductio in codicem,* ed. 3 1946, p. 617.

« Non sufficit ad poenam professio haeresis aut schismatis etiam publica, sed requiritur *adscriptio sectae* haereticae vel schismaticae ». M. Conte a Coronata, op. cit. p. 132 n. 875.

munismus per se et directe non sit neque constituat *sectam* vel societatem religiosam [8], non videntur proinde - ob hanc rationem - excludi posse a sepultura ecclesiastica ii qui ad ipsum quocumque modo pertinent.

3) Quia « *Excommunicati vel interdicti post sententiam condemnatoriam vel declaratoriam* (can. cit. par. I, n. 2).

Patet ob hanc normam excludi non posse communistas gregales seu eos de quibus in nn. 1, 2 et 3 decreti.

Et merito etiam quoad excommunicatos seu eos de quibus in n. 4 dicti decreti animadvertit Curia Archiepiscopalis Florentin. in cit. *Bollettino*: a) « Lo scomunicato sarà ben difficile sia colpito da una sentenza che lo dichiari tale o venga come tale condannato. Ma *senza* questa sentenza il codice non lo priva della sepoltura ecclesiastica (can. 1240 par. I n. 2) ». (l. cit.). Et in *Wernz-Vidal* legitur: « Etiam in hac re *mitius ius* in codice constitutum est et *soluta est controversia antea existens* » [9].

« Excommunicati *sine* sententia aut solum vi sententiae a lege datae *licet* notorie excommunicati sint, privari non videntur de jure vigente, et proinde eis sepultura ecclesiastica denegari nequit » [10].

«... At si excommunicatus *per* sententiam declaratoriam vel condemnatoriam publice designatus est, iam severius cum eo agendum. Ideo... privatur sepultura ecclesiastica... » [11].

Quod patet etiam ex can. 2260 ubi excommunicato prohibetur tantum Sacramenta recipere non autem recipere Sacramentalia quae ei tantum deneganda sunt si sententia declaratoria aut con-

---

[8] « ... Qui negant censuras ab illis incurri in c. 2314 vident associationes communistas, quae expresse pro fine habeant professionem et propagationem atheismi, *non autem factionem communistarum qua talem, quae secta religiosa non est* »; R. Bidagor, *Adnotationes in decr. S. Officii diei I julii 1949* in *Mon. Eccles.* num. un. 1949 p. 54.

[9] Controversia haec erat: « Cum ageretur de poena, plures eam extendebant ad *omnes publicos excommunicatos sive vitandos sive toleratos* et contumaces usque ad mortem in excommunicatione maiore; nam per Constitutionem « ad evitandam » Martini V nullus favor intendebatur concedi excommunicatis toleratis... Alii ex non prohibita communicatione cum toleratis inferebant non esse excludendos a sepultura... » Et in nota 39 legitur « Brabandère unde, l. c. p. 103, et Hollwech l. c. p. 153, 339 seg., qui docebant etiam publicis excommunicatis (qui absque poenitentia decesserunt) sepulturam ecclesiasticam esse negandam; nam Ecclesia illis nullum voluit concedere favorem; quibus accessit *Wernz- Jus decret.* III°, n. 781; contrarium tenebat *Many* l. c. n. 218; » *Jus Canonicum*, t. IV° *De rebus* vol. I°, Romae 1934 p. 701.

[10] M. Conte a Coronata, op. cit. p. 132 n. 816 b.

[11] J. Chelodi, op. cit. p. 50 n. 38.

demnatoria excommunicationis intercesserit; et « Quod attinet ad ecclesiasticam sepulturam » ad can. 1240 § 1 n. 2 remittit. Ergo.

4) Quia « *peccatores publici et manifesti* » (can. cit. par. I n. 6).

Haec est norma quae maiorem difficultatem gignit, praesertim in praxi, in determinando scilicet utrum agatur de peccatore publico et manifesto.

In praecedentibus vidimus communistas sive gregales sive excommunicatos privari non posse ecclesiastica sepultura propter *certae* juridicae normae carentiam.

Ex hac fortasse ultima proposita norma ipsi privandi sunt ecclesiastica sepultura? Et si affirmative, norma haec valet quoad omnes communistas vel tantum quoad communistas excommunicatos urgenda est, non autem quoad alios seu gregales?

Sunt qui - rem non profundius attendentes - putant omnes communistas utpote peccatores publicos et manifestos privandos esse sepultura ecclesiastica.

Sed prima quaestio solvenda est circa valorem naturamque dispositionis codicis, scilicet si peccatores publici et manifesti sint ii qui tantum *peccatum* committunt vel potius in casu retinendi sint tales tantum qui *et* delictum patrant et non simplex peccatum.

At, cum, juxta communem interpretationem, sepulturae ecclesiasticae privatio sit *poena* ad quam incurrendam infligendamque generatim simplex peccatum non sufficiat sed qualificatum, id est peccatum — delictum, requiratur [12] et cum etiam, iuxta non paucos autores, ad conceptum juridicum peccatoris publici pariter delictum et non solum simplex peccatum necessarium sit [13], can. 1240 par. I accensendus videtur — juxta probabiliorem opi-

---

[12] Quod de poena praesertim agatur scimus etiam *auctoritative* a *S. C. Inq.* (die 14 febr. 1827) et a *S. Poenitent.* (die 20 mart. 1885); a *S. C. S. Officii* (die 14 febr. 1927) quae cum mitiorem disciplinam in hac re insinuet, clare significat in casu de poena agi; *ex modo loquendi codicis:* cfr. cc. 1240, 2260 par. 2, 2275 n. 4, 2350 par. 2, 2339; *a pluribus auctoribus:* « ... et perseverante dubio potius benignius est inclinandum in sepulturam ecclesiasticam, *cum praesertim agatur de poena* » Wernz-Vidal, op. cit. p. 704 n. 587.

« Ex dictione Codicis videtur *hic agi de privatione ex poena;* quae proin stricte interpretanda est, nec ad jus vetus pro eius interpretatione recurri potest; » M. Conte a Coronata, op. cit. p. 131 n. 816; « Fideles igitur habent ius ad sepulturam, enunciatur et ideo regula in canone - nisi -. Exinde sequitur, ut privatio sepulturae sit exceptio, quae, cum baptizatis *poenam* adstruat et liberum exercitium juris coerceat, semper erit strictae interpretationis nec unquam urgenda in dubio sive juris sive facti ». U. Beste, op. cit. p. 616.

[13] M. Conte a Coronata qui scribit. « Quinam nomine publicorum peccatorum veniant codex non determinat. Ad publicum peccatorem constituendum non sufficit quodlibet peccatum sed publicum requiritur delictum ». op. cit. p. 133 n. 816.

nioninem — juri penali [14]. Et cum sit certum quod jus poenale punit tantum delicta seu actiones externas moraliter imputabiles transgressivas legis, cuius violatio poenam secunfert (can. 2195 par. I) et non actiones quae sint simplicia peccata; et cum de valore extensivo can. 2222 adhuc dubium habeatur (scilicet an consideranda sint delicta alia peccata praeter illa quae adimplent conditiones can. 2195 par. I), et cum adhuc dubia maneat extensio concetpus publici peccatoris, casus restringendi sunt tantum ad patrantes notoria *delicta.*

E quibus praemissis sequens conclusio videtur theoretice recta.

Decretum S. Officii in nn. 1 et 2 statuit — ut vidimus — *illicitum* esse nomen dare, favorem praestare partibus communistarum, edere, propagare, legere et scribere libros qui de Communismo loquuntur (cfr. iam dicta), qui talia scienter et libere faciunt gravia committunt, non autem delicta patrant attento decreto ipso S. Officii. In n. autem quarto praefatum decretum excommunicationem latae sententiae speciali modo S. Apostolicae reservatam comminatur iis qui doctrinam materialisticam et antichristianam profitentur, defendunt vel propagant, quia *apostatae* a fide catholica: sed apostasia est delictum quod poena afficitur (C.I.C. L. V. P. 3 Tit. XI). Quare conclusio juridice certa haec videtur esse: attento decreto S. Officii collato cum can. 1240 par. I sepultura ecclesiastica tantum communistis excommunicatis seu iis qui doctrinam materialisticam et antichristianam profitentur, defendunt vel propagant denegari debet quia *rei* delicti apostasiae; quod delictum, in praesenti casu, fere semper in praxi notorium et publicum evadit. Coeteris, scilicet gregalibus seu iis de quibus in nn. 1 et 2, non videtur denegandam esse sepulturam ecclesiasticam, quia non rei alicuius delicti sensu explicati canonis. Et hoc in praxi videtur teneri *saltem* propter dubium *juris* quod — uti vidimus — fundatum est; et stante dubio privatio denegari nequit. Et praesertim si dubium sit facti, scilicet si communista mortuus, sit indignus sepultara ecclesiastica vel non, permanente dubio, vel si tempus non habeatur ad consulandum Ordinarium, sepultura ecclesiastica concedenda est.

« Mitiorem praxim in concedenda sepultura ecclesiastica minus dignis aut dubie indignis suadet etiam ratio *vitandi scandalum* quod plerique ex frequentatione funeralium mere civilium percipiunt, quod cultui publico et legi ecclesiasticae valde noxium est » (M. Conte a Coronata, l. cit. p. 134 n. 817) « ... urgente vero necessitate et dubio permanente mitior, at legitima, interpretatio in

---

[14] Cfr. C. A. Kerin, s. s., *The Burial of Public Sinners,* in « *The Jurist* », IX (1949) p. 306 ss.

his legibus odiosis et poenalibus est sequenda, *ne forte nimio rigore excitentur turbae* aut nimia benignitate fideles *scandalizentur,* ipsaque Ecclesia *contemnatur* ». (Wernz — Vidal, op. cit. p .703 n. 587). Quae omnia hodie maxime in praxi consideranda sunt ne actio contra Communismum, quam mater Ecclesia vult in aedificationem et in redemptionem multorum, qui fallaciter et saepissime propter ignoratiam paupertatemque erraverunt, sit in destructionem et in perditionem, quod Deus avertat!

V. F.

DE HOSPITIIS PAROECIALIBUS VULGO « CASE DELLA CARITA' »

Hospitia illa publica, quae in urbibus a republica ipsa seu a Congregationibus mediaevalibus Charitatis administrantur, non semper possunt necessaria auxilia omnibus indigentibus praestare. Istorum indigentium numerus bellicis de causis in immensum succrevit, ita ut saepe in unaquaque paroecia plures sint qui non solum carent bonis necessariis ad vitam, sed ea nequeunt sibimetipsis suo labore comparare et indigent propterea adjutorio alieno.

Agitur saepe de puerulis, quos bellum militare et civile orphanos reliquit; de senibus derelictis; de per bellica instrumenta debilitatis seu mutilatis; de his qui quoquomodo usum rationis non possident, etc.

Doctrina christiana, quae fraternitatem praedicat, animos fidelium semper movit ac movet ut de his peculiaris cura habeatur; ultimis tamen hisce annis evolutio ipsa societatis sicuti, ex alio capite, documenta Pontificia, quae officium charitatis magis magisque determinant atque ad praesentes circumstantias aptant et, profundior sensus justitiae cujusdam socialis effecerunt ut amplius admitti nequeat talis bonorum seu auxiliorum disparitas ut simul extent qui revera abundant et qui, absque culpa, reapse indigent.

Accedit, praesertim in regionibus in quibus communisticus error late viget, istorum indigentium praesentiam saepe praebere adversariis argumentum seu melius pretetextum ad improperandam Ecclesiam Ecclesiaeque administros de illorum miserrima conditione. Quod vergit in grave damnum religionis.

Ex alio capite charitas christiana non tantum in verbo, verum potius in opere summopere allicit aberrantium animum eisque, melius quam diuturna praedicatio, persuadit pulchritudinem, bonitatem atque veritatem doctrinae quae fideles movet at tam nobile et mirabile exercitium.

Sed est et alia consideratio: Vita paroecialis multum hisce ultimis annis suae viriditatis amisit; oportet ut fideles denuo ad suam ecclesiam per peculiaria opera revocentur. Actio catholica plura relate ad hoc caput praestat, sed non omnia. Immo, Actio ipsa Catholica opera quaedam exigit quae vitalitatem apostolatus servent et augeant.

Hinc factum est ut in dioecesi Regiensi in Aemilia, in qua ex una parte communistica doctrina late saevit, ex alia autem simul cum divitum opibus abundant ex bellicis causis indigentes, parochus quidam cogitaverit de domo aliqua paroeciali erigenda in qua subditos suos quaque de causa egentes colligeret, quamque ipse et fideles collatis viribus sustinerent et alerent.

Collegit igitur in parva domo aliquot pauperrimos et egentes senes puerolosque curamque eorum ad tempus commisit puellis Actionis Catholicae, interea quaerens si invenire posset ordinem religiosarum, quae

muneri adsistentiae stabili ratione assentirentur. Quamquam tamen late quaereret, ob praecarietatem institutionis tales non invenit.

Interea tamen, hortante parocho, puellae nonnullae, quae miseris illis inserviebant, inter se cogitare coeperunt de stabili societate ineunda ad inserviendum Deo in pauperibus suis. Quoniam tamen eas etiam monasticae vitae ratio, Carmelitarum praesertim, alliciebat (Paroecia illa Virgini Montis Carmeli dicata est), sic formam quamdam religionis, quae tertio ordini regulari aequari potest, invexerunt, in qua spiritus S. Theresiae dirigitur ad opera externa charitatis. Regula quam hodie sequuntur paucissimis et essentialibus commatibus constat, cum necesse sit ut satis fiat necessitatibus practicis ministerii charitativi et fini aliquo modo publico cui opus illud ordinatur.

Haec domus nomen accepit charitatis: *Casa della Carità,* et nunc in multis aucta est et floret. Sub aliquo respectu haberi potest ut ulterior perfectio conventuum a S. Vincentio a Paulo.

Parochi alii nonnulli, moti optimis fructibus quos prima charitatis domus afferebat, curarunt ut in suis quoque paroeciis tale institutum surgeret. De istis « Case della Carità » ita D. D. Beniaminus Socche, episcopus Regii in Aem., in sua recenti pastorali scribit: « Abbiamo poi in Diocesi qualche esempio di Parrocchie nelle quali la chiesa è sempre frequentata, benchè molte contrade siano lontane ed impervie. Quale ne è il segreto? L'abbiamo esposto nella nostra Pastorale — Salviamo la fanciullezza —. In dette Parrocchie esiste la così detta — Casa della Carità — dove vengono raccolti gratuitamente i disgraziati, gli idioti, i diseredati, gli ammalati cronici, i vecchi. Questa Casa funziona da centro propulsivo della Parrocchia. Tutte le famiglie sono interessate a mantenerla; tutti i parrocchiani, a qualunque momento, possono entrarvi e sono messi a contatto con la realtà della vita e con il dolore. Attraverso questa Casa il parroco avvicina tutti indistintamente: perfino i comunisti, che sono in Parrocchia, concorrono al mantenimento della Casa, apprezzano lo spirito di sacrificio del Parroco, e ormai il loro rosso è diventato assai scialbo e sciupato » (*La Parrocchia comunità Apostolica,* Roma 1950, pag. 64-65).

Miri revera sunt fructus quos talis institutio in singulis paroeciis affert. Cum enim omnibus pateat, qui in ea ministerium charitatis ad tempus, etiam ad quasdam tantum horas, exercere cupiant, sensum Christi late diffundit. Actio Catholica ex ea novum incrementum accipit et fit, ex charitatis motivo, vere apostolica. Communisticis consociationibus adscripti nequeunt amplius parocho fidelibusque detrahere, immo, ut bene adnotat Episcopus Regii, alliciuntur ad vires conferendas ad egenorum ibi collectorum sustentationem et paullatim ad fidem redeunt; fideles ad ecclesiam revocantur eorumque fides augetur.

Opus istud, quod in Fontanaluccia ortum duxit, nunc, ut diximus, sat frequens dilatatur in paroeciis dictae dioecesis. Spiritus puellarum, quae in domibus inserviunt easque regunt, cernitur valde laudabilis. Propterea autem putamus domus istas charitatis etiam in aliis dioecesibus, saltem in iis in quibus similes ac apud nos conditiones inveniuntur, esse dilatandas.

Conradus Baisi

JUS ECCLESIASTICUM

ITALIA

MODIFICHE AI PROVVEDIMENTI LEGISLATIVI PER LE RIPARAZIONI DEGLI EDIFICI DI CULTO.

La G. U. del 25-9-1950 n. 220 pubblicava la seguente legge del 10 agosto 1950 n. 784, che ratifica i decreti legislativi del 27 giugno 1946 n. 35 e del 29 maggio 1947 n. 649 relativi alle riparazioni degli edifici di culto danneggiati o distrutti per cause belliche.

Art. 1.

Il Decreto legislativo 27 Giugno 1946, n. 35, è ratificato con le seguenti modificazioni:

Art. 1 - Il primo comma è sostitutito dal seguente:

« E' autorizzata la spesa di due miliardi, da iscriversi nello stato di previsione della spesa del Ministero dei lavori pubblici a misura del bisogno per provvedere ai lavori da eseguirsi a totale carico dello Stato per la riparazione e ricostruzione, esclusi ogni ampliamento e ogni abbellimento che non sia parte integrante dell'organismo architettonico di edifici di culto e di quelli destinati ad uso di beneficenza o assistenza, di cui ai successivi articoli 2 e 3, danneggiati o distrutti da offese belliche, nonchè alla ricostruzione del mobilio che li arredava limitatamente ai bisogni indispensabili per l'esercizio del culto e della beneficenza o assistenza, compresi l'organo e il quadro o statua del titolare della Chiesa ed escluso in ogni caso le altre opere d'arte, le suppellettili ed i parati sacri, i libri liturgici, la biancheria, la posateria, il vasellame e simili ».

Il terzo comma è sostituito dal seguente:

« Ove le autorità ecclesiastiche, o i proprietari degli edifici destinati ad uso di beneficenza o assistenza secondo le norme di cui agli articoli 2 e 3, ravvisino l'opportunità di unificare uno o più edifici, di scindere un edificio in due o più, di cambiarne la ubicazione entro i limiti della loro giurisdizione,

o di ricostruirli con più vaste dimensioni, dovranno addossarsi la maggiore spesa, garantendone il pagamento con depositi o fideiussione bancari ».

Art. 2 - Al primo comma, dopo le parole: « le coadiutorie » sono aggiunte le altre: « i santuari »; alla fine del comma dopo le parole: « l'esercizio del culto pubblico » sono aggiunte le altre: « anche se della Santa Sede ».

Art. 3 - E' sostituito dal seguente:

« Gli edifici destinati ad uso di beneficenza o assistenza, alla cui riparazione o ricostruzione può essere provveduto a totale carico dello Stato agli effetti del precedente art. 1, sono quelli direttamente adibiti a servizi assistenziali di proprietà di enti morali riconosciuti a termini dell'art. 1 della legge 17 Luglio 1890, n. 6972, e gli edifici di cui sia accertata la destinazione ad uso di beneficenza o assistenza, con determinazione del Ministro dei lavori pubblici, d'intesa con i Ministri per l'interno e per il tesoro, anche se siano di proprietà della Santa Sede o di altri enti, società, associazioni o singoli, purchè gli enti che esercitano la beneficenza o l'assistenza ne acquistino la proprietà entro tre anni dalla entrata in vigore della legge di ratifica del presente decreto, e gli edifici riparati o ricostruiti siano vincolati ai fini della beneficenza o dell'assistenza per non meno di venti anni dalla ultimazione dei lavori di ripristino.

Il vincolo relativo dovrà risultare dai pubblici registri immobiliari.

Art. 2.

Il Decreto legislativo 29 maggio 1947, n. 649, è ratificato con le seguenti modificazioni:

Art. 1 - Dopo le parole: « delle chiese stesse » è aggiunto il seguente periodo: « Al mobilio relativo sono estese le disposizioni dell'art. 1 ».

Dopo le parole: « ad uso dei seminari » sono aggiunte le altre: « e di istituzioni analoghe di religiosi ».

Alla fine dell'articolo dopo le parole: « distrutti da fatti bellici », sono aggiunte le altre: « anche se della Santa Sede ».

Art. 2. - Al quarto comma, le parole: « istituti pubblici di beneficenza », sono sostituite con le seguenti: « proprietari degli edifici destinati ad uso di beneficenza od assistenza secondo le norme di cui agli articoli 1, 2 e 3 del decreto legislativo 27 Giugno 1946, n. 35 »,

Art. 3 bis (nuovo) - « Tutti i progetti implicanti ricostruzioni ex novo o riparazioni di notevole entità agli edifici di culto devastati dalla guerra sono sottoposti, ai fini della rispondenza ai precetti della liturgia e dell'arte sacra, all'esame preventivo della Pontificia Commissione centrale per l'arte sacra, cui spetta un rimborso di spese pari al 0,25% dell'ammontare dei lavori da liquidare all'inizio dei lavori stessi per quelli da iniziare e nel termine di sei mesi dalla pubblicazione della presente legge per quelli iniziati ».

* * *

MATRIMONIO SOTTUFFICIALI E MILITARI DI TRUPPA DELLE FORZE ARMATE, (Ministero dell'Interno - Direzione generale Amministrazione civile - Circolare n. 16900 in data 31 marzo 1950).

Il Ministero della Difesa-esercito segnala: « Il regolamento per il matrimonio dei sottufficiali e militari di truppa delle forze armate dello Stato di cui alla legge 2 maggio 1940, n. 902, all'art. I dispone che i sottufficiali e militari di truppa di forze armate quando vogliono contrarre matrimonio, devono ottenere la perscritta autorizzazione.

Tale autorizzazione deve essere rilasciata dai singoli ministri, o, per loro delega, dalle autorità indicate per ciascuna forza armata nell'art. 9 del Regolamento citato.

Le autorità predette (art. 8 del Regolamento citato) rilasciano all'interessato, su carta legale, una dichiarazione comprovante l'autorizzazione; autorizzazione che deve essere presentata all'Ufficiale di Stato Civile.

Essendo stati segnalati casi nei quali, da parte di militari, sono stati contratti matrimoni senza l'autorizzazione di cui sopra, pregasi voler interessare le competenti autorità civili affinchè le norme vigenti in materia siano scrupolosamente osservate ».

Si pregano le SS. LL. di voler impartire le conseguenti istruzioni alle Amministrazioni Comunali.

CONGO BELGA

Proibizione dei matrimoni poligamici. - Con decreto legislativo sono state emanate per il C. B. le seguenti disposizioni: Art. I. - A partire dal 1° gennaio 1951 nessuno potrà contrarre un nuovo matrimonio secondo il costume indigeno prima dello scioglimento o dell'annullamento del o dei matrimoni anteriori. Art. II. - Qualsiasi unione contratta in contravvenzione all'art. 1, come qualunque convenzione matrimoniale conclusa in vista di tale matrimonio è nulla di pieno diritto. Art. III. - Il matrimonio nullo di pieno diritto in virtù dell'art. II produce tuttavia gli effetti previsti dal costume indigeno riguardo ai figli e ai coniugi che l'abbiano contratto in buona fede. Art. IV - Salvo che non l'abbiano, dopo il 1° luglio 1950 i poligami non potranno fissare la loro residenza in un agglomerato europeo, nè in un centro in cui viga il costume indigeno, od in una città indigena, e, dopo la data fissata dal Governatore di provincia, anche negli agglomerati indigeni o nelle regioni ch'egli determinerà tenuto conto dello stato d'evoluzione degli indigeni.

POLONIA

Nuovo regime dei beni ecclesiastici. - Il primo Ministro Polacco Cyrankiewicz ha presentato al Parlamento un progetto di legge che autorizza lo Stato ad incamerare tutte le proprietà terriere appartenenti alla Chiesa e ad altri organismi religiosi.

La legge prevede la costituzione di un « fondo ecclesiastico » che dovrà amministrare tutti i redditi delle proprietà ecclesiastiche e devolverli in modo tale da sopperire « alle necessità della Chiesa e a fini caritatevoli ».

LA LEGISLAZIONE MATRIMONIALE DELLA REPUBBLICA DI S. MARINO NEL DIRITTO VIGENTE E « IN IURE CONDENDO ».

I° Nell'ottobre decorso la stampa quotidiana riportò la notizia che nella Serenissima Repubblica di S. Marino il sistema matrimoniale *aveva subìto* un radicale rivolgimento con l'introduzione del matrimonio civile.

A parte il contenuto della notizia — del tutto inesatta come vedremo in seguito — la sensazionalità della comunicazione tendeva evidentemente a mantener desto il fermento delle correnti divorzistiche, facendo risorgere le speranze cadute con il varo della legge di modifica dell'art. 72 c. p. c. [1].

La notizia — infatti — così come veniva portata a conoscenza del pubblico, generava la certezza che la merce divorzistica bandita dalla porta taurinense, poteva farsi rientrare — con discreta facilità — per la finestra sammarinese. Vana, quanto crudele, illusione per quanti vorrebbero attuata — anche nei rapporti matrimoniali — una libertà senza limiti [2].

---

[1] Nonostante i vivi dissenzi manifestatisi in Parlamento circa la opportunità e la legittimità di conferire al P. M. gli stessi poteri che competono alle parti nelle cause nelle quali « egli interviene », la modifica dell' art. 72 c. p. c. è stata approvata e promulgata con legge 30-7-1950 n. 534 (Gazz. Uff. 1-8-1950 n. 174).

Vedi in proposito in questa stessa rivista « Il Nuovo articolo 72 del c. p. c. » (anno 1950 fasc. 2° pag. 271 e seg.; fasc. 3 p. 485).

[2] La direzione del *Mon. Ecc.* con encomiabile zelo ha voluto accertare, rivolgendosi direttamente alla fonte più autorevole, alla segreteria per gli Affari Esteri della Repubblica di S. Marino, la portata della notizia apparsa nei giornali di diverse tendenze, ottenendo la risposta che si trascrive integralmente:

REPUBBLICA DI SAN MARINO
Segreteria di Stato per gli Affari Esteri

San Marino, li 26 Ottobre 1950-1650 d. F. R.

N. 0121 / A / 530.

Spett. Redazione della Rivista
« MONITOR ECCLESIASTICUS »
Piazza Grazioli, n. 4
ROMA

In riscontro alla Preg. Vs. lettera n. 87 del 24 corr. comunico che il Consiglio Grande e Generale non ha emesso alcuna legge riguardante l' istituzione del matrimonio civile, ma soltanto ha accolto in massima un' istanza d'Arengo presentata da alcuni cittadini sammarinesi tendente ad ottenere l' applicazione del matrimonio in forma civile, ed ha incaricato la Reggenza

II° Pare necessario premettere — perchè la portata della futura riforma sia inquadrata nei suoi veri limiti — qualche cenno sulla regolamentazione giuridica *attuale* del matrimonio nella Repubblica di S. Marino.

a) E' noto che la maggioranza dei codici degli Stati moderni sono ancorati al codice Napoleonico e che lo stesso istituto matrimoniale adottato dalle singole Nazioni si è informato al modello gallico.

La Serenissima Repubblica di S. Marino [3] — al contrario —

---

di presentare un progetto di legge che dovrà poi essere successivamente approvato dal Consiglio G. e G. tenendo come base i punti contenuti nel comunicato che allego in copia.

Con osservanza.

Il Cancelliere
L. Morganti

Il Consiglio Grande e Generale, nella seduta del 21 settembre 1950, ha deliberato di accogliere la replicata istanza d'Arengo con la quale vari cittadini domandavano che venisse ammessa la possibilità di contrarre il matrimonio in forma civile, ed ha perciò incaricato la Reggenza di presentare un progetto di legge per l'istituzione dello stesso, ferma restando la validità agli effetti civili, anche del matrimonio contratto davanti a Ministro del Culto Cattolico, secondo le norme attuali in vigore.

« Occorre, infatti, tener presente che fino ad oggi l'unica forma di Matrimonio ammesso a San Marino agli effetti civili, è quella della celebrazione avanti a Ministro di Culto Cattolico; oppure, e in questo caso solo dietro speciali autorizzazioni, avanti a Ministro di altro Culto.

« Con la istituzione del matrimonio civile il cittadino avrà la libera scelta di contrarre il matrimonio stesso o in forma civile o in forma religiosa.

« Di conseguenza le informazioni e le deduzioni apparse in diversi giornali sono completamente errate:

« 1°) - Non è esatto che a San Marino da secoli sia in vigore un regime matrimoniale simile a quello italiano. E' invece vero che attualmente il cittadino sammarinese è obbligato a celebrare il matrimonio davanti alla Chiesa e chi intende seguire altro modo di celebrazione deve recarsi all'estero. Solo quando la deliberata riforma sarà applicata il regime matrimoniale sammarinese sarà simile a quello italiano e cioè il cittadino avrà libera sceltà tra il matrimonio civile e quello religioso.

« 2°) - Non è esatto che con la riforma progettata gli effetti civili siano riconosciuti solo al matrimonio civile perchè la delibera consigliare ha specificato che detti effetti civili restino anche al matrimonio contratto avanti a Ministro del Culto Cattolico secondo le norme in vigore fino ad ora.

« 3°) - Non è esatto che con la riforma venga modificata la legge 27 maggio 1943. E' invece vero che essa resta confermata nel senso che la competenza a conoscere le cause di nullità di matrimonio, contratto avanti a Ministro di Culto Cattolico, viene attribuita in modo esclusivo, all'Autorità Ecclesiastica:

« 4°) - Nella legislazione di San Marino non esiste l'istituto del divorzio il quale continua a restare escluso.

[3] La leggenda narra ch la Repubblica di S. Marino è stato fondata sotto l'Impero di Diocleziano (IV° secolo), dall'artesiano dalmata Marino d'Arbe.

rimasta estranea, per varie circostanze storico-politiche, all'influenza della codificazione francese, regola ancora oggi la sua vita giuridica con le « Leges statutae Reipublicae Sancti Marini » in vigore fin dal secolo XVI°.

Tali « leges » non contengono disposizioni specifiche in « re matrimoniali »: e poichè là dove il diritto scritto non dispone deve applicarsi il diritto comune, praticamente — identificandosi nella materia *de qua* il diritto comune con il diritto canonico — *l'unica forma di rito matrimoniale riconosciuta agli effetti civili è quella propria della Chiesa Cattolica,* cioè la celebrazione « Coram Ecclesia », nella quale necessariamente si comprendono tutte le conseguenze derivanti dalla sacramentalità del vincolo sia esso considerato *in fieri vel in esse* [4].

Naturalmente l'atto di matrimonio religioso deve essere trascritto nei registri demografici tenuti dalla Direzione dei servizi demografici e statistici [5], ed a ciò provvede l'Ufficiale dello Stato Civile: una tale annotazione — almeno per quanto riguarda il matrimonio di cittadini Sammarinesi celebrato nel territorio della Repubblica [6] — ha natura *probatoria tantum,* e non sarebbe possibile riconoscere ad essa una efficacia maggiore di quella propria ad una certificazione pura e semplice.

---

[4] Riportiamo in argomento l'autorevolissima parola del Brunelli che da anni si dedica allo studio degli istituti matrimoniali nei singoli Stati d'Europa: « Ciò espresso (l'applicabilità dei diritto comune-canonico in « re matrimoniali ») — scrive il Brunelli — in varie sentenze del Commissario della legge che esercita a S. Marino la giurisdizione in primo grado, e del Giudice delle Appellazioni — detti magistrati scelti in Italia giudicavano per consuetudini delle cause matrimoniali (separazione personale e nullità agli effetti civili) e concedevano « l'exequatur » alle sentenze dei tribunali Ecclesiastici, ed a quelle dei Tribunali italiani che avessero deciso cause matrimoniali di cittadini sammarinesi: ma la legge 27 maggio 1934 n° 20 (art. 2) ha disposto che dal giorno dell'entrata in vigore della legge è vietata l'introduzione, avanti l'autorità giudiziaria, di cause concernenti la nullità del matrimonio allorchè si tratti di celebrazioni col rito Cattolico — secondo il diritto canonico — ovunque e da chiunque un matrimonio sia stato contratto. Il matrimonio civile — conclude il Brunelli — non esiste affatto, ed un rito diverso da quello Cattolico non sarebbe possibile che mediante delega da parte del governo della funzione di Ufficiale di Stato Civile ad un ministro di culto » (Brunelli: *Divorzio e nullità di matrimonio negli Stati d'Europa* ed. Giuffrè - Milano 1950).

Per la giurisprudenza vedasi: « Giurisprudenza Sammarinese » anni 1925, 1926, 1931 e 1932: « osservazioni sulle sentenze della Repubblica di S. Marino e sulla loro celebrazione in Italia ». Baggi in *La Giurisprudenza del foro Subalpino* 1943, 136.

Per la dottrina: Forchelli in *Rivisia di diritto Matrimoniale* 1938, 567.

[5] Conf: Legge sull'ordinamento dello stato civile 12 agosto 1946 n° 43. Tale legge è andata in vigore soltanto col 1° gennaio 1948.

[6] Per la legislazione sammarinese la trascrizione del matrimonio nei registri dello Stato Civile ha natura soltanto probatoria, perchè l'Ufficiale dello Stato Civile non ha - fino ad oggi - competenza propria e diretta a raccogliere il consenso matrimoniale degli sposi

Per quanto attiene alla cognizione delle questioni di nullità del vincolo contratto col rito cattolico è oggi competente a conoscerne in esclusiva l'Autorità Ecclesiastica la quale vi procede attraverso la sua organizzazione giudiziaria [7].

b) La particolare situazione territoriale della Repubblica di S. Marino in relazione all'Italia, ha reso in ogni tempo necessaria la regolamentazione giuridica dei numerosi, frequentissimi rapporti tra i cittadini dei due Stati; e per non risalire troppo indietro nel tempo, ricorderemo la convenzione Italo-Sammarinese del 28 Giugno 1897 [8] con la quale si sanciva il principio della esecutorietà reciproca delle sentenze date nell'uno e nell'altro Stato in conformità delle norme di rito vigente nelle due legislazioni.

Seguì a tale convenzione — nel Giugno 1907 — un patto addizionale [9] che rese meno complessa la pratica attuazione degli accordi stipulati in precedenza.

Oggi è in vigore la Convenzione di Amicizia e Buon Vicinato stipulata in Roma il 31 marzo 1939 e resa esecutiva in Italia con la legge 6 giugno 1939 n. 1320: convenzione che all'art. 5° — nel precisare le condizioni per l'esecutorietà delle sentenze Sammarinesi [10], ometteva di enumerare quella fondamentale in materia, e cioè « che il giudice dello Stato nel quale la sentenza è stata pronunziata potesse conoscere della causa secondo i principi sulla competenza giurisdizionale vigenti nell'ordinamento Italiano ».

Si volle da alcuno malignare — forse a torto [11] — sui motivi intenzionali che avrebbero determinato la grave omissione: cer-

---

[7] Fino a qualche anno indietro la competenza a conoscere della validità - agli effetti civili - della celebrazione religiosa era propria dell'organo giudiziario civile. Vedi nota n. 4.

[8] Tale convenzione fu resa esecutiva in Italia con L. 11 marzo 1897 n. 379. Volgeva il tempo in cui soffiava un'idillica aurea di assoluta, fiduciosa, « sincera » collaborazione internazionale, e numerose furono le convenzioni stipulate dagli Stati di Europa per il reciproco riconoscimento delle decisioni dell' autorità giudiziaria dei Paesi contraenti. Tuttavia ben presto ci si dovette convincere quanto poco sincero fosse — in specie da parte degli Stati più potenti — il desiderio di una fattiva collaborazione sul piano giuridico: insincerità che portò il grande Mortara a scrivere che « al generoso ideale di parte italiana di far cadere molte barriere giuridiche fra le Nazioni, non aveva corrisposto altrettanta generosità da parte straniera » (Mortara: *Procedura Civile* Vol. II° pag. 291 e segg. Edizione 1929 Roma).

[9] Reso esecutivo con legge 19-7-1907, n. 565.

[10] Tali condizioni sono in sostanza quelle che il nuovo Codice di rito enumera all' art. 797.

[11] Le Autorità del tempo tanto si preoccuparono del fenomeno che in proposito il Ministro Grandi — allora Guardasigilli — diramava una circolare redatta in termini chiarissimi: (Vedi circolare del Ministro di Grazia e Giustizia — Anno 1942).

to è che numerosi cittadini italiani coniugati col rito concordatario — fissata in S. Marino una residenza fittizia — ottennero una sentenza di nullità del vincolo resa, poi, con relativa facilità esecutiva in Italia [12].

Soltanto in data 28-2-1946 — con altro accordo tra l'Italia e S. Marino (reso esecutivo con legge interna del 12-4-1946 n° 276) — fu possibile arginare l'inconveniente, ponendosi espressamente la condizione *della competenza internazionale dello Stato in cui la decisione deve essere eseguita,* quella condizione, cioè, che era stata omessa nella Convenzione del 1939 [13].

Tale, dunque, è in S. Marino la regolamentazione *vigente* dell'istituto del matrimonio, considerata in grandi linee sia sotto il profilo della norma obiettiva interna, sia — per quanto riguarda l'Italia — sotto il profilo della norma internazionale.

Quali sostanziali ed effettive modifiche — ci si domandi — potrà apportare lo « ius condendum » allo « ius conditum »?

III° Non pare che il progetto di legge in corso possa portare sostanziali modifiche in principii giuridici fondamentali sui quali poggia la legislazione sammarinese: e tanto meno « sconvolgimenti » nei principi etici secolari che informano l'istituto matrimoniale della vicina Repubblica.

Meno ancora, sembra, si possa fondatamente prevedere che lo « ius novum » influisca, comunque, sui rapporti internazionali Italo-sammarinesi, modificandoli a vantaggio delle teorie divorzistiche [14].

Il Consiglio Grande e Generale nella seduta del 21 Settembre 1950 — come risulta dalla attendibilissima fonte indicata sub nota n. 2 « ha deliberato di accogliere la replicata istanza d'Arengo con la quale varii cittadini domandavano che venisse ammessa la possibilità di contrarre il matrimonio in forma civile ed ha, perciò, incaricato la Reggenza di presentare un progetto di legge per l'istituzione della stessa, ferma restando la validità agli effetti

---

[12] Il fenomeno si aggravò in seguito alla abrogazione dell'art. 6 della Legge 17-9-1942 n. 33, che richiedeva l'effettiva residenza in S. Marino per un periodo di almeno sei mesi.

[13] Sotto la stessa data in cui la convenzione veniva resa esecutiva in Italia (12-4-1946) il Commissario della Legge della Repubblica di S. Marino diramava agli Avvocati locali una circolare contenente orientamenti restrittivi sul patrocinio di cause matrimoniali relative a cittadini italiani.

[14] E' noto come - con accorta elezione di domicilio - si possa ottenere anche in S. Marino la dichiarazione di nullità di matrimonio. Tale possibilità è attualmente limitata - *e tale rimarrà anche dopo la emanazione della nuova Legge* - in matrimoni contratti in Italia in periodo preconcordatario ovvero contratti nella forma civile.

civili, anche del matrimonio contratto davanti a Ministro del Culto Cattolico, secondo le norme attualmente in vigore ».

In sostanza l'efficacia giuridico-civile del matrimonio religioso-canonico non viene intaccata, *restando la celebrazione delle nozze seguita alla presenza di un sacerdote del culto cattolico la forma ordinaria* — e vorremmo aggiungere *di costituzione normale del vincolo matrimoniale civile.*

Accanto a tale forma di celebrazione la legge nuova ne porrà una seconda quella puramente civile — rimessa alla libera scelta dei nubendi — sino ad oggi preclusa ai cittadini sammarinesi contraenti nel territorio della Repubblica.

D'altra parte devesi escludere che la legge d'introduzione della forma civile porti con sè l'introduzione del divorzio [15]; e ciò in quanto — come è stato autorevolmente ribadito — il matrimonio in esso contratto in forma civile o religiosa è per la Repubblica di S. Marino indissolubile come lo fu per l'Italia in epoca preconcordataria, e come lo è oggi in regime conservatorio, anche se contratto solo civilmente.

In tal senso, e soltanto in tal senso, può dirsi che la riforma sammarinese avvicini « in re matrimoniali » la legislazione dei due paesi [16].

Infatti l'avvicinamento delle due legislazioni è più apparente che reale, notevolissime continuando ad essere le differenze tra i due sistemi con deciso vantaggio — più quanto si riferisce alla Repubblica di S. Marino — della forma canonica su quella puramente civile.

Invero, mentre in Italia il matrimonio — sacramento è stato introdotto dalla norma Concordataria (art. 34 del Concordato 11-2-1929 tra la Santa Sede e l'Italia) ed in relazione alla legislazione precedente costituisce uno *ius novum receptum*: in S. Marino il rapporto di relazione è spostato nel senso che il rito religioso rimane la forma ordinaria e fondamentale del matrimonio civile, mentre lo « ius novum » è rappresentato dalla forma civile.

Non meno naturali sono, poi, le conseguenze derivanti dalla posizione reciproca delle due forme del rito: mentre in Italia è potuto sorgere quel complesso contrasto dottrinale e giurisprudenziale circa la natura giuridica delle trascrizioni, nonchè tra i rapporti dell'atto-matrimonio religioso con l'atto-trascrizione, ed

---

[15] Nell'allegato alle lettere di cui sub nota 2 si legge tra l'altro: « nella legislazione di S. Marino non esiste l'istituto del divorzio *il quale continuerà a restare escluso* ».

[16] Nello stesso allegato si legge inoltre: « solo quando la deliberata riforma sarà applicata il regime matrimoniale S. Marinese sarà simile a quello italiano e cioè il cittadino avrà libera scelta tra il matrimonio civile e quello religioso ».

in definitiva — circa i limiti della competenza a giudicare sui casi di impugnazione dell'atto di trascrizione non indicati espressamente dalla legge italiana di esecuzione; in S. Marino — al contrario — con l'introduzione della forma civile la quale in nessun modo può incidere sulla efficacia civile della celebrazione religiosa-dissensi del genere non sono neppure pensabili [17].

Nè lo *ius novum* — è particolarmente importante rilevarlo — negata la dissolubilità del vincolo civile potrà in qualche modo giovare ai cittadini italiani i quali non avranno alcun pratico interesse a contrarre civilmente in S. Marino, potendo sposare civilmente anche in Patria; come nessun vantaggio potranno realizzare i coniugi italiani dalle Convenzioni stipulate tra i due Paesi i quali non contrastono in punto al principio della indissolubilità del matrimonio comunque contratto.

Assolutamente infondata, dunque, appare la speranza che venga ad aprirsi una nuova breccia attraverso la quale più facile si renda l'esodo delle coppie infelici verso l'autorità giudiziaria disposta ad infrangere la pesante catena: esodo ben noto ed iniziatosi intenso — per limitarci ai Paesi Strarnieri — immediatamente dopo la prima guerra mondiale verso il tribunale di Fiume [18], per concludersi con quello intensissimo di recente memoria verso i tribunali austriaci e romeni.

Del pari infondato è il timore che — con opportuni accorgimenti — possano moltiplicarsi i tentativi di contrabandare in Patria il divorzio perchè — oltre tutto — gli organi legislativi di S. Marino nel redigere la nuova legge, faranno tesoro, ne siamo sicurissimi, delle nostre numerose, amare esprienze in materia.

Prof. Avv. Giulio Lenti

---

[17] Intorno alla questione vedasi: «Il Diritto matrimoniale concordatario e le Cassazioni a Sezioni Unite» e particolarmente le note nn. 2, 4, 5, 6, 8, 12, 14 in questa stessa rivista anno 1949, pag. 202 e segg.

[18] Fiume - la città italianissima - non era stata ancora ammessa alla madre patria.

FRANCE

Les ministres du culte catholique au regard de la législation de la sécurité sociale.

La loi du 19 février 1950 [1], fixant le statut des ministres du culte catholique au regard de la législation de la sécurité sociale, marque une évolution importante dans l'esprit public. Pour la première fois, depuis près d'un demi-siècle, un texte a été pris qui concerne uniquement le clergé et qui tend à définir officiellement un aspect de son « statut », comme dit la loi elle-même dans son intitulé. Aux termes de l'art. 1er de cette loi, « l'exercice du ministère du culte catholique n'est pas considéré comme une activité professionnelle au regard de la législation sociale, en tant qu'il se limite à une activité exclusivement religieuse ».

Par « legislation sociale », le législateur a entendu exclusivement les lois de sécurité sociale. Or, en cette matière, il ne pouvait méconnaître systématiquement l'Eglise et l'organisation qui est à sa base. Aristide Briand, le 20 avril 1905, déclarait à la tribune de la Chambre des députés: « L'Eglise catholique, l'Eglise israélite, l'Eglise protestante, ont des constitutions que nous ne pouvons pas ignorer. C'est un état de fait qui s'impose, et notre premier devoir, à nous législateurs, au moment où nous sommes appelés à régler le sort des Eglises, dans l'esprit de neutralité où nous concevons les réformes, c'est de ne rien faire qui soit attentatoire à la libre constitution de l'Eglise ». Aussi la loi nouvelle devait-elle tenir compte de la situation de fait du clergé catholique, et cette considération expliquera les conséquences juridiques et pratiques du nouveau texte et sa portée au point de vue du principe de la séparation.

* * *

Il apparut de manière certaine que l'assujettissement du clergé catholique au droit commun de la sécurité sociale ne correspondait ni à la nature spéciale du ministère ecclésiastique, ni aux caractères essentiels de la prévoyance collective qui sont à la base de cette législation.

---

[1] D. 1950. 58.

Il est clair, tout d'abord, que l'organisation de la sécurité sociale est fondée sur la notion de gain professionnel, puisque l'art. 1er de l'ordonnance du 4 octobre 1945 lui assigne pour but de « garantir les travailleurs et leur famille contre les risques de toute nature susceptibles de réduire leur capacité de gain et de couvrir les charges de maternité et les charges de famille qu'ils supportent ». C'est la raison qui, semble-t-il, a déterminé le législateur. Jusqu'à présent l'Administration assimilait le prêtre à un travailleur indépendant des professions libérales [2]. Or, d'une part, l'état du ministre du culte catholique est très différent d'un état professionnel proprement dit. Ce ministère n'est pas orienté, par ceux qui l'embrassent, vers un but lucratif, et par là se troruve exclue l'idée du revenu professionnel qui doit procurer au travailleur les ressources nécessaires à son existence et à celle de sa famille. Le canon 1473 prescrit que le prêtre ne doit tirer de son ministère que ce qui est nécessaire pour lui assurer une existence décente, et est tenu de disposer du surplus en faveur des œuvres pieuses et des pauvres. L'état ecclésiastique ne peut avoir de caractère lucratif. D'autre part, il n'est pas possible de retrouver dans la situation du prêtre catholique les caractéristiques d'une profession libérale telles qu'elles s'appliquent à tous ceux qui sont énumérés par la loi du 17 janvier 1948 [3] instituant une allocation de vieillesse pour les personnes non salariées.

Le travailleur indépendant qui exerce une profession libérale n'est pas, par définition, engagé dans un lien de subordination vis-à-vis d'autrui. En règle générale, il est libre d'organiser, d'interrompre, de reprendre, d'abandonner à sa guise son activité, et n'est lié que par deux sortes d'obligations juridiques limitées: celle qu'il passe librement avec chaque client et celle qui réside dans le règlement corporatif de sa profession. Le prêtre, au contraire, remplit son ministère dans le cadre d'une institution très hiérarchisée et est soumis à des obligations précises. Ceci n'est pas contredit par le fait qu'au point de vue fiscal le clergé a été classé à la cédule des professions non commerciales [4]. En effet, non seulement les définitions valables pour les impôts ne sont pas transposables dans les autres disciplines, en vertu du principe de l'autonomie du droit fiscal, mais surtout le critère de l'assujettissement à la cédule des professions non commerciales est essentiel-

---

[2] V. le rapport écrit des auteurs de la proposition de loi : MM. Viatte, René Capitant, Delachenal, Jacques Bardoux, et les déclarations de M. le sénateur Abel Durand au Conseil de la République (séance du 3 févr. 1950, *J. O.*, débats, p. 504).

[3] D. 1948, 62.

[4] Cons. d'Et, 11 déc. 1931 (D. H. 1932, 103).

lement négatif. Cette cédule a, peut-on dire, un aspect résiduel: y sont classés tous les revenus qui n'ont pu être imposés dans les autres cédules. Il est donc certain que lorsque le Conseil d'Etat a déclaré les revenus ecclésiastiques taxables à l'impôt des professions non commerciales, il s'est exclusivement borné à constater que ces revenus n'étaient ni des bénéfices commerciaux, ni des traitements, ni des salaires, et n'a entendu en rien affirmer qu'ils relevaient des professions non commerciales.

Le prêtre ne peut donc être qualifié de travailleur indépendant, et encore moins regardé comme un salarié de son évêque, de l'association diocésaine ou des fidèles. En droit français il serait impossible d'assimiler le prêtre à un salarié de son évêque. Les rapports qui unissent le clerc à son ordinaire sont d'une nature irréductible à toute qualification juridique des lois en vigueur dans la société laïque. Le Conseil d'Etat a d'ailleurs déclaré que les sommes remises par leurs évêques aux prêtres n'étaient ni un traitement, ni un salaire [1]. A une date plus ancienne encore, la Cour de cassation avait admis que les prêtres ne pouvaient être considérés comme des salariés. Il s'agissait de l'application de la loi du 5 avril 1910 sur les retraites ouvrières et paysannes. Le champ d'application de ce texte était particulièrement vaste. L'art. 1er de la loi accordait une retraite de vieillesse aux salariés de l'industrie, du commerce, des professions libérales et de l'agriculture, aux serviteurs à gages et aux salariés de l'Etat, des départements et des communes. Le bénéfice de cette loi reposait sur l'existence d'un contrat qui, qualifié contrat de travail, contrat de louage de services, ou contrat de louage d'ouvrage, mettait l'une des parties en état de dépendance vis-à vis de l'autre, et supposait une rémunération ayant le caractère de salaire. La Cour de cassation, par plusieurs arrêts rendus en 1912 et 1913 [2], a expressément refusé la qualité de salarié aux ministres du culte catholique, au motif que ces derniers ne rentraient dans aucune des catégories prévues à l'art. 1er de la loi, qu'ils n'étaient pas liés à leur évêque diocésain par un contrat de louage de services, et que les allocations qu'ils recevaient de l'évêché ne pouvaient être regardées comme un salaire au sens de la loi. La participation du prêtre dans les cérémonies du culte est étrangère à toute exécution d'un contrat de travail; elle n'est que l'exercice de ses fonctions sacerdotales, comme la rémunération qu'il reçoit n'est que le partage des honoraires cultuels [3]. Jamais décisions ne furent

[1] V arrêt précité du 11 déc. 1931.
[2] Civ. 24 déc. 1912 et 23 avr. 1913 (D. P. 1918. 1. 81, 5e et 6e esp.).
[3] Civ. 23 déc. 1913 (D. P. 1918. 1. 81-90, 19e esp.).

plus nettes en ce sens. La Cour de cassation a apprécié le caractère juridique de cette rémunération en la rapprochant des circonstances de fait, c'est-à-dire de l'organisation de l'Eglise catholique, de sa hiérarchie propre ainsi que de la nature et de l'objet des fonctions ecclésiastiques. Il n'est pas contesté non plus que le clergé n'est pas le salarié de l'association diocésaine. Il n'existe aucun lien de subordination entre le prêtre et l'association diocésaine, exclusivement chargée d'une gestion matérielle. C'est là une différence fondamentale qui distingue le catholicisme des religions protestante et israélite, dans lesquelles pasteurs et rabbins sont regardés par l'Administration française comme étant les salariés de leurs associations cultuelles. Enfin, le prêtre n'est pas le salarié des fidèles, qui n'ont sur lui aucune espèce de droit de direction: il n'est pas leur subordonné et, même au regard de la loi civile, il a le droit de refuser son ministère pour des motifs dont il est le seul juge [4]. Ainsi, la nature spéciale du ministère ecclésiastique est telle qu'il était impossible de le ranger dans l'une des catégories professionnelles prévues par la législation sociale.

Une autre raison aussi fondamentale empêchait l'application de cette législation. L'aide collective organisée par la sécurité sociale suppose une réciprocité entre les cotisations payées par chacun des affiliés et les prestations qui en sont la contrepartie lorsque se réalisent les risques auxquels les cotisants sont, en principe, également exposés. Les confessions protestante et israélite admettent que leurs ministres soient salariés, et ne leur interdisent pas le mariage. Pasteurs et rabbins entrent dans le cadre de la législation sociale, recoivent des allocations familiales en échange des cotisations que paient les associations qui les emploient. Tout autre est la situation des ministres du culte catholique; le célibat, qui est l'une des règles fondamentales du statut des prêtres catholiques, exclut en ce qui les concerne l'éventualité des prestations aux conjoints et des allocations familiales. Par ailleurs, l'exercice de ce ministère peut être prolongé bien au delà de la limite d'âge habituelle dans les diverses activités professionnelles. Le risque vieillesse ne se pose pas de la même façon; la plupart des prêtres catholiques exercent leur ministère jusqu'à la mort; dans le cas où les infirmités de l'âge les obligent à se retirer, ils sont pris en charge par leur diocèse. Il aurait été injuste d'imposer aux prêtres catholiques un effort financier, alors qu'ils n'auraient rien reçu en contrepartie.

---

[4] Crim. 9 avr. 1915 (D. P. 1910. 1. 192).

Cette situation de fait des intéressés a paru déterminante. Il n'y avait aucune raison valable de faire cotiser les ministres du culte catholique aux caisses d'allocations familiales, section des travailleurs indépendants, plutôt qu'à la section des salariés, étant donné que pour des raisons tirées de l'exercice et de la nature des fonctions ecclésiastiques, ni l'une ni l'autre de ces deux sections n'avaient versé de prestations. Or, on l'a dit, la règle dominante qui est à la base de la législation de sécurité sociale est celle de la réciprocité des prestations et des avantages. A tous égards, le clergé catholique devait échapper à une législation dont l'application ne repondait ni aux principes qui ont contribué à l'établissement et au développement de la sécurité sociale, ni à la situation particulière du clergé, situation qui, par définition, excluait les prêtres du bénéfice de cette législation.

Ce sont ces considérations qui ont emporté l'adhésion des deux Assemblées. Le texte fut pratiquement adopté sans opposition. Que les temps ont changé! Après les débats mouvementés du début de ce siècle, où trop souvent la sérénité comme la bonne foi furent absentes, le législateur de 1950 revise des positions qui sont apparues comme définitivement périmées.

Le vote de la loi, les paroles prononcées à la tribune du Parlement, sont un signe d'une évolution certaine de l'esprit public. Le rapporteur à l'Assemblée nationale, M. Viatte, n'a nullement caché que sa proposition était conçue en faveur du clergé et, au Conseil de la République, un sénateur a déclaré: « Nous voterons la proposition de loi parce qu'elle répond au vœu et aux désirs légitimes de la totalité des prêtres français ». Quel chemin parcouru depuis les luttes de la séparation! Suivant une formule éloquente de M. le professeur Le Bras, il y a des concordats orageux et des séparations cordiales...

* * *

Telles sont les raisons qui ont rendu souhaitable la solution apportée par la loi du 19 février 1950. Mais si ce texte a des conséquences juridiquement limitées, il comporte des prolongements virtuels importants.

L'objet principal de cette loi, ainsi que l'a précisé le ministre du Travail, est de « dispenser les prêtres des cotisations au titre de la sécurité sociale à la charge des travailleurs indépendants, et ce sur deux points: les allocations familiales et les prestations vieillesse » [1]. La loi du 17 janvier 1948 avait classé le clergé ca-

[1] Assemblée nationale, séance du 6 déc. 1949 (*J. O.* 7 dèc., p. 6629).

tholique parmi les travailleurs indépendents des professions libérales, et un arrêté du 13 janvier 1947 l'avait soumis à la cotisation de la troisième catégorie. Désormais, la loi du 19 février 1950 dispense officiellement et définitivement le clergé des cotisations exigibles au titre du régime des allocations vieillesse et des allocations familiales. Elle ne s'applique pas, ainsi qu'il résulte de l'art. 3, aux départements d'Alsace et Lorraine, et, dans le silence du texte, cette solution vaut aussi pour le département de la Guyane, où le régime concordataire est également en vigueur. Tel est le champ d'application de cette loi et telles sont ses conséquences immédiates. Elle laisse entière la question des prêtres enseignants.

La rédaction primitive de l'art. 1er de la loi stipulait simplement que l'exercice du ministère du culte catholique n'est pas considéré comme une activité professionnelle au regard de la législation sociale. Un amendement a été présenté en séance par un député socialiste et a eu pour effet d'ajouter les dispositions suivantes: « en tant qu'il se limite à une activité exclusivement religieuse ». Les mots « activité exclusivement religieuse » ne veulent rien dire juridiquement et constituent un pléonasme. L'exercice du ministère du culte est par définition religieux et exclusivement religieux. On chercherait en vain dans les textes et la jurisprudence une référence qui précise où finit l'activité religieuse. Cependant il résulte de cet amendement que la loi ne s'applique pas dans le cas où un prêtre serait un salarié. Quand peut-on dire qu'un prêtre exerce ou non une occupation salariée? Ce sont là des cas d'espèces à résoudre selon les circonstances de fait spéciales à chaque hypothèse et selon les règles du droit commun. Le Parlement n'a à aucun moment entendu empiéter sur le domaine judiciaire et trancher d'avance par un acte d'autorité les cas douteux. Comme par le passé, il appartiendra aux juridictions compétentes de résoudre ces cas suivant les circonstances de fait de chaque espèce. La déclaration du rapporteur à la suite de l'amendement l'a établi nettement. Le texte ne tend pas à décider que l'activité professionnelle d'un prêtre salarié en tant que tel, échappera à la législation de la sécurité sociale. C'est le cas des prêtres détachés dans les fonctions pour lesquelles ils sont assimilables à des fonctionnaires: professeurs d'Université, aumôniers de l'armée, conservateurs de musées, etc.

Mais il va de soi que l'Assemblée nationale n'a pas un instant envisagé de faire échec à la compétence judiciaire en tranchant, par exemple, une question pour laquelle la Cour de cassation pourrait être appelée à statuer. L'application du critère juridique pose des questions de fait qui peuvent être réglées soit par la solution

administrative, soit par la voie contentieuse. « L'application de ce critère peut dans certaines circonstances de fait donner lieu à doute: en dernière analyse ella sera portée devant la juridiction compétente, dans le cadre du contentieux propre à la sécurité sociale. Telle a bien été l'intention de l'Assemblée nationale en votant le texte proposé par l'amendement, ainsi qu'il résulte au surplus de renseignements complémentaires obtenus sur ce point par le rapporteur » [1].

Mais il apparaît d'ores et déjà que les prêtres affectés à des postes dans l'enseignement ne peuvent juridiquement être assimilés à des salariés des établissements d'enseignement. Les prêtres en fonction dans l'enseignement libre restent sous la seule dépendance de l'autorité hiérarchique qui les nomme et les déplace à son gré. Le propre du ministère ecclésiastique est son unité. Un prêtre peut être appelé par son évêque à des fonctions très variées: vicaire dans une paroisse, aumônier de mouvement de jeunes, affecté aux services de l'évêché, professeur dans l'enseignement libre ou dans un séminaire; il n'en reste pas moins un prêtre. Le prêtre remplissant les fonctions d'enseignement doit être regardé comme exerçant une activité qui est dans le prolongement direct de son ministère ecclésiastique. Comme toujours dans cette matière, il faut tenir compte des règles canoniques qui visent l'organisation hiérarchisée de l'Eglise catholique, la conception qu'elle a des fonctions ecclésiastiques, de leur nature et de leur objet. La jurisprudence du Conseil d'Etat et de la Cour de cassation a été amenée à reconnaître officiellement et à définir la qualité du ministre du culte catholique en appliquant les règles de la hiérarchie [2]. A la suite du législateur, le juge qui interprète la règle de droit doit tenir compte de l'organisation catholique comme d'un fait: « Méconnaître le fait catholique, ce serait pour le sociologue une grande erreur; pour l'homme d'Etat, une grande faute », a dit Duguit [3].

* * *

Tenir compte de ces réalités n'implique aucunement une violation du régime de la séparation ou du principe de la laïcité de l'Etat. La liberté de conscience suppose le droit pour les citoyens de faire, par des actes extérieurs, profession de leur croyances, de traduire dans une pratique religieuse, dans des manifestations

---

[1] Rapport écrit de M. le sénateur Abel-Durand au nom de la commission du Travail et de la Sécurité sociale du Conseil de la République.

[2] V. Dalloz, *Nouveau Répertoire*, v° *Culte*. spécialement nos 37 et 174.

[3] *Traité de droit constitutionnel*, 2e éd., t. 5, p. 500.

cultuelles, leurs convictions métaphysiques. Ce droit est reconnu par notre droit publie et notamment par l'art. 1er de la loi du 9 décembre 1905, qui porte que « la loi garantit le libre exercice des cultes ». Il a reçu aujourd'hui une consécration constitutionnelle avec le préambule de la Constitution, qui déclare: « Nul ne peut être lésé dans son travail ou dans son emploi à raison de ses origines, de ses opinions ou de ses croyances ». Les pouvoirs publics s'interdisent d'intervenir dans la vie des Eglises. Sur la base de cette neutralité s'est construit le régime de la séparation et affirmé le principe de la laïcité de l'Etat.

En déclarant que la République ne reconnait aucun culte, l'art. 2 de la loi du 9 décembre 1905 consacre la règle de la séparation des Eglises et de l'Etat. Mais cette règle même de la séparation a pour corollaire l'obligation pour le pouvoir temporel de respecter l'organisation interne de l'Eglise. Aussi, en tenant compte des particularités du statut interne du clergé catholique, la loi du 19 février 1950 ne porte pas atteinte aux dispositions de la loi du 9 décembre 1905, mais au contraire en respecte l'esprit.

L'Etat, qui admet la constitution de sociétés religieuses, ayant leurs règles et leurs lois propres, doit de la même façon respecter en chaque homme, membre d'un groupement religieux, le droit qui lui est essentiel de choisir les convictions qui orientent sa vie. Comme l'a montré de manière remarquable le professeur Rivero dans une chronique précédente [4], le droit positif de la laïcité s'organise autour de deux principes. L'Etat libéral abandonne d'une part le domaine métaphysique à la libre recherche des consciences, mais il prescrit aussi le respect de ces libres options. Il ne serait pas laïque au sens juridique du mot, l'Etat qui attacherait aux options métaphysiques des individus des conséquences discriminatoires.

La législation de sécurité sociale appliquée telle quelle et sans nuances aux ministres du culte catholique, loin de les garantir contre les risques de l'existence, les pénalisait par ses conséquences fâcheuses, tout en méconnaissant le fait religieux. Elle méritait d'être assouplie par la loi du 19 février 1950. La laïcité entendue dans son double aspect de la séparation du pouvoir temporel et de l'ordre religieux, mais aussi de la garantie des croyances, fournit à la législation actuelle sa base la plus sûre. Il est des hommes qui peuvent trouver un sens à leur vie aussi bien dans le service d'une activité temporelle que dans le ministère d'une activité religieuse.

PASCAL ARRIGHI,
Agrégé des Facultés de droit,
Auditeur au Conseil d'Etat.

[4] *La notion juridique de laïcité*, D. 1949, p. 137.

HISPANIA

CONVENTIONES INTER SANCTAM SEDEM ET GUBERNIUM HISPANICUM.

Quamvis in nostris votis sit regulariter de relationibus Ecclesiam inter et Nationes hispanicam et lusitanicam, necnon et alias ab ipsorum stirpe proditas, lectoribus edocere, curam insimul habentes de legislatione quae lata ab iis Statibus Ecclesiam quoquo modo attingat, satis esse hodie putavimus textum afferre conventionum quae inde ab anno 1940 a Sancta Saede cum Gubernio Hispanico innitae fuere. Maxima enim earum pars, suadentibus ut videtur politicis rationibus, promulgata non fuit in « Acta Apostolicae Saedis ». Textum sumimus e fontibus officialibus Status Hispanici, ut acurate notabimus.

I - De exertitio juris praesentandi.

Die septima junii 1941 suscriptum fuit hoc convenium. Res quidem mira: titulum non est idem in duplici promulgatione. Etenim in « Acta Apostolicae Saedis » [1] dicitur simpliciter « Conventio inter Sanctam Saedem et Gubernium Hispanicum », dum in officiali ephemeride Status Hispanici sermo est de conventione « Circa modum exercendi privilegium praesentationis » [2]. Quamvis in textu nihil dicatur de jurejurando ab episcopis praestando, sciant lectores nostri in conversationibus posterioribus electam fuisse formulam a Concordato polonico mutuatam. En textus, qui caret omnino preambulis vel introductione:

« La Santa Sede y el Gobierno Español han convenido en los puntos siguientes:

Nominatio episcoporum.

1 - Tan pronto como se haya producido la vacante de una Sede Arzobispal o Episcopal (o de una Administración Apostólica con carácter permanente, es decir las de Barbastro y Ciudad Rodrigo[3]), o cuando la Santa Sede juzgue necesario

[1] 33 (1941) pag. 480-481. Cfr. pgs. 527 et 530.

[2] In titulus: « Gobierno de la Nación - Convenio entre el Gobierno Español y la Santa Sede acerca del modo de ejercicio del privilegio de presentación » apud « Boletín oficial del Estado » die 17 junii 1941 (a. VI; n. 168; pag. 4. 401).

[3] Hae Administrationes Apostolicae evectae sunt ad veras dioeceses vertente anno 1949.

nombrar un Coadjutor con derecho de sucesión, el Nuncio Apostólico, de modo confidencial, tomará contacto con el Gobierno Español, y una vez conseguido un principio de acuerdo, enviará a la Santa Sede una lista de nombres de personas idóneas, al menos en número de seis.

2 - El Santo Padre elegirá tres de entre aquellos nombres y, por conducto de la Nunciatura Apostólica, los comunicará al Gobierno Español y, entonces, el Jefe del Estado, en el término de treinta días, presentará oficialmente uno de los tres.

3. Si el Santo Padre, en su alto criterio, no estimase aceptables todos o parte de los nombres comprendidos en la lista, de suerte que no pudiera elegir tres o ninguno de entre ellos, de propia iniciativa completará o formulará una terna de Candidatos, comunicándola, por el mismo conducto, al Gobierno Español.

Si éste tuviera objeciones de carácter político general que oponer a todos o a algunos de los nuevos nombres, las manifestará a la Santa Sede.

En caso de que transcurriesen treinta días desde la fecha de la susodicha comunicación sin una respuesta del Gobierno, su silencio se interpretará en el sentido de que éste no tiene objeciones de aquella índole que oponer a los nuevos nombres; quedando entendido que entonces el Jefe del Estado presentará sin más a Su Santidad uno de los Candidatos incluidos en dicha terna.

Por el contrario, si el Gobierno formula aquellas objeciones, se continuarán las negociaciones, aun transcurridos los treinta días.

4 - En todo caso, aun cuando el Santo Padre acepte tres nombres de los enviados, siempre podrá, además, sugerir nuevos nombres que añadirá a la terna, pudiendo entonces el Jefe del Estado presentar indistintamente un nombre de los comprendidos en la terna o alguno de los sugeridos complementariamente por el Santo Padre.

5 - Todas estas negociaciones previas, tendrán carácter absolutamente secreto, guardándose de manera especial el secreto con respecto a las personas hasta el momento de su nombramiento.

Promissio novi concordati.

6 - El Gobierno Español, por su parte, se compromete formalmente a concluir cuanto antes con la Santa Sede un nuevo Concordato inspirado en su deseo de restaurar el sentido católico de la gloriosa tradición nacional.

El presente convenio estará en vigor hasta que se incorporen sus normas a nuevo Concordato.

Provisio beneficiorum non consistorialium [4].

7 - En lo relativo a la provisión de los beneficios no Consistoriales, en el mismo momento de la firma de este convenio se iniciará la oportuna negociación para concluir otro en el que se establezcan las normas para su provisión.

La Iglesia, a la que por derecho propio y nativo corresponde la provisión, incluso de aquéllos beneficios no Consistoriales sobre los que el Rey de España gozaba de particulares privilegios, está dispuesta, no obstante, a hacer también en este punto algunas concesiones al Gobierno Español.

8 - Hasta que la cuestión quede definitivamente arreglada en el futuro Concordato, los Prelados podrán proceder, libremente, a la provisión de las Parroquias, dentro de las normas del Derecho Canónico, sin más que notificar los nombramientos al Gobierno, con anterioridad a la toma de posesión, para el caso excepcional de que éste tuviera que formular alguna objeción contra el nombramiento, por razones de carácter político general.

Dispositiones transitoriae, dum novum concordatum conficitur.

9 - Entre tanto se llega a la conclusión de un nuevo Concordato, el Gobierno Español se compromete a observar las disposiciones contenidas en los cuatro primeros artículos del Concordato del año 1851 [5].

---

[4] Hac da re videsis infra peculiare convenium.

[5] En textus horum articulorum:

1. La Religión Católica Apostólica Romana, que con exclusión de cualquier otro culto continúa siendo la única de la nación española, se conservara siempre

10 - Durante el mismo tiempo el Gobierno se compromete a no legislar sobre materias mixtas o sobre aquellas que puedan interesar de algún modo a la Iglesia, sin previo acuerdo con la Santa Sede.

Hecho por duplicado en Madrid, a siete de Junio de mil novecientos cuarenta y uno.

Por la Santa Sede: + Gaetano Cicognani.

Por el Gobierno Español: Ramón Serrano Suñer.

II - De provisione beneficiorum non consistorialium.

Juxta illa quae conventa fuerunt in articulo 7 praecedentis conventionis suscripta fuit nova conventio, etiam Matriti, die 16 Julii 1946, quae quidem promulgata non fuit in « Acta Apostolicae Saedis », sed a Nuntiatura Apostolica tramisa fuit Ordinariis Hispaniae, iis significando simul Sanctam Saedem velle ut in hoc casu haec promulgatio sufficeret. Ex parte Status promulgata fuit consueto more in ephemeride officiali, unde eam desumimus [6].

---

en los dominios de S. M. Católica, con todos los derechos y prerrogativas de que debe gozar según la ley de Dios y lo dispuesto por los Sagrados Cánones.

2. En su consecuencia, la instrucción en las universidades, colegios, seminarios y escuelas públicas o privadas de cualquiera clase, será en todo conforme a la doctrina de la misma religión Católica; y a este fin no se pondrá impedimento alguno a los obispos y demás prelados diocesanos encargados por su ministerio de velar sobre la pureza de la doctrina, de la fe y de las costumbres, sobre la educación religiosa de la juventud en el ejercicio de este cargo, aun en las escuelas públicas.

3. Tampoco se impondrá impedimento alguno a dichos prelados ni a los demás sagrados ministros en el ejercicio de sus funciones, ni los molestará nadie bajo ningún pretexto en cuanto se refiera al cumplimiento de los deberes de su cargo; antes bien cuidarán todas las autoridades del Reino de guardarles y de que se les guarde el respeto y consideración debidos, según los divinos preceptos, y de que no se haga cosa alguna que pueda causarles desdoro o menosprecio. S. M. y su real Gobierno dispensarán asimismo su poderoso patrocinio y apoyo a los obispos en los casos que lo pidan, principalmente cuando hayan de oponerse a la malignidad de los hombres que intenten pervertir los ánimos de los fieles y corromper sus costumbres, o cuando hubiere de impedirse la publicación, introducción o circulación de libros malos y nocivos.

4. En todas las demás cosas que pertenecen al derecho y ejercicio de la autoridad eclesiástica y al ministerio de las órdenes sagradas, los obispos y el clero dependiente de ellos gozarán de la plena libertad que establecen los sagrados cánones.

[6] « Ministerio de Asuntos Exteriores - Convenio de 16 de julio de 1946 entre la Santa Sede y el Gobierno español para la provisión de beneficios no consistoriales » apud « Boletín Oficial del Estado » die 18 julii 1946 (a. 11; n. 199; pag. 5.661).

Nostri sunt tituli et notae. In his includimus quaedam, licet pauca, ex Concordato a. 1850 innito cum Hispania, ut melius nostri lectores judicium de nova Conventione efformare valeant.

Principium generale.

Art. 1 — La provisión de los beneficios no Consistoriales, pertenece a la Autoridad Ecclesiástica, la cual los confiere en conformidad con el Código de Derecho Canónico, salvo cuanto, por concesión de la Santa Sede en consideración de las tradiciones católicas de España, se dispone en el siguiente Convenio.

Provisio paroeciarum.

Art. 2 — Los Ordinarios Diocesanos procederán a la provisión de las Parroquias a tenor del Canon 459 y previo concurso general y abierto, de acuerdo con el Párrafo 4 de dicho Canon.

Antes de publicar los nombramientos de los Párrocos, los notificarán reservadamente al Gobierno para el caso excepcional en que éste tuviera que oponer alguna dificultad de carácter político general.

En caso de divergencia entre el Ordinario y el Gobierno, se acudirá a la Santa Sede, la cual, de acuerdo con el Jefe del Estado, tomará la decisión que convenga.

Trascurridos treinta dias desde la antedicha comunicación sin que el Gobierno haya dado respuesta, su silencio se interpretará en el sentido de que no existe objeción alguna, y el nombramiento será publicado sin más [7].

Las disposiciónes de este artículo en nada afectarán al régimen de provisión de Curatos de patronato particular [8].

Provisio dignitatum.

Art. 3 — § 1 - Cuando se trata de proveer la Dignidad de Deán de los Cabildos Metropolitanos y Catedrales, el Obispo,

---

[7] Concordato de 1851. Art. 26: « Todos los curatos, sin diferencia de pueblos, de clases, ni de tiempo en que vaquen, se proveerán en concurso abierto con arreglo a lo dispuesto por el Santo Concilio de Trento, formando los Ordinarios ternas de los opositores aprobados y dirigiéndolas a Su Majestad para que nombre entre los propuestos ».

[8] Concordato de 1851 - Art. 26, párrafo 2 - « Los curatos de Patronato eclesiástico se proveerán nombrando el Patrono entre los de la terna que del modo ya dicho formen los Prelados, y los del Patronato laical, nombrando el Patrono entre aquéllos que acrediten haber sido aprobados en Concurso abierto en la diócesis respectiva, señalándose a los que no se hallen en este caso el término de 4 meses para que hagan constar haber sido aprobados sus ejercicios hechos en la forma indicada, salvo siempre el derecho del Ordinario de examinar al presentado por el Patrono, si lo estima conveniente ».

después de oir el Cabildo sobre los varios Candidatos, formará una lista de tres eclesiásticos dignos y la enviará al Jefe del Estado, el cual escogerá y presentará a la Santa Sede una de las personas que componen la terna [9].

§ 2 - La provisión de la Dignidad de Chantre corresponderá siempre a la libre colación de la Santa Sede.

§ 3 - La provisión de las demás Dignidades de los Cabildos Metropolitanos y Catedrales será efectuada por la Santa Sede, alternativamente: a) por libre colación. y b) por presentación previa del Jefe del Estado. En este segundo caso se procederá como se indica en el § 1 del presente artículo [10].

§ 4 - Para el nombramiento de Abad de los Cabildos Colegiales, el Obispo, previa oposición formará y enviará al Jefe del Estado una lista de tres eclesiásticos que hayan sido reputados dignos en dicha oposición. El Jefe del Estado escogerá y presentará a la Santa Sede uno de los nombres comprendidos en la terna [11].

§ 5 - Para el nombramiento de Capellán Mayor de las Capillas de los Reyes de Toledo, de los Reyes Católicos de Granada y de San Fernando de Sevilla el Jefe del Estado presentará al Obispo un Candidato escogido de una terna formada al efecto por el mismo Obispo, según lo establecido en el § 1 de este artículo [12].

Art. 4 — Las Canonjías de oficio de las Iglesias Catedrales y Colegiatas, serán conferidas, previa oposición, efectuándose la elección del Candidato por el Obispo y el Cabildo [13].

Provisio canonicatuum de officio.

---

[9] Concordato de 1851 - Art. 18 « La dignidad de Deán se proveerá siempre por Su Majestad en todas las Iglesias y en cualquier forma y tiempo que vaque ».

[10] Concordato de 1851 - Art. 18 - « Se reservan a la libre provisión de Su Santidad la dignidad de Chantre en todas las Iglesias Metropolitanas y en las sufragáneas de..., y en las demás sufragáneas una Canonjía de las de Gracia.

Las demás dignidades se proveerán en rigurosa alternativa por Su Majestad y los Arzobispos y Obispos ».

[11] Concordato de 1851. - Art. 18 - « El Cabildo de las Colegiatas se compondrá de un Abad, presidente, que tendrá aneja la cura de almas ». - Art. 23. « Las reglas establecidas para la provisión de las prebendas... se observarán puntualmente respecto de las iglesias colegiatas ».

[12] Antea libere nominabantur a Rege Hispaniae, in vim peculiaris tituli fundationis.

[13] Concordato de 1851. - Art. 18 - « Las canonjías de oficio se proveerán, previa oposicion, por los Prelados y Cabildos ». - Et Concordato 1753, art. 10: « Que las prebendas de oficio, que actualmente se proveen por oposición y concurso abierto,

Para ser nombrado Dignidad o Canónigo de Oficio, se necesita poseer grado mayor en Filosofía, Teología o Derecho Canónico, o haber desempeñado meritoriamente el Ministerio Eclesiástico en funciones de gobierno, como Vicario General, Provisor, Secretario de Cámara, o un cargo de Magisterio como Profesor de Filosofía, Teología o Derecho Canónico [14].

Provisio aliorum beneficiorum.

Art. 5 — § 1 - Las canonjías simples y los beneficios menores de las Iglesias catedrales y colegiatas se proveerán una mitad previa oposición y la otra mitad en la forma llamada « de gracia ». Cuando el número de prebendas fuera impar, la unidad sobrante se sumará al grupo de la oposición. En la mitad correspondiente a oposición se entenderán incluídos los beneficios denominados de oficio [15].

§ 2 - Al proveer estos beneficios, el Obispo conserva la facultad de imponerles, oído el Cabildo, cargas particulares, principalmente de Ministerio [16].

§ 3 - Bien sea que haya habido oposición o que se proceda en forma « de gracia », las canonjías y los beneficios a que se refiere el § 1 serán conferidos por el Obispo alternativamente: a), por libre colación, después de haber oído al Cabildo, y b) por presentación previa del Jefe del Estado [17].

---

se confieran y se expidan en lo venidero en el proprio modo y con las mismas circunstancias que se han practicado hasta aquí sin la menor innovación en cosa alguna ».

[14] Articulus 10 Regalis decreti concordati 20 aprilis 1903 exigebat saltem licentiam in Theologia ut in Iure Canonico vel Civili pro dignitatibus. Canonicus theologus et magistralis debebat esse saltem prolita in Theologia, doctoralis in jure canonico et poenitentiarius in una alterave disciplina. Nota semel pro semper in Hispania canonicus theologus vocari « lectoral ».

[15] Art. 1. Regalis decreti concordati 6 decembris 1888 dicebat: « La mitad de las canonjías correspondientes a cada Iglesia catedral o colegial será en adelante de oposición. Cuando no fuese divisible por dos el numero de canonjías o de beneficios se aplicará a la oposición la parte mayor ».

[16] Art. 2 - Regalis decreti nuperrime citati dicebat: « A las canonjías o beneficios que se provean por oposición, a tenor de lo determinado en el artículo precedente, podrán imponerse cargas especiales, como la enseñanza en el Seminario, cuidar de las bibliotecas y archivos de las Iglesias, promover el estudio y observancia de la S. Liturgia y dirigir las sagradas ceremonias. Los Ordinarios, oyendo a sus respectivos Cabildos y atendiendo a las necesidades o utilidad de la Iglesia, señalarán el cargo que ha de imponerse a cada canonjía o beneficio de oposición » (art. 2).

[17] Art. 1 Regalis Dec. citati: «... Su provisión quedará sujeta, con la otra mitad, al turno establecido por el Concordato, entre la Corona y los Prelados, y éstos con sus Cabildos ».

En este segundo caso, el Jefe del Estado escogerá al Candidato que ha de presentar, de una lista de tres eclesiásticos dignos, que el Obispo formará a base de los resultados de la oposición, o, después de oir al Cabildo sobre los varios candidatos, por su libre designación. [18]

Art. 6 — § 1 - Las prebendas del Priorato *nullius* de Ciudad Real, se conferirán de conformidad con su régimen tradicional establecido en la Bula « Ad Apostolicam » [19]. Regimen peculiare aliquorum beneficiorum.

§ 2 - Para el nombramiento de Capellanes y Beneficiarios menores de las Capillas de los Reyes de Toledo de los Reyes Católicos de Granada y de San Fernando de Sevilla, se procederá, previa presentación del Jefe del Estado. La terna de los Eclesiásticos, de entre los cuales el Jefe del Estado escogerá el nombre que habrá de presentar al Obispo, la hará el mismo Obispo, después de oir el parecer del Cabildo, y la respectiva Corporación sobre los varios Candidatos.

§ 3 - Los Capellanes, Párrocos y Beneficiados mozárabes serán nombrados según las Constituciones propias de su Cabildo.

§ 4 - Salvo lo dispuesto en el artículo 8, las Iglesias Colegiatas de Sta. María de Roncesvalles, San Isidoro de León y la de Gandía, lo mismo que las Iglesias Magistrales del Sacro Monte y de Alcalá de Henares, conservarán su régimen tradicional.

§ 5 - Se conservará también el régimen peculiar de conferir las prebendas en las Colegiatas de Patronato particular.

Art. 7 — § 1 - Cuando la provisión de un beneficio haya de hacerse por oposición, podrán participar en ella sacerdotes de todas las diócesis españolas, con el consentimiento de los De oppositionibus.

---

[18] Art. 8 Regalis Dec. cit.: « En vista del resultado de toda oposición a canonjías o beneficios, formará el Tribunal la terna procedente, la cual se elevará al Ministerio de Gracia y Justicia, por conducto del Obispo de la Diócesis, o se someterá a la autoridad del Prelado o a la de éste con su Cabildo, según quien deba proveer la vacante, a fin de que entre los individuos propuestos se elija libremente el que haya de ser agraciado ».

[19] In litteris apostolicis « Ad Apostolicam » die 20 martii 1874 datis, erigebatur praelatura Nullius sic dicta « Cluniensis », adnexa Prioratui Ordinum Equestrium Hispanicarum, cum peculiari regimine diocesano. Videsis infra quomodo aplicatio hujus paragraphi in notis additionalibus suspensa fuit.

Ordinarios interesados, y se efectuará aquélla segun las normas que dicte la Santa Sede [20].

§ 2 - Cuando la elección del candidato a un beneficio se efectúe previa oposición por el Ordinario y el Cabildo, corresponderán en aquella al Prelado tres, cuatro o cinco votos, según que el número de capitulares sea de dieciséis o menos, de veinte o más de veinte [21].

§ 3 - Cuando la provisión de un beneficio se efectúe previa oposición, para el turno en que corresponde al Jefe del Estado la presentación, el Ordinario formará la lista de tres eclesiásticos dignos a base de los resultados de la oposición; pero si no le es posible reunir ese número, podrá elevar una lista incompleta, exponiendo el motivo que haya tenido para ello.

§ 4 - La presentación por parte del Jefe del Estado se efectuará siempre en plazo de treinta días, a contar desde aquel en que el Ordinario haya transmitido al Ministerio competente la terna formada por él. Trancurrido dicho plazo sin que se realice la presentación, la provisión del beneficio será considerada como libre.

§ 5 - La Autoridad Ecclesiástica Diocesana dará comunicación oficial al Gobierno de las provisiones efectuadas para los efectos oportunos.

De reservationibus.

Art. 8 — Quedando firmes los principos generales del Código de Derecho Canónico acerca de las reservas pontificias, la Santa Sede consiente en que no se apliquen las prescripciones del canon 1. 435, § 1, numeros 1, 2, y 4, cuando, según los términos del presente Convenio, la provisión de un beneficio no consistorial tenga lugar previa presentación del Jefe del Estado.

Las provisiones de los beneficios eclesiásticos que quedaren vacantes « por resulta » serán consideradas en todo igual a las otras provisiones y, por tanto, se ajustarán a las normas que para cada caso se establecen en este Convenio, salvo cuando se haya producido la vacante a consecuencia de la provisión

[20] Expectantur adhuc.

[21] Concordato de 1851. Art. 14. « En toda elección o nombramiento de personas que corresponda al Cabildo, tendrá el Prelado tres, cuatro o cinco votos, según que el numero de los capitulares sea de dieciséis, de veinte o mayor de veinte. En estos casos, cuando el Prelado no asista al Cabildo, pasarà una comisión de él a recibir sus votos ».

de un beneficio no consistorial efectuada por libre colación de la Santa Sede, en cuyo caso se aplicarán las normas del Código de Derecho Canónico [22].

De dotationibus.

Art. 9 — El Gobierno español conservará las dotaciones señaladas a los beneficios objeto del presente Convenio en la cuantía consignada actualmente.

Si en el futuro se verificasen cambios notables en las condiciones económicas generales, las dotaciones del Gobierno se acomodarán a la nueva situación en medida no inferior al valor real de las asignadas actualmente.

Disposiciones transitoriae, dum novum concordatum conficitur.

Art. 10 — El presente Convenio se aplicara a todos los beneficios que estén vacantes en el acto de la firma y permanecerá en vigor hasta que sus normas sean incorporadas al nuevo Concordato.

El Gobierno español renueva, a este propósito, el empeño de observar las disposiciones contenidas en los cuatro primeros artículos del Concordato de 1851 y de no legislar sobre materias mixtas o que de algún modo puedan interesar a la Iglesia, sin previo acuerdo con la Santa Sede.

Hecho en doble ejemplar.

Madrid, a diecieséis de julio de mil novecientos cuarenta y sei.

ALBERTO MARTIN ARTAJO. + CAYETANO CICOGNANI.

NUNCIATURA APOSTOLICA. MADRID.

Madrid, 16 de julio de 1946.

Excelentísimo señor;

Con ocasión de la firma del « Convenio para la provisión de beneficios no consistoriales », y con referencia al mismo, estoy

[22] Concordato de 1851 - Art. 18 - « Las prebendas, canonjías y beneficios expresados que resulten vacantes por resigna o por promoción del poseedor a otro beneficio, no siendo de los reservados a Su Majestad, serán siempre y en todo caso provistos por Su Majestad.

Asímismo lo serán los que vaquen sede vacante o los que hayan dejado sin proveer los Prelados a quienes correspondía proveerlos al tiempo de su muerte, traslación o renuncia ».

autorizado para declarar a Vuestra Excelencia que la Santa Sede, acogiendo el deseo manifestado por el Gobierno español, conviene en los cuatro puntos siguientes:

Primero. - Todas las provisiones de beneficios que, según los términos del antedicho Convenio, corresponden a la Santa Sede, devengarán a favor de ésta, por cualquier concepto, tan sólo la mitad de los derechos que generalmente suelen filjarse en la expedición de las Bulas Apostólicas para cada provisión; además, en los casos de presentación del Jefe del Estado, la exención de derechos será total.

Segundo. - Dado el gran número de beneficios sin proveer y la escasez de clero en los momentos presentes, los Ordinarios quedan facultados para proceder a la provisión de las vacantes que existan hasta la fecha de la firma del mencionado Convenio, sin sujeción a los plazos establecidos en el canon 1.432, § 3, del Código de Derecho Canónico, ateniéndose a las normas del mismo Convenio.

Tercero. - Respecto de las vacantes que en la actualidad existan, el turno empezará por el Jefe del Estado.

Cuarto. - Por lo que se refiere a la provisión de prebendas del Priorato « nullius » de Ciudad Real, la Santa Sede queda en la inteligencia de que provisionalmente se aplicarán a dichos beneficios las normas acordadas para las demás diócesis españolas en el Convenio que hoy se firma, quedando subsistente para en su día lo concedido y establecido en la Bula « Ad Apostolicam ».

Con este motivo me honro en reiterar a Vuestra Excelencia las seguridades de mi más alta consideración.

Firmado: Cayetano Cicognani.

Su Excelencia el doctor Alberto Martín Artajo, Ministro de Asuntos Exteriores.

MINISTERIO DE ASUNTOS EXTERIORES.

Madrid, 16 de julio de 1946.

Excelentísimo señor:

Muy señor mío: Tengo la honra de acusar recibo de la nota de Vuestra Excelencia, de fecha de hoy, en la que, con ocasión de la firma del « Convenio para la provisión de beneficios no consistoriales » declara en nombre de la Santa Sede:

(Sequitur transcriptio anterioris notae)

Por mi parte, en nombre del Estado, me complazco en comunicar a Vuestra Excelencia que, de conformidad con lo establecido en el artículo 9 del Convenio de referencia, el Gobierno español (de acuerdo con la Santa Sede) procederá al reajuste de las dotaciones concedidas en 1941., 1942 ,1944 y 1945, estimando que el texto del citado artículo no excluye que se estudie ,si procede desde ahora y en qué grado, la revisión de algunas de dichas dotaciones por lo que se refiere a los beneficios de que se trata en el presente Convenio.

Firmado: Alberto Martín Artajo.

A Su Excelencia monseñor Cayetano Cicognani.

III. DE SEMINARIIS ET STUDIORUM ECCLESIASTICORUM UNIVERSITATIBUS.

Peculiari momento praedita est conventio de Seminariis et Universitatibus ecclesiasticis suscripta, etiam Matriti, die festo Immaculatae Conceptionis, a. D. 1946. Agitur enim in ea, et de nova dotatione harum institutionum, et de aliis questionibus fundamentalibus in earum ordinatione. Conventio censeri potest veluti « Statutum » totius docentiae ecclesiasticae quum determinet quae ad principia, dotationem, numerum, profesores, effectus civiles etc. pertinent.

Ejus promulgatio facta fuit eodem modo ac in praecedendi conventione. Similiter ergo textum sumimus ex ephemeride offinica [23].

Est sequens:

Ecclesiae libertas in Seminariis.

Art. 1 — Las diócesis tendrán, libremente y de conformidad con el Derecho Canónico, Seminarios Eclesiásticos, cuya organización y dirección corresponden a las competentes autoridades de la Iglesia.

---

[23] « Ministerio de Asuntos exteriores. Convenio concertado el día 8 de diciembre de 1946 entre España y la Santa Sede sobre Seminarios y Universidades de Ustudios Eclesiásticos y acta de la firma del mismo » apud « Boletin Oficial del Estado », die 9 decembris 1946 (a. 11 ; n. 343 ; pg. 8.600). Nota tamen : a) quamvis suscribant unice Nuntius Apostolicus et Minister Quaestionum Exterarum constare peculiari attentione auditos fuisse et Ministerium Educationis Nationalis et Sacram Congregationem de Seminariis. b) nos praescindere a publicatione actae de qua in titulo, quia fuit documentum mere formale.

Dotatio Seminariorum.

Art. 2 — El Estado español contribuirá, con arreglo al presente Convenio, a la dotación de los Seminarios menores y mayores establecidos en armonía con las prescripciones del Derecho Canónico y las disposiciones ejecutivas emanadas del Episcopado español [24].

Art. 3 — El Estado español contribuirá a la dotación de un Seminario menor en cada diócesis, por los siguientes conceptos:

a) personal directivo y docente. b) Gastos de conservación y reparaciones, biblioteca y material.

Art. 4 — Asímismo, para la formación religiosay científica de los eclesiásticos, el Estado español contribuirá con arreglo al Cuadro B a la dotación del Seminario Mayor en las siguientes diócesis.

Provincia Eclesiástica de Burgos: Burgos, Calahorra, León, Palencia, Santander y Vitoria.

Provincia eclesiástica de Granada: Granada, Almería, Cartagena, Jaén y Málaga.

Provincia eclesiástica de Santiago: Santiago, Lugo, Mondoñedo, Orense, Oviedo y Tuy.

Provincia eclesiástica de Sevilla: Sevilla, Badajoz, Cadiz, Córdoba, Las Palmas y Tenerife.

Provincia eclesiástica de Tarragona: Tarragona, Barcelona, Gerona, Lérida, Tortosa, Solsona, Urgel y Vich.

Provincia eclesiástica de Toledo: Toledo, Coria, Cuenca, Madrid-Alcalá, Sigüenza y Plasencia.

Provincia eclesiástica de Valencia: Valencia, Mallorca y Orihuela.

Provincia eclesiástica de Valladolid: Valladolid, Astorga, Ávila, Salamanca, Zamora y Segovia.

---

[24] In Concordato anni 1850 dicebatur: Art. 28: « El Gobierno de S. M. Católica, sin perjuicio de establecer oportunamente, previo acuerdo con la Santa Sede, y tan pronto como las circunstancias lo permitan, Seminarios generales en que se dé la extensión conveniente a los estudios eclesiásticos, adoptará por su parte las disposiciones oportunas para que se creen sin demora Seminarios conciliares en las Diócesis donde no se hallen establecidos, a fin de que en lo sucesivo no haya en los dominios españoles Iglesia alguna que no tenga al menos un Seminario suficiente para la instrucción del clero ».

Art. 35 : « Los Seminarios conciliares tendrán de noventa a ciento veinte mil reales (de 22.500 a 30.000 pesetas) anuales, según sus circunstancias y necesidades ».

Provincia eclesiástica de Zaragoza: Zaragoza, Huesca, Pamplona, Tarazona y Teruel.

Priorato nullius: Ciudad Real.

Para la dotación que en lo futuro pudiera considerarse necesaria para otros Seminarios, se estará a lo que de común acuerdo entre ambas potestades se convenga.

De Magistris.

Art. 5 — Teniendo presente que la finalidad de los Seminarios es de formar sacerdotes santos y doctos y que a esta finalidad deben contribuir Profesores dotados de adecuadas condiciones religiosas, morales, eclesiásticas y culturales, los nombramientos para las cátedras dotadas con arreglo al presente Convenio los hará el Obispo Diocesano previa oposición a la cual podrá permitir que concurran también sacerdotes de otras Diócesis que posean las cualidades indicadas y tengan el permiso de su propio Prelado. Por lo que se refiere a las cualidades culturales, podrán concurrir los sacerdotes que presenten calificaciones correspondientes a las exigencias de la enseñanza a la cual aspiran, como son trabajos científicos que merezcan consideración, o bien reúnan las siguientes condiciones:

a) Para las cátedras del Curso Humanístico: los que estén en posesión de grados académicos en Filosofía, Teología o Derecho Canónico, y con preferencia los que estuvieren grarduados en Lenguas Clásicas o en Historia [25].

b) Para las cátedras del Curso Filosófico: los que estén en posesión de grados académicos mayores en Filosofía, Teología o Derecho Canónico o que estuvieren graduados en Filosofia y Letras o en Ciencias.

c) Para las Cátedras del Curso Teológico: los que estén en posesión de grados académicos mayores por una Universidad o Facultad teológico-jurídica de estudios eclesiásticos.

Los Profesores designados por el Prelado en virtud del concurso quedarán en prueba por tres años, como extraordinarios, antes de ser nombrados ordinarios o definitivamente. Corresponde igualmente al Obispo, que podrá libremente obrar « según su conciencia », remover a los Profesores por motivo

---

[25] Notare juvat adesse in Hispania, Salmaticae nempe, Facultatem ecclesiasticam rite erectam ad Humaniores Litteras classicas edocendas.

de doctrina o moralidad y de disciplina eclesiástica, por infracciones graves de sus deberes escolares, o por inadecuada eficiencia en el desempeño de su misión instructiva y formativa.

Civilis recognitio studiorum.

Art. 6 — El estudio de la Lengua, Literatura, Geografía e Historia de España, será obligatorio en los Seminarios, en extensión no inferior al plan de Enseñanza Media en España y las Autoridades eclesiásticas cuidarán de que en la enseñanza de estas disciplinas se inculque el más acendrado sentimiento patriótico español.

Los Prelados comunicarán al Ministerio de Educación Nacional los textos, programas y horarios de las disciplinas que no sean filosóficas o teológicas.

Tal comunicación tendrá carácter puramente informativo.

En consecuencia, los alumnos de los Seminarios que, además del Curso Clásico (cinco años) hubieren aprobado el Curso Filosófico, (tres años) quedarán habilitados legalmente para sufrir las pruebas finales establecidas para la obtención del título de Bachiller.

De studiorum universitatibus.

Art. 7 — El Estado español reconoce las Universidades de Estudios Eclesiásticos erigidas por la Silla Apostólica dotando las actualmente existentes en España, sobre la base de:

1) - La Constitución Apostólica « Deus scientiarum Dominus », de 24 de mayo de 1931, con las Ordenaciones de 12 de julio 1931;

2) - Los Estatutos respectivos, debidamente aprobados por la Santa Sede.

Para la dotación de las Facultades Universitarias que en lo futuro pudieran crearse, se estará a lo que de común acuerdo se convenga dentro de lo prescrito por el presente Convenio [26].

Dispositiones communes:

a) quoad dotationem.

Art. 8 — Las dotaciones objeto de los artículos 3, 4, y 7, que preceden, se ajustarán a los cifras que figuran en los Cuadros A, B, y C, del Anejo al presente Convenio, y su cuantía será modificada paralela y proporcionalmente a las retribuciones del profesorado similar de los Establecimientos docentes del Estado.

---

[26] Nonnisi una Facultas, illa pro Humanioribus Litteris de qua in praecedenti notula, creata fuit post Convenium sc. mense octobri a. 1949.

Art. 9 — Los Prelados respectivos comunicarán al Ministerio de Justicia los nombramientos y vacantes de Profesores de Cátedras dotadas en los Seminarios, así como el Decreto de convocatoria de las oposiciones con carácter puramente informativo para su publicación en los periódicos oficiales. Este Decreto se publicará dentro de los dos meses de haberse producido la vacante. b) quoad nominationes:

Por lo que atañe a los nombramientos, vacantes y convocatorias referentes al Profesorado de las Universidades de Estudios Eclesiásticos de Salamanca y de Comillas, el Prelado y el Superior Mayor, respectivamente, en su calidad de Cancilleres y con arreglo a los propios Estatutos, harán análogas comunicaciones al Ministerio de Justicia y a los mismos fines y plazos indicados.

Art. 10 — Las dotaciones para los Profesores no constituirán piezas eclesiásticas [27] y se entienden asignadas a las Cátedras que se indican, debiendo ser pagadas por nómina a los Profesores de las mismas, a través del Ordinario Diocesano en la medida que éste las reciba del Gobierno. c) quoad solutionem.

Art. 11 — Las normas del presente Convenio entrarán en vigor el día de su firma y serán incorporadas al nuevo Concordato; debiendo las autoridades competentes adoptar las medidas oportunas para su inmediata ejecución. Dispositio finalis.

Artículo transitorio. Los profesores actuales que sean reconocidos idóneos por el Ordinario Diocesano, en relación a la finalidad de los Seminarios, podrán ser confirmados por el mismo Ordinario en la enseñanza a la cual estaban consagrados, aunque no posean grados académicos. Dispositio transitoria.

Hecho en doble ejemplar.

Madrid, a ocho de diciembre de mil novecientos cuarenta y seis festividad de la Immaculada Concepción, Patrona de España.

+ Cayetano Cicognani. Alberto Martín Artajo.

---

[27] Scilicet: non sunt beneficia ecclesiastica.

ANEJO

CUADRO A.

DOTACION DE LOS SEMINARIOS MENORES.

Cinco profesores de Latín y castellano, a 8.000 ptas.	40.000
Un profesor de griego	8.000
Un profesor de Geografía e Historia	6.000
Un profesor de Religión y francés	6.000
Un Rector	4.000
Un Padre espiritual	4.000
Un Prefecto de estudios	3.000
Gastos de entretenimiento y reparaciones	6.000
Biblioteca y material	6.000
TOTAL:	83.000

CUADRO B.

DOTACION DE LOS SEMINARIOS MAYORES.

Tres profesores de Filosofía, a 8.000	24.000
Un profesor de Matemáticas y Ciencias físicas y naturales	8.000
Un profesor de Literatura Castellana, Griega y Latina	8.000
Un profesor de Dogmática Fundamental	8.000
Un profesor de Introducción General a la Sagrada Escritura, Griego Bíblico y Lengua Hebraica	8.000
Un profesor de Teología moral, Fundamental y Especial	8.000
Un profesor de Historia Eclesiástica, (Polegómenos), Historia Eclesiástica con Patristica, Bellas Artes, Arqueología y Liturgia Doctrinal	8.000
Un profesor de Dogmática especial	8.000
Un profesor de Sagrada Escritura (introducción especial y exégesis)	8.000
Un profesor de Derecho Canónico y Derecho público eclesiástico	8.000
Un Auxiliar de Historia civil	6.000
Un Rector	4.000
Un Prefecto de Estudios	3.000
Un Padre espiritual	3.000
Biblioteca, Museo y Laboratorio	18.000
Reparaciones	8.000
TOTAL:	138.000

CUADRO C.

UNIVERSIDAD ECLESIASTICA DE SALAMANCA.

Facultad de Teología.

A) - Un profesor ordinario de Teología fundamental . .	12.000
Cuadro profesores ordinarios de Teología Dogmática especial	48.000
Dos profesores ordinarios de Moral Especial	24.000
Un profesor Ordinario de Moral Fundamental	12.000
Dos profesores Ordinarios de H. Eclesiástica y de Arqueología	24.000
Un profesor Ordinario de Introducción General a la Sagrada Escritura y de Lengua Hebrea y Griego Bíblico .	12.000
Dos profesores Ordinarios de Sagrada Escritura (Exégesis del Antiguo y Nuevo Testamento) y de Teología Bíblica .	24.000
Un profesor Ordinario de Historia de la Teología y de la Teología Española	12.000
Un profesor Ordinario de Teología Pastoral, de Instituciones Histórico-Sistemáticas, de Liturgia y de Pedagogía Catequística	12.000
Un profesor « ad tempus » de Instituciones de Derecho Canónico y de principios de Derecho	10.000

FACULTAD DE DERECHO CANONICO.

A) - Tres profesores Ordinarios de « Codex iuris canonici ».	36.000
Un profesor Ordinario de Filosofía del Derecho y de Derecho Público Eclesiástico	12.000
Un profesor Ordinario de Historia del Derecho Canónico y de Dercho Concordatario	
Un profesor « ad tempus » de Instituciones de Derecho romano	10.000
Un profesor « ad tempus » de Instituciones de Derecho civil	10.000
Un profesor « ad tempus » de Fundamentos de Derecho Internacional según Francisco de Vitoria	10.000

FACULTAD DE FILOSOFIA

A) - Un profesor Ordinario de Introducción a la Filosofía y a la Lógica	12.000
Un profesor Ordinario de Cosmología	12.000
Un profesor Ordinario de Psicología	12.000
Un profesor Ordinario de Ontología	12.000
Un profesor Ordinario de Crítica del Conocimiento . .	12.000
Un profesor Ordinario de Teología Natural	12.000
Un profesor Ordinario de Ética y Derecho Natural . . .	12.000
Un profesor « ad tempus » de Historia de la Filosofía Española	10.000

COMUNES A TODAS LAS FACULTADES.

Un Rector	6.000
Tres Decanos, 2.500 ptas	7.500
Un Secretario Ecónomo	12.000
Un Bibliotecario	4.000
Personal auxiliar y subalterno	18.000
B) - Para Bibliotecas y Laboratorio	50.000
Para publicaciones	20.000
Para material	17.000
TOTAL:	508.500

UNIVERSIDAD PONTIFICIA DE COMILLAS.

FACULTAD DE TEOLOGIA.

A) - Un profesor Ordinario de Teologia fundamental	12.000
Dos profesores de Dogmática Especial	24.000
Un profesor Ordinario de Sagrada Escritura	12.000
Un profesor Ordinario de Historia Eclesiastica y Patrologia	12.000
Un profesor « ad tempus » de Historia de los dogmas e Historia de la Teologia	10.000
Un profesor « ad tempus » de Instituciones Canónicas.	10.000
Un profesor « ad tempus » de Teología Moral	10.000

FACULTAD DE FILOSOFIA.

A) - Un profesor Ordinario de Ontologia y Cosmología	12.000
Un profesor Ordinario de Psicología Racional y Psicología Experimental	12.000
Un profesor Ordinario de Ética y Teodicea	12.000
Un profesor Ordinario de Introducción a la Filosofía e Historia de la Filosofía	12.000
Un profesor Ordinario de Ciencias Físico-Químicas relacionadas con la Filosofía	12.000
Un profesor « ad tempus » de textos de Sto. Tomás y Aristóteles	10.000
Un profesor « ad tempus » de Ciencias Naturales relacionadas con la Filosofía	10.000

FACULTAD DE DERECHO CANONICO.

Tres profesores Ordinarios de « Codex iuris canonicis »	36.000
Un profesor Ordinario de Filosofía del Derecho y de Derecho Público Elcesiástico	12.000
Un profesor Ordinario de Historia y Derecho Concordatario	12.000
Un profesor « ad tempus » de Instituciones de Derecho Civil	10.000
Un profesor « ad tempus » de Instituciones de Derecho Romano	10.000

COMUNES A TODAS LAS FACULTADES.

Un Rector	6.000
Tres Decanos, a 2.500 ptas.	7.500
Un Secretario Ecónomo	12.000
Un Bibliotecario	4.000
Personal auxiliar y subalterno	18.000
B) - Para Biblioteca y Laboratorio	50.000
Para publicaciones	20.000
Para material	17.000
TOTAL	384.500

IV. DE JURISDICTIONE CASTRENSI ET RELIGIOSA ASISTENTIA AD MILITES.

Majori quam aliis conventionibus solemnitate suscripta fuit Romae die 5 augusti 1950 haec conventio, quae proinde debuit solemniter etiam ratificari, sicut de facto ratificata fuit dia 15 novembris ejusdem anni. En textus integer hujus Conventionis, desumptus ex officiali ephemeride hispanica quia nondum apparuit in «Acta Apostolicae Saedis », quod futurum iri certum habemus [28].

CONVENIO ENTRE LA SANTA SEDE Y EL ESTADO ESPAÑOL SOBRE LA JURISDICCION CASTRENSE Y ASISTENCIA RELIGIOSA DE LAS FUERZAS ARMADAS.

La Santa Sede y el Gobierno Español, deseando llegar a un acuerdo sobre la jurisdicción castrense y asistencia religiosa a las fuerzas armadas, han nombrado, con este objeto, sus Plenipotenciarios, a saber:

Su Santidad el Sumo Pontífice a S. Excelencia Roma. Mons. Domenico Tardini, Secretario de la Sagrada Congregación de Asuntos Extraordinarios; y el Jefe del Estado Español, al

---

[28] « Iefatura del Estado » « Instrumentos de ratificación del Convenio entre la Santa Sede y el Estado Español sobre la Jurisdicción Castrense y la Asistencia Religiosa a las Fuerzas Armadas » apud » Boletin Oficial del Estado » 18-nov.-1950 (año 15; n. 322, pgs. 5344-5345). Instrumenta ratificationis suscripta fuere die 18 octobris 1950.

Excelentísimo Señor Dr. Don Joaquín Ruiz-Giménez, Embajador de España cerca de la Santa Sede.

Los cuales, después de haber canjeado sus plenos poderes y hallarlos en la debida forma, han convenido en los artículos siguientes:

Erectio vicariati castrensis :

Art. 1 — La Santa Sede constituye en España un Vicariato Castrense para atender al cuidado Espiritual de los militares de Tierra, Mar y Aire.

Nominatio vicarii ejusque substitutio.

Art. 2 — La Santa Sede procederá al nombramiento del Vicario General Castrense, previa presentación del Jefe del Estado, según lo establecido en el Convenio en vigor entre las misma Santa Sede y España, sobre provisión de las Sedes Arzobispales y Episcopales, y en el nombramiento de Coadjutores con Derecho a sucesión.

El Vicario General Castrense será elevado a la dignidad arzobispal.

Art. 3 — Al quedar vacante el Vicario Castrense, el Teniente Vicario de la primera Región Militar más antiguo en este cargo, asumirá interinamente las funciones del Vicario General Castrense con las limitaciones pertinentes, por carecer de la dignidad episcopal.

De cappellanibus.

Art. 4 — El ingreso en el Cuerpo de Capellanes tendrá lugar previa oposición, según las normas aprobadas por la Santa Sede, si bien no se requerirán necesariamente títulos académicos para ser admitidos a la oposición y siempre a salvo las disposiciones del presente Convenio.

Para el ascenso al grado de Teniente-Vicario, será preciso poseer la Licenciatura o el Doctorado en Teología o en Derecho Canónico y haber sido declarado Canónicamente apto, previo examen, por el Vicario General Castrense.

Art. 5 — El nombramiento eclesiástico de los Capellanes se hará por el Vicario General Castrense, quien les expedirá el correspondiente título.

El ingreso en el Cuerpo y el destino a unidad o establecimiento, se hará por el Ministerio correspondiente, a propuesta del Vicario General Castrense.

Art. 6 — Los Capellanes militares ejercen su sagrado Ministerio bajo la jurisdiccion del Vicario General Castrense, asistidos por su propia Curia.

Dado el carácter sagrado de los Capellanes, en el caso en que deban ser sancionados por consecuencia de un expediente de carácter puramente militar, se dará cuenta al Vicario General Castrense, quien dispondrá se cumpla la sanción en el lugar y en la forma que estime más adecuados.

El Vicario General Castrense podrá suspender o destituir en su oficio por causas canónicas, y « ad normam juris canonici » a los Capellanes militares, comunicando la suspensión o remoción al Ministerio competente, el cual, sin otro trámite, procederá en el primer caso a declararlos en situación de disponibles y, en el segundo, a darles de baja en el Cuerpo.

Los Capellanes militares, como sacerdotes y « ratione loci » estarán sujetos también a la disciplina y vigilancia de los Ordinarios Diocesanos, quienes en casos urgentes podrán tomar las oportunas providencias canónicas, debiendo en tales casos hacerlas conocer en seguida al Vicario General Castrense.

Extensio jurisdictionis ejusque exertitio.

Art. 7 — La jurisdicción del Vicario General Castrense y de los Capellanes, es personal ; se extiende a todos los militares de Tierra, Mar y Aire en situación de servicio activo (esto es bajo las armas), a sus esposas legítimas e hijos menores cuando vivan en su compañía, y a los alumnos de las Academias y de las Escuelas Militares, quedando excluídos los civiles que de cualquier otra manera estén relacionados con los mismos militares o presten servicio en los ejércitos.

La misma jurisdicción se extiende también a los miembros del Cuerpo de la Guardia Civil [29] y de la Policia Armada.

Art. 8 — Los Capellanes Militares tienen competencia parroquial en lo tocante a las mencionadas en el artículo precedente.

Por lo que se refiere a la asistencia canónica al matrimonio, tendrán presente la disposición del Canon 1.097,2, del Có-

---

[29] Aliter ac suum nomen indicare videtur « Guardia civil » hispanica est stricta militaris et militari disciplina subjecta. Ejus enim membra sunt profesonalia.

digo de Derecho Canónico que prescribe: « Pro regula habeatur ut matrimonium coram sponsae parocho celebretur, nisi justa causa excuset »; y en caso de celebrarse el matrimonio ante el Capellán castrense, éste deberá atenerse a todas las prescripciones canónicas, y de manera particular a las del Canon 1. 103 § 1 y 2.

Sin perjuicio de lo que prescribe el Canon 1.972 del Código de Derecho Canónico, está reservado a los Ordinarios del lugar conocer de las causas matrimoniales concernientes a personas sujetas a la jurisdicción eclesiástica castrense.

Art. 9 — Como quiera que la jurisdicción castrense se ejerce dentro del territorio de las diferentes diócesis, es cumulativa con las de los Ordinarios Diocesanos. Sin embargo, en los Cuarteles, Aeropuertos, Arsenales Militares, Residencias de las Jefaturas Militares, Academias y Escuelas Militares, hospitales, tribunales, cárceles, campamentos y demás lugares destinados a las tierras de tierra, mar y aire, usarán de ella primaria y principalmente el Vicario General Castrense y los Capellanes Militares, y subsidiariamente, aunque siempre por derecho propio, los Ordinarios Diocesanos y los Párrocos locales, cuando aquellos falten o estén ausentes, mediante los oportunos acuerdos, por regla general, con el Vicario General Castrense, quien informará a las autoridades militares correspondientes.

Fuera de los lugares arriba señalados, ejercerán libremente su jurisdicción los Ordinarios Diocesanos y, cuando así les fuese solicitado, los Párrocos locales.

Art. 10 — Cuando los Capellanes Castrenses, en funciones de su sagrado Ministerio con los militares, tengan que oficiar fuera de los templos, establecimientos, campamentos y demás lugares destinados regularmente a ellos, deberán dirigirse con anticipación a los Ordinarios Diocesanos, o a los Párrocos o Rectores locales, para obtener el oportuno permiso.

Art. 11 — El Vicario General Castrense, se pondrá de acuerdo con los Obispos Diocesanos y los Superiores Mayores Religiosos, para designar entre sus súbditos un número adecuado de sacerdotes que, sin dejar los oficios que tengan en sus dió-

cesis o Institutos, se dediquen a auxiliar a los Capellanes Militares en el servicio espiritual de las Fuerzas Armadas.

Tales sacerdotes y religiosos ejercerán su Ministerio con los militares a las órdenes del Vicario General Castrense, del cual recibirán las necesarias facultades, « ad nutum », y serán retribuídos a título de gratificación o estipendio ministerial.

De exemptione a servitio militari.

Art. 12 — El Estado Español reconoce que los clérigos y religiosos, ya sean profesos, ya novicios, en virtud de los cánones 121 y 614 del Código de Derecho Canónico están exentos de todo servicio militar.

1) - En tiempo de paz, el Vicario General Castrense, previo acuerdo con los Ordinarios Diocesanos o Superiores Mayores Religiosos, puede llamar en la medida que le sea necesario, y por un tiempo no superior en todo caso a la duración del servicio militar en filas, a los sacerdotes y religiosos profesos que hayan alcanzado los 30 años de edad a prestar en los ejércitos funciones de sus Sagrados Ministerios o asistencia religiosa de las Fuerzas Armadas, con exclusión de todo otro servicio.

2) - Los Seminaristas, Postulantes y Novicios, diferirán en tiempo de paz, el cumplimiento de todas las obligaciones militares, solicitando prórrogas anuales durante el tiempo que les falte para recibir el Sagrado Presbiterado o para emitir sus votos respectivamente.

Los Rectores de los Seminarios y los Superiores de las Casas Religiosas enviarán, sin pérdida de tiempo, a las Autoridades Militares correspondientes, nota de aquéllos Seminaristas, Postulantes y Novicios, que, disfrutando de dichas prórrogas abandonaren el Seminario o Instituto Religioso.

Las mismas obligaciones tendrán los señores Obispos y los Superiores Mayores Religiosos, respecto a los Clérigos que, a tenor de los SS. Cánones hubieran sido reducidos al estado laical o de los Religiosos que no habiendo recibido Órdenes Sagradas y estando en edad militar, abandonaren el Instituto.

3) - Todos los Clérigos, Seminaristas y Religiosos, incluso los novicios y postulantes, quedarán excluídos de las movilizaciones que se decreten con fines de instrucción.

Art. 13 — En los casos de movilización general por causa de guerra, los Sacerdotes seculares o regulares que tuviesen la edad a que alcance la movilización y fuesen necesarios a juicio del Vicario General Castrense, serán llamados a ejercer su Sagrado Ministerio en las Fuerzas Armadas como Capellanes, disfrutando de la consideración de oficiales.

En los casos de movilización por causa de guerra, los Clérigos y Religiosos no sacerdotes, así como los Seminaristas, Postulantes y Novicios en edad a la que alcance la movilización y en la medida que el Vicario General Castrense estimare necesario, serán destinados a ayudar a los Capellanes en su Ministerio espiritual o a otros servicios compatibles con su carácter eclesiástico. De entre ellos los que en el momento de decretarse la movilización estén preparándose para el Sacerdocio disfrutarán permisos prorrogables que, en cada caso, a juicio del Vicario Castrense, autoricen las circunstancias, con el fin de que prosigan sus estudios en el Seminario o Casa Religiosa a la cual pertenecen.

Cesarán en su disfrute si abandonan los estudios o cuando terminen la carrera, circunstancias que los Rectores o Superiores respectivos comunicarán immediatamente a la Autoridad Militar.

El Seminarista o Novicio en cuyo nombre se presente voluntariamente un sacerdote del Clero regular o secular, debidamente autorizado por sus Superiores Eclesiásticos para prestar servicio de vanguardia propio de su ministerio sacerdotal, disfrutarán en todo caso de estos permisos.

Art. 14 — En los casos de movilización general por causa de guerra, quedan exceptuados del cumplimiento de las obligaciones militares los Sacerdotes que tengan cura de almas. Se consideran tales los Ordinarios, los Párrocos, los Vice-Párrocos y los Rectores de las Iglesias abiertas al culto.

Asímismo serán dispensados de la obligaciones antedichas, aún en los casos de movilización general, por causa de guerra, los Obispos titulares; los Rectores de los Seminarios, y los Misioneros, a saber: Aquellos sacerdotes y religiosos que, con la debida autorización de la competente autoridad eclesiástica, se consagren al apostolado en los territorios de misión.

Art. 15 — El Vicario General Castrense o el Teniente-Vicario que interinamente asuma sus funciones, podrá solicitar de la Santa Sede la concesión y sucesiva renovación de las facultades, gracias y privilegios que estime conveniente. De privilegiis.

Art. 16 — Este Convenio será ratificado y la ratificaciones canjeadas en el más breve plazo posible. De ratificatione.

Hecho por duplicado en la Ciudad del Vaticano, a cinco de agosto de 1950.

Domenico Tardini - Joaquin Ruiz-Gimenez.

Textui Conventionis praecedunt et sequuntur clausulae sic dictae « de stylo » in instrumentis ratificationis, in quibus refertur votum favorabile quod habuit ratificationem apud Comisionem Permanentem Supremae Camerae « Cortes españolas ».

Lambertus de Echeverria
in Pont. Univ. Salmanticen. Professor.

RECENSIONES

P. Cirla, *Matrimonio e lavoro.* Riflessi clinici, psicologici e sociali del lavoro nella vita sessuale matrimoniale. Istituto « La Casa ». Milano, s. d.

Quaestio maximi momenti, cuius propagines etiam forum tangunt, quatenus quandoque sexuales perturbationes « professionales » possunt etiam attingere aut producere veram impotentiam coeundi, quae, ut alibi fuse demonstramus, ratio est declarationis nullitatis matrimonii. Optime Auctor, limitatissimo paginarum spatio, statistice ostendit gravia inconvenientia « professionalia » determinati laboris, tum in viris tum maxime in mulieribus; quae compaginem familiarem aut graviter perturbant aut penitus destruunt. Unde *clinice* auspicat A. magis conscientiosam observantiam normarum quae singulos collectivitatesque protegunt, tum ex parte operariorum tum ex parte locatorum; et simul vigilantiorem activitatem sic dicti « Ispettorato del Lavoro », ac largiorem et completiorem cognitionem pathologiae professionalis medicorum, ut tot signata inconvenientia limitentur. *Socialiter* vero A. contendit necessariam esse temporibus adiunctisve accommodatam revisionem legum quae protegunt sanitatem in labore, quarum largior organicitiorque applicatio et veritati obiectivae adhaesio, certam saltem utilitatem portendere permitterent. *Psychologice,* denique, peropportune A. omnium attentionem revocat ut adaequata fiat appretiatio « valorum fundamentalium existentiae: valoris nempe oeconomico-psychico-socialis laboris, et valoris ethici-constructivi-christiani matrimonii; inter quos nulla deordinatio, sed constans aequilibrium. Labor enim ad nobilitatem ac dignitatem vitae destinatus, nullo modo debet matrimonio familiaeve, quae vitae humana fons merito habetur, praeiudicium afferre.

A. Pugliese

A. Cance, *Le Code de droit canonique.* T. IV. *Des procès.* Paris. 1949. In-8° VIII-784 pp.

L'auteur se devait de compléter son manuel qui n'avait traité que trop succinctement cette matière. Fidèle à sa méthode, il suit les divisions adoptées par le Code, et étudie en trois parties les jugements, les causes de béatification et de canonisation, les procès administratifs. Les notes apportent un certain nombre de précisions au texte: elles sont en majeure partie tirées des documents pontificaux ainsi que des décisions rotales. Les principaux points de discussions entre les auteurs y sont aussi rappelés. Un volumineux appendice-le quart de l'ouvrage-rapporte le texte intégral des documents intéressants, ainsi que quelques décisions rotales. Le traité est à jour jusqu'en fin 1947.

C. L.

J. Boudon. *Memento canonique et pratique pour l'usage du privilège paulin.* 104 pp. In-8°. 1949. Paris (Librairie missionnaire. 26, rue Vavin).

Cet opuscule met à la disposition surtout des missionnaires (et aussi de plus en plus, du clergé des grandes villes) les éléments nécessaires à la solution des difficultés que peut poser la conversion d'un infidèle ou d'un chrétien qui veut embrasser le catholicisme et se trouve lié par un mariage légitime.

Le chapitre I est consacré au privilège paulin proprement dit, dont les conditions sont indiquées avec une grande netteté (pp. 6-47) le chapitre II passe aux dispenses pontificales accordées soit en vertu des Constitutions connues, soit en vertu des facultés concédées par les Congrégations romaines (pp. 48-69); le chapitre III a pour objet particulier le c. 1127 qui accorde le privilège de la Foi: outre les conditions, sont rappelés les procédés à suivre pour l'utiliser. Quelques cas de conscience sont enfin résolus pour préciser les applications qui pourraient en être faites. C. L.

A. Martin. *Le mariage. Précis théologique et canonique.* 6° éd. - In-8°. 472 pp. 1949. Rennes (13, rue de la Monnaie).

Cette nouvelle édition (la première date de 1929) montre tout le succès, mérité, de cet ouvrage. Après une minutieuse étude du contrat (pp. 15-96), le sacrement lui-même avec la vie intime des époux et ses droits et obligations est examiné de près (pp. 97-169). La législation positive est alors abordée avec l'exposé des droits de l'Eglise, puis des éléments préparatoires au mariage (fiançailles, enquête, examen prénuptial), tant en droit canonique qu'en droit civil (pp. 170-210); de nombreuses pages sont consacrées aux empêchements, avec des remarques sur les doutes qui peuvent les affecter, ainsi que sur la législation civile correspondante (pp. 211-235); puis, vient l'exposé des dispenses possibles, avec l'indication précise des pouvoirs respectifs du Saint-Siège, de l'Ordinaire et des curé, prêtre assistant ou confesseur (pp. 236-252); les conditions de la célébration du mariage (pp. 252-272), et enfin sa revalidation, de même que l'indication exacte des différents motifs d'action en nullité de mariage tant au point de vue canonique que civil sont étudiées (pp. 273-288).

De nombreux cas pratiques (144) sont alors indiqués avec une solution appropriée. L'ouvrage se termine par un formulaire contenant les pièces les plus courantes auxquelles il pourrait y avoir lieu de recourir, soit dans les officialités, soit dans les administrations épiscopales ou curiales.

Des tableaux extrêmement clairs permettent de préciser encore les indications contenues dans l'ouvrage, sans parler des renvois aux cas pratiques multipliés dans tout le travail. Bref, une oeuvre aussi claire qu'aisée à consulter, et qui offre les caractères de doctrine et de pratique que peut souhaiter le membre du clergé le plus exigeant.

C. L.

R. Naz. *Traité de Droit canonique*. Avec la collaboration de F. Claeys-Boûûaert, C. De Clercq, H. Durand, E. Jombart, Ch. Lefebvre, P. Torquebiau. - 4 vol. in-8° raisin. 1948-1949. Paris (Letouzey et Ané).

Le premier volume est consacré à l'Introduction, aux Règles générales et aux Personnes. Après une introduction générale, des préliminaires historiques dus à M. C. De Clercq rappellent las principaux éléments d'histoire nécessaires à l'intelligence du droit canonique avec une brève mention de l'Eglise orientale. Les principes généraux concernant l'ensemble de la législation ecclésiastique sont ensuite exposés en suivant l'ordre des canans, et en en donnant une traduction aussi fidèle que possible. Cette méthode, si elle offre des inconvénients, permet cependant aux consultations de pouvoir se faire aisément. Il n'y a guère d'exception que pour la théorie de la loi: les raisons s'en comprennent facilement. Les titres suivants sont pourvus de nombreux exemples pratiques.

Après les généralités concernant les personnes, Mgr Claeys-Boûûaert expose les principes et les applications en découlant au point de vue de la vie cléricale, en particulier les droits et les obligations qui la caractérisent, de même que la matière délicate du pouvoir de juridiction. L'organisation de l'Eglise est ensuite décrite avec des renseignements permettant de recourir aisément aux autorités (Congrégations romaines, curie diocésaine). Enfin, le rôle des curés et vicaires est indiqué avec toute la précision nécessaire.

Le droit des religieux, trop souvent négligé, est ensuite traité avec soin de la même manière que la partie antérieure du Code. Le point de vue historique, délaissé d'ordinaire, voit lui aussi tenir compte de son importance. On a traité avec un souci tout particulier les chapitres qui ont trait aux relations des religieux avec les Ordinaires. Sur ce point, le « commentarium pro religiosis », fréquemment allégué, est un garant des précisions apportées par l'auteur.

Le second volume a pour objet la matière essentiellement pratique des sacrements. Pour ne pas nuire à l'ensemble de l'oeuvre, dont il fallait respecter les proportions, une importance démesurée ne pouvait être donnée à l'Ordre et au Mariage. M. C. De Clercq a réussi ce tour de force d'exposer les règles de l'Eglise avec sobriété tout en restant complet, et en exposant le contenu des documents pontificaux les plus récents.

Le troisième tome est consacré aux cc. 1154-1551 et embrasse ainsi toute la matière traitée sous les titres: lieux et temps sacrés, culete divin, magistère, bénéfices ecclésiastiques, biens temporels. On relèvera plus particulièrement les pages où il est question des oratoires, des funérailles. M. Naz rappelle avec une grande netteté les principes de l'Eglise en matière doctrinale; il répond aussi avec la précision voulue aux objections courantes sur l'Index et l'enseignement libre. Enfin, la législation tant civile que canonique touchant les biens ecclésiastiques est indiquée avec de nombreuses références, qui permettent en une

matière aussi délicate d'assurer la conservation du domaine remis à l'Eglise.

Le tome IV, réservé aux procès, délits et peines, demandait d'allier à une connaissance parfaite de la procèdure, celle des principes un peu particuliers qui régissent le pouvoir judiciaire et son exercice. La maîtrise de M. Torquebiau est connue. M. Naz, qui avait déjà bien travaillé la question en des ouvrages appréciés, s'est chargé de 'exposé des procès concernant les causes matrimoniales; les membres des officialités trouveront là un guide sûr. La procédure à suivre dans les causes de béatification et de canonisation est aussi étudiée à fond. La bibliographie qui y est jointe permettra de suivre avec d'autant plus de soin les instructions généralement envoyées par la Congrégation des Rites. Quant à la procédure concernant las juridiction administrative des Ordinaries, elle est relevée de manière à faciliter à ceux-ci en une question aussi délicate l'observation des prescriptions du Siège Apostolique.

Le R. P. Jombart traite avec la science qu'on lui connaît des délits et des peines. On sait les difficultés de ce sujet; la compétence de l'auteur lui a permis d'exposer avec clarté les solutions à donner aux difficultés soulevées par les différents fors.

Des tables alphabétique et synthétique, a défaut d'un index général qui aurait atteint une ampleur démesurée, font trouver aisément les points à propos desquels des recherches seraient à faire.

C. L.

R. Naz. *Dictionnaire de Droit canonique.* Fasc. XXIII: *D'Argentré-Disparité de culte.* 250 col.-In-8° raisp. 1949. Paris (Letouzey et Ané).

Parallèlement, continue la parution du Dictionnaire avec l'aide de nombreux collaborateurs.On signalera dans ce fascicule les articles *Débilité mentale* et *Démence* par Ch. Lefebvre, *Debitum coniugale, Dégradation* et *Délit* par le R. P. Jombart, *Défenseur du lien, Déléqué Apostolique, Dénonciation, Dérogation, Désaffectation* par Naz, *Définiteurs, Définitoires* par J. Deshusses, *Déposition* par F. Claeys-Boûûaert, *Dépouille* par G. Mollat, sans parler de bien d'autres d'intérêt plus immédiatement scientifique.

C. L.

Le même. Fasc. XXIV: *Disparité de culte-Droits acquis.* 250 col.-In-8°, raisin. 1949. Paris (Letouzey et Ané).

On notera tout particulièrement dans ce fascicule qui termine le quatrième tome du Dictionnaire, les articles *Disparité de culte, Dispense, Division de territoire, Document, acte ou titre authentique, Documents publics et privés, Domicile, Don manuel, Donations, Doyen* de R. Naz, *Dommages-intérêts* de R. Naz et Ch. Lefebvre, *Dot des religieuses* de J. Deshuses et R. Naz, *Doctrine* par Ch. Lefebvre, *Constitutions des Dominicains* par J. Bouchet, *Dol* par M. Lemosse.

C. L.

E. Jombart. *Manuel de droit canon.* Conforme au Code de 1917 et aux plus récentes décisions du Saint-Siège. In-8°. 564 p. 1949. Paris (Beauchesne).

L'auteur, bien connu comme canoniste, a voulu donner de la législation ecclésiastique une connaissance claire, synthétique, tout orientée vers une fidèle observation des règles. Les multiples divisions et subdivisions rendront de ce travail la consultation aux prêtres du ministère ainsi qu'aux étudiants qui pourront profiter par cet intermédiaire d'une longue expérience. Les tables, déjà bien détaillées, auraient cependant pu relater plus de mots encore; on s'étonne de l'absence de certains termes jeûne, empêchements...

C. L.

Directorium Seminariorum (in Sinis), auctoribus Missionariis Congregationis Immaculati Cordis Mariae (Scheut), Pekini pp. XXXIX, 745.

Opus, quod ad lectores producimus, tractat de omnibus quaestionibus quae sive practice sive theoretice respiciunt educationem juvenum in spem Ecclesiae succrescentium.

Sicut clare scriptum videmus in praefatione, libro adnexa, a pluribus sodalibus Congregationis Immaculati Cordis Mariae, bello durante Pekini adunatis, opus viribus unitis est elaboratum. Schemate totius operis prius delineato, membra Commissionis centralis, anno 1944 institutae, redactionem variorum capitum, cum inter se tum inter benevolos cooperatores in subjecta materia versatos, distribuerunt. Singuli tractatus ab unoquoque commissionis membro fuerunt privato studio subjecti et, cum cujusque animadversionibus auctori communicatis hujusque explicationibus, per vices in conventu hebdomadario denuo communiter examinati, diligentissime emendati atque cum aliis quaestionibus coordinati. Raro post alteram et saepius post tertiam aut etiam quartam redactionem fuerunt a commissione definitive approbati. Quod clare indigitat qua diligentia opus exaratum sit.

Auctores prae oculis habuerunt non solum traditionem Ecclesiae sed etiam documenta Sanctae Sedis necnon libros et articulos, qui de institutione seminaristarum agunt. Licet alieni a novitatum cupiditate, nullimode neglexerunt rerum adiuncta huius temporis praesertim in missionum territoriis.

Post indicem rerum adest bibliographia generalis distincta in fontes et auctores et periodica.

Textus apertus est ad intellegendum et in singulis capitibus habentur plures subdivisiones. Cum nostrum directorium scriptum fuerit a missionariis primo loco in prolegomenis egerunt de Ecclesia e clero indigena condenda et praecise de necessitate instituendi clerum indigenam et de qualitate cleri in missionibus. Postea totum librum dividunt in septem partes.

Prima pars agit de vocationibus colendis. Auctores discutiunt quaestiones sat salebrosas scilicet naturam vocationis divinae ad sa-

cerdotium, de modo promovendi vocationes, atque de munere directoris spiritus et confessariorum atque parentum. In capite de delectu puerorum plures quaestiones practicae de iure canonico clare exponuntur. Multa etiam habentur de scholis praeparatoriis ad seminarium late et stricte dictis.

Secunda pars loquitur de seminariis in genere scilicet de natura et necessitate seminariorum et capite secundo de modo construendi et instruendi seminaria. Heic auctores plura consilia prostant valde utilia, quae plurimis figuris clariora redduntur.

Pars tertia agit de regimine seminariorum et imprimis de iuribus et officiis Ordinariorum locorum relate ad Seminaria sive diocesana sive regionalia. Postea distinctis capitibus loquitur de munere et officiis Rectoris, Magistrum, Moderatoris spiritus, Confessariorum, Oeconomi necnon de administratione temporali.

De disciplina agit pars quarta quae prius exponit principia generalia et postea loquitur de disciplina in Seminario minore et in Seminario majoris. Omnes quaestiones respiciunt disciplinam circa exercitia pietatis, erga personas, circa studium, circa corporis necessitates, et quaedam adiungit circa vigilantiam moderatorum. Caput quartum tractat de vacationibus seminaristarum et caput quintum tractat de selectione instituenda inter seminariorum alumnos.

Pars quinta agit de formatione seminaristarum. Priora duo capita tractant de eorum formatione physica et de educatione civica. Capitibus tertio et quarto plura habentur circa seminaristarum formationem intellectualem, et spiritualem quae expenduntur relate ad seminarium minus et seminarium maius. Hac in re forsan auctores rigidiores sunt sed attenta fragilitate iuvenum et peculiaribus adiunctis ecclesiae nascentis in Sinis omnia, quae dicuntur, aptissime ducunt ad nobilissimum finem conseguendum. Caput quintum vertit circa formationem alumnorum ad apostolatum exercendum.

Pars sexta quinque articulis exponit totam disciplinam circa scrutinium et praeparationem alumnorum ad ordinationes, attentis praesertim peculiaribus normis sive sacrorum canonum sive Sacrae Congregationis de Propaganda Fide de promovendis clericis in missionibus.

Praesens Directorium non solum prosequitur seminaristas tempore formationis in Seminario sed etiam prioribus annis post receptos sacros ordines. In memoriam revocatis normis generalibus circa necessitatem pro clericis ducendis santiorem vitam, plura pars septima et ultima exponit circa vitam spiritualem, intellectualem, socialem, pastoralem et apostolicam iuniorum sacerdotum fovendam ac nutriendam. Demum ad sanctiorem vitam in neosacerdotibus tutandam auctores loquuntur de consociationibus sacerdotalibus, a Sancta Sede commendatis, et praesertim de Unione Apostolica sacerdotum saecularium.

Postea habentur plura documenta et exemplaria utilia ad exaranda testimonia pro seminaristis necnon perspicuae figurae relate ad constructionem seminariorum, de qua sermo fit in capite secundo partis

secundae. Insuper quo facilius totum volumen consulere possit lector in fine ponitur copiosissimus Iudex rerum alphabeticus.

En breviter totum schema nostri Directorii seminariorum, quod libentissime commendamus omnibus, qui in efformandis clericis incumbunt. In epistula transmissa a Sacra Congregatione de Propaganda Fide ad Exc.um Episcopum Sivanzeanum scripta videmus quae sequuntur: « In eo (Directorio) elucet sana doctrina Ecclesiae magisterio conformis, sensus practicus et ardens zelus apostolicus. Quae qualitates talem redolent universalitatem, ut hoc Directorium non solum pro Seminariis in Sinis maximae sit utilitatis, sed, exceptis rebus, quae specialiter missiones sinenses respiciunt, ab omnibus missionibus adhiberi possit ut tuta norma directiva et uti thesaurus innumerabilium consiliorum practicorum et salutarium ».

XAVERIUS PAVENTI

« MONITOR ECCLESIASTICUS » FASC. III - 1950

ERRATA				CORRIGE	
Pag.	410	rig.	5	rigoroso	— rigorose
»	»	»	26	a	— e
»	»	»	»	aliam	— alium
»	»	»	38	agentia	— egentia
»	411	»	1	bis	— lis
»	480	»	2	quem	— quam
»	»	»	7	quem	— quod

688